

Romano Atmo

1 2016
(61)

ISSN 1896-4427

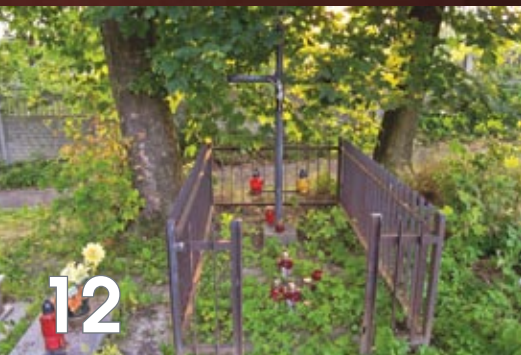
~~PEDOFILIA - OUT~~

ZBURZMY MUR MILCZENIA

Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Administracji i Cyfryzacji
oraz
Zwiększonej Subwencji Oświatowej

- 4 Raport Najwyższej Izby Kontroli
- 7 Zapowiedź uroczystości w Chełmnie nad Nerem
- 8 Raporto NIK pał ciacipena romane tyknedyr nacjakre
- 10 Cygańska Gwiazda tańczyła dla WOŚP
- 12 Wymordowanie Romów w Imbramowicach
- 16 Roma zamarde dre Imbramowice dre 1943 berś
- 18 PEDOFILIA – OUT
- 20 Rusza POWER
- 23 Rozpoćindzias pes projektos POWER
- 26 Mniejszości w wyborach. Wybory mniejszości
- 29 Ambiwalencja wokół Dekady Integracji Romów
- 32 Ambiguity of The Decade of Roma Inclusion
- 34 Już pošli romani Dekada
- 36 Moda pe tolerancja
- 38 Podsumowanie Mody na tolerancję
- 41 Nauka trendem współczesności
- 42 Optyka konferencji młodzieży romskiej
- 44 Ternengro dykhiben pe problemy Romengre
- 46 Wymiary dyskryminacji oraz wykluczenia Romów
- 49 Konferencja dyskryminacjaty

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny
Roman Chojnacki

Redaktor techniczny
Damian Puszczykowski

Asystent redaktora
Agnieszka Huczko

Współpracownicy

Mateusz
Babicki

Andrzej
Sochaj

Justyna
Matkowska

Andrzej
Łuczak

ADRES REDAKCJI:

ul. Wyszyńskiego 32
78 - 400 Szczecinek
tel. 94 37 250 98
faks 94 37 250 96
zrp.romanoatmo@wp.pl
www.romowie.com
Skład: Damian Puszczykowski
Nakład: 500 egz.

Słowo od redaktora naczelnego

Drodzy Czytelnicy!

Witam Was ciepło w nowym roku. Mam nadzieję, że przyniesie on nam wszystkim wiele szczęśliwych chwil i zostawi po sobie piękne wspomnienia. Dla nas początek roku to czas intensywnej pracy, nowe rozdanie środków

przeznaczonych na realizację projektów na rzecz naszej społeczności to szansa na rozpoczęcie kolejnych działań pomocowych. Trzymajcie kciuki za nasze projekty!

Jak już pewnie zdążyliście zauważyć, w raz z nowym rokiem „Romano Atmo” zmieniło się dla Was. Pierwszy numer w 2016 roku trafia do Was w nowej odsłonie – zwiększyliśmy ilość stron do 52, co oznacza czeka Was jeszcze więcej czytania i jeszcze więcej ciekawych tematów, które będziemy poruszać na łamach naszych kart. Strony, o które powiększyło swą objętość nasze czasopismo poświęcone zostały na artykuły tylko w języku romskim. Priorytetem jest dla nas dotarcie do jak największej ilości romskich czytelników, dlatego od tego numeru będziemy publikować teksty we wszystkich dialektach romskich. To ukłon w szczególności do starszych czytelników, którzy wyrażają chęć czytania w swoim języku. Wierzę, że nasz pomysł przypadnie Wam do gustu.

Przeglądając ten numer „Romano Atmo” zwróćcie szczególną uwagę na dwa artykuły – raport NIK i podsumowanie Dekady Integracji Romów 2005-2015. Oba oceniają skuteczność działań pomocowych na rzecz Romów w ciągu ostatnich lat, przybliżają ich mankamenty i wysnuwają wnioski na przyszłość. Zachęcam także do zapoznania się z tekstem „Wymordowanie Romów w Imbramowicach w 1943 r.”. Wstrząsające wspomnienia mieszkańców tej wsi ukazują jak nazistowskie ideologie potrafią zmieniać ludzi w bestie.

Przyjemnego czytania!

Javen sare saste i bahtałe ciaciune manusza

Neve bersiesa vydas jamary gazeta Romano Atmo i syr dykhen isy kuty sparudy. Butyr isy informacji romanes i javena artykuły dre but dialekty kierde, na tylko dre tsip Polska Roma, ale i javir.

Jamary organizacja ZRP da neve bersiesa kamefa duredyr te javeł aktyvno i duredyr te pomogineł manuszenge sałe zrysiona ke jame. Dzinas te keret projekty sałe janden konkretna rezultaty Romenge, a dykhas sare so pes kana kieret pe sveto, kaj soras pharedyr Romenge isy. Dava sy ostatnio desai szansa kaj Roma te skorzystynen da proiektendyr sałe dena Uniatyr i jamare theme-styr. Da 5 berś sykaveła czy wykorzystynasam dava czy duredyr Roma tylko pe tsingardena, a javir korzystynena.

Dre jamary gazeta rakhena artykuły sałe sykaven sytuacja Romengry i raporto NIK sało sys kierdo i but vavir ciekawa informacji.

Zamagav kie lektura.

*Devłesa
Roman Chojnacki
Romanes Osiu*

Siedziba NIK od frontu Fot. Domena publiczna/Wikimedia Commons

Raport Najwyższej Izby Kontroli o ochronie praw mniejszości romskiej

W listopadzie ubiegłego roku Najwyższa Izba Kontroli zbadała realizację zadań nałożonych na administrację centralną i lokalną przez ustawę o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz przez zakończony w grudniu 2013 r. dziesięcioletni rządowy Program na rzecz społeczności romskiej. Celem Programu było zapewnienie obywatelom polskim, należącym do etnicznej mniejszości romskiej, uczestnictwa w życiu obywatelskim i wyrównywanie szans tej grupy etnicznej w stosunku do reszty społeczeństwa.

Z raportu opublikowanego w listopadzie 2015 roku, wynika że wykonywany w latach 2004-2013 Program romski, był prawidłowo realizowany, jednak nie do końca zdał egzamin ze względu na zbyt krótki okres jego realizacji. Celem Programu było zapewnienie obywatelom polskim, należącym do etnicznej mniejszości romskiej, uczestnictwa w życiu obywatelskim i wyrównywa-

nie szans tej grupy etnicznej w stosunku do reszty społeczeństwa. Płynące z niego wnioski i doświadczenia zostały wykorzystane w prowadzonym obecnie kolejnym programie na rzecz integracji społeczności romskiej (przewidzianym na lata 2014-2020).

Najistotniejszym wnioskiem z przeprowadzonych badań, jest fakt, iż dzięki działaniom wynikającym z ustawy o mniejszościach i wykonaniu zadań Programu romskiego stworzone zostały warunki umożliwiające Romom zachowanie tożsamości etnicznej, obyczajów, tradycji i kultury. Ponad-

to zapewniono jej prawo do edukacji, opieki zdrowotnej i uczestnictwa w życiu lokalnych społeczności.

Program romski obejmował 8 obszarów w tym, m.in.: Edukację, Przeciwdziałanie bezrobociu, Zdrowie i higienę, Sytuację bytową, Bezpieczeństwo. Realizacja Programu przyczyniła się do poprawy sytuacji mniejszości romskiej w większości tych obszarów, m.in. w zakresie spraw bytowych. Działaniami podejmowanymi na rzecz polepszenia sytuacji Romów było m.in. modernizowanie i remonty mieszkań socjalnych, podłącza-

nie osiedli romskich do wodociągów i kanalizacji, zapewnienie sanitariatów kontenerowych. Wzrosła medyczna świadomość Romów i dostęp do opieki lekarskiej, czego przyczyną było zatrudnienie w gminach pielęgniarek środowiskowych pochodzenia romskiego, promowanie szczepień ochronnych, czy też prelekcje dotyczące higieny i profilaktyki zdrowotnej i stworzenie miejsc, w których Romowie mogli uzyskać doraźną pomoc medyczną. W 2013 r. badaniami lekarskimi i szczepieniami ochronnymi objęto blisko dwa tysiące Romów, podczas gdy w 2005 r. było ich mniej niż 900.

Prawie połowa środków Programu przeznaczona została na działania z obszaru edukacji. Najważniejszymi działaniami w tej materii było wyposażenie dzieci i młodzieży romskiej w podręczniki i przybory szkolne, dofinansowanie inicjatyw artystycznych, propagujących historię Romów, a także przyznawane przez Ministra Administracji i Cyfryzacji stypendia dla uczniów i studentów pochodzenia romskiego. Według społeczności romskiej szczególnie pomocna była organizacja szkolnych zajęć wyrównawczych, wypoczynek letni, działalność świetlic środowiskowych i ubezpieczenie uczniów.

Kolejnym pozytywem było powołanie i wpisanie na listę zawodów asystentów edukacji romskiej, dzięki działalności których poziom systematycznego i aktywnego uczestnictwa uczniów pochodzenia romskiego w zajęciach szkolnych wzrósł z niespełna 65 do 72%. **Niepokoiki jednak fakt, że nie wzrósł poziom realizacji obowiązku szkolnego i nadal wynosi nie więcej niż 88%.** Powodem takiego stanu rzeczy ma być niska motywacja Romów do nauki i narastające zaległości, przy jednocześnie słabej mobilizacji ze strony rodziny. Wskazywano także na ugruntowane w tradycji romskiej wczesne zamężpójścia i brak dostatecznej wiedzy o obowiązkach

PROGRAM NA RZECZ SPOŁECZNOŚCI ROMSKIEJ W POLSCE MSWiA

Najistotniejszym wnioskiem z przeprowadzonych badań, jest fakt, iż dzięki działaniom wynikającym z ustawy o mniejszościach i wykonaniu zadań Programu romskiego stworzone zostały warunki umożliwiające Romom zachowanie tożsamości etnicznej, obyczajów, tradycji i kultury. Ponadto zapewniono jej prawo do edukacji, opieki zdrowotnej i uczestnictwa w życiu lokalnych społeczności.

rodziców. **Według NIK, objęcie najmłodszych dzieci romskich wychowaniem przedszkolnym, które do tej pory nie było wspierane, może być jednym z warunków wyeliminowania trudności uczniów romskich z przyswajaniem materiału szkolnego na kolejnych etapach nauki.**

Biorąc pod lupę obszar przeciwdziałania bezrobociu NIK stwierdziła, jakoby mimo podejmowania wielu inicjatyw, nie udało się na razie w pełni wyrównać szans społeczności romskiej na trudnym obecnie rynku pracy. **W trakcie dziesięciu lat trwania programu stopę bezrobocia wśród Romów obniżono jedynie o 2% i w grudniu 2013 r. wciąż przekraczała ona 70% (średni poziom bezrobocia w Polsce to ok. 10-11%).** NIK uważa jednak, że tak niewielka zmiana jest zapowiedzią poprawy w przyszłości. Działania podejmowane w tym obszarze to m.in. organizowanie miejsc pra-

cy i poradnictwa zawodowego, a także szkoleń podnoszących i zmieniających kwalifikacje zawodowe.

Zdaniem NIK przyczyną wysokiego poziomu bezrobocia wśród Romów są nie tylko problemy z edukacją oraz sezonowymi migracjami społeczności romskiej. Znaczący wpływ na ten stan rzeczy mają kodeksy obyczajowe, zabraniające Romom wykonywania określonych zajęć, przez co tworzą się ograniczenia i trudności w znalezieniu pracy przez Romów, jak i w oferowaniu im zatrudnienia.

Twórcy raportu uważają, że Program romski osiągał założone wcześniejszej cele i rozwijał się powoli, ale systematycznie. W jego realizację zaangażowały się urzędy rządowe i samorządowe oraz organizacje pozarządowe. W roku największej aktywności (2008) zadania Programu realizowało 368 podmiotów. „*We wspólne działania udawało się stop-*

„ Kolejnym pozytywem było powołanie i wpisanie na listę zawodów asystentów edukacji romskiej, dzięki działalności których poziom systematycznego i aktywnego uczestnictwa uczniów pochodzenia romskiego w zajęciach szkolnych wzrósł z niespełna 65 do 72%.

„ Wśród palących kwestii, w których jest jeszcze wiele do zrobienia NIK wymienia rozpoznanie rzeczywistych potrzeb i lokalnych problemów, z którymi społeczności romskie spotykają się na co dzień: w miejscach zamieszkania, w szkołach czy w urzędach.

niowo włączać także organizacje romskie: w pierwszym roku do Programu dołączyło 13 organizacji romskich, w ostatnim było ich już 79. Tak znaczący wzrost dowodzi, że Romowie uwierzyli w możliwość wpływania na własną sytuację i kształtowania własnego wizerunku” – wskazuje NIK i uznaje aktywizację stowarzyszeń romskich i zaangażowanie ich przedstawicieli w uczestnictwo w społeczeństwie obywatelskim za jeden z największych sukcesów wdrożenia Programu.

Nie odnotowano większych nieprawidłowości wśród pracy organów administracji publicznej odpowiedzialnych za sprawy społeczności romskiej, wynikające z ustawy o mniejszościach. Wszyscy skontrolowani wojewodowie powołali np. pełnomocników ds. mniejszości narodowych i etnicznych, co ułatwiło koordynowanie wielu działań. Nie było również zastrzeżeń do pracy wojewodów, którzy prawidłowo reagowali na zdarzenia o charakterze mowy nienawiści, dyskryminacji i rasizmu. **W stosunku do 2013 r. liczba ujawnionych w skali kraju pokrzywdzonych Romów w 2014 r. zmalała o prawie 50%, w czasie gdy liczba tego rodzaju przestępstw ogółem wzrosła o ponad połowę.**

„ Kolejną rzeczą, którą według NIK powinny poprawić gminy i wojewodowie jest stan wiedzy o mniejszości romskiej wśród nieromskiej części lokalnych społeczności.

Środki przeznaczone na realizację Programu romskiego zostały wykorzystane gospodarnie i zgodnie z przeznaczeniem. „*W ciągu dziesięciu lat trwania Programu zrealizowano 5725 zadań, na które wydano blisko 114 mln zł (ponad 81 proc. tych środków stanowiła dotacja celowa z budżetu państwa). Przedsięwzięcia na rzecz mniejszości romskiej były finansowane również z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Najwięcej zadań – 3584, czyli ponad 62 proc. wszystkich inicjatyw – zrealizowano w obszarze Edukacji a także Kultury i zachowania romskiej tożsamości etnicznej – 684 zadania.*” – czytamy w raporcie.

Wśród palących kwestii, w których jest jeszcze wiele do zrobienia NIK wymienia rozpoznanie rzeczywistych potrzeb i lokalnych problemów, z którymi społeczności romskie spotykają się na co dzień: w miejscach zamieszkania, w szkołach czy w urzędach. **Według NIK znajomość lokalnych spraw to jednym z warunków równego traktowania grup kulturowych na danym terenie.** Skontrolowani wojewodowie nie mogli się pochwalić opracowaniem katalogu potrzeb mniejszości romskiej, czy też wypracowaniem systemu rozwiązywania problemów Romów na terenie swojego województwa. Podobnie niewielką znajomością problemów romskich wykazały się gminy, argumentując to małą liczebnością tej grupy traktowały je jako część problemu całej wspólnoty samorządowej.

Kolejną rzeczą, którą według NIK powinny poprawić gminy i wojewodowie jest stan wiedzy o mniejszości romskiej wśród nieromskiej części lokalnych społeczności. W ciągu minionej dekady udało się zrealizować jedynie 209 przedsięwzięć z tego obszaru.

W raporcie poświęcono także uwagę kwestii rumuńskich Romów

we Wrocławiu, gdzie od ponad trzech lat nie został rozwiązany, trwający od 2012 r., problem nielegalnych koczowisk rumuńskich przy ul. Kamieńskiego i ul. Paprotnej. Zdaniem NIK przyczyną jest brak jednolitej i spójnej procedury postępowania polskich władz rządowych i samorządowych w stosunku do obywateli Unii Europejskiej – którymi są rumuńscy Romowie, ale którzy nie są jednocześnie cudzoziemcami w rozumieniu polskiego prawa. NIK przypomina, że unijne przepisy nie przewidują m.in. finansowego wspierania integracji swoich obywateli migrujących w ramach tzw. mobilności wewnętrznej.

W związku z wynikami kontroli NIK skierowała wnioski do:

Ministra Administracji i Cyfryzacji o:

- opracowanie i wdrożenie działań sprzyjających objęciu dzieci romskich wychowaniem przedszkolnym, jako warunku wyeliminowania trudności uczniów romskich w przyswajaniu materiału szkolnego;

oraz do Ministra Spraw Wewnętrznych o:

- wypracowanie spójnej procedury postępowania władz rządowych i samorządowych w odniesieniu do grupy rumuńskich Romów nieposiadających statusu cudzoziemcy, a zamieszkujących na nielegalnych koczowiskach, w tym także o określenie zasad finansowania wydatków związanych z ich pobytem.

Z badań NIK wynika, że mimo znacznej zmiany sytuacji społeczno-ekonomicznej Romów, nadal są oni grupą społecznie zmarginalizowaną. Wśród wielu powodów wymienić należy przede wszystkim wciąż niższy status socjalny, niedostateczne wykształcenie oraz wysoki poziom bezrobocia. Dlatego **wypracowanie trwałej, korzystnej zmiany będzie w opinii NIK wymagało jeszcze wielu lat pracy i obustronnych wysiłków.**

Z raportem można zapoznać się na stronie Najwyższej Izby Kontroli.

Agnieszka Huczko

UROCZYSTOŚĆ ODSŁONIĘCIA POMNIKA POMORDOWANYCH ROMÓW I SINTI W CZASIE II WOJNY ŚWIATOWEJ W CHEŁMNIE NAD NEREM 3 SIERPNIA 2016 r.

Związek Romów Polskich z siedzibą w Szczecinku pragnie poinformować, że w 2016 roku razem z Kulturverein Österreichischer Roma i Radą Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa pragnie trwale upamiętnić romskie ofiary, które zginęły w byłym niemieckim, nazistowskim Obozie Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem (woj. wielkopolskie). Chcemy to uczynić stawiając pomnik w miejscu Zagłady Romów i Sinti.

Niewiele osób wie i zdaje sobie z tego sprawę, że w czasie II wojny światowej, na ziemiach okupowanych przez III Rzeszę, pierwszy nazistowski obóz zagłady powstał w małej wsi noszącej nazwę: Chełmno na Nerem, która wówczas znajdowała się w Kraju Warty.

Uroczystego odsłonięcia niniejszego pomnika planujemy dokonać w **Lesie Rzuchowskim** na terenie Muzeum byłego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem. Oddział Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie. Instytucja Kultury Województwa Wielkopolskiego.

Rozpoczęcie uroczystości: **3 sierpnia 2016 r.**, czyli we wtorek o godz. **12:00** przy pomniku upamiętniającym Romów i Sinti pomordowanych w czasie II wojny światowej.

Uroczystość odbędzie się następnego dnia po romskim święcie, który oficjalnie od kilku lat uchwałą Sejmu RP obchodzony jest w Polsce jako Dzień Pamięci o Zagładzie Romów (02.08).

Będzie to ważne wydarzenie historyczne nie tylko dla wszystkich Romów i Sinti, które nie miało dotąd miejsca na terenie Muzeum byłego Obozu Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem. Punktem kulminacyjnym obchodów będzie odsłonięcie pomnika, złożenie wieńców i wiązanek kwiatów przez przybyłe delegacje i przypomnienie grozy tamtych dni z nadzieją, że już się nigdy więcej nie powtórzy.

DNI PAMIĘCI O POMORODOWANYCH ROMACH I SINTI W CZASIE II WOJNY ŚWIATOWEJ (1939-1945) POZNAŃ, 2-6 SIERPNIA 2016 r.

W przededniu uroczystości w Chełmnie nad Nerem jego uczestnicy 2 sierpnia 2016 r. spotkają się w Poznaniu. Po obchodach w Chełmnie nad Nerem jego członkowie powrócą do Poznania, ażeby w dniach **4-6 sierpnia 2016 r.** wziąć udział w międzypokoleniowym spotkaniu edukacyjno-integracyjnym Romów.

W czasie jego trwania będzie można wysłuchać wykładów oraz wziąć udział w warsztatach artystycznych. Zostaną one poświęcone historii Romów, uwzględniając zagładę Romów i Sinti w czasie II wojny światowej; kulturze, tradycji, tożsamości Romów. Podczas tych spotkań jego uczestnicy poświęcą swój czas i pogłębią swoją wiedzę na temat tożsamości romskiej, tolerancji, wielokulturowego społeczeństwa oraz zwalczania rasizmu, dyskryminacji, mowy nienawiści i ksenofobii.

Celem obchodów i międzypokoleniowego spotkania jest zapoznanie się i uświadomienie sobie przez jego uczestników, skali tragicznych losów narodu romskiego podczas II wojny światowej; przekazywanie historii o masowej zagładzie Romów i Sinti wszystkim uczestnikom obchodów, czyli obecnym i przyszłym pokoleniom. Jednym z miejsc zagłady Romów i Sinti podczas II wojny światowej jest były niemiecki, nazistowski Obóz Zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem. Organizacja obchodów w tym miejscu ma przypominać jak wiele było miejsc kaźni założonych przez nazistów na okupowanych ziemiach polskich w czasie II wojny światowej (1939-1945).

Serdecznie zapraszamy już dzisiaj do uczestnictwa w tych ważnych wydarzeniach, jakie odbędą się już niebawem, bo sierpniu 2016 roku!

Związek Romów Polskich
z siedzibą w Szczecinku

Raporto NIK

pał ciacipena romane tyknedyr nacjakre

Dre listopado dova berś Najhuciedyr Izba Kontroli zalija pes dołesa syr chroniona isy ciacipena romane tyknedyr nacjakre dre Polska. Przydykhetys pes syr administracja centralno i lokalno keretys zadani save nakazyneł ustawa pał tyknedyr nacji i etnikane. Najbutedyr wažno kaj zbydyndzia desiebersitko realizacja guvernytko Programo Romenge, kaj zakończyndzia pes dre grudnia 2013 berś. Najbaredyr celo dre Programo Romenge isys kaj Romenge dre Polska te dzidziot pes fededyr.

Raporto savo NIK vydija dre listopado 2015 berś, podeł kaj Programo Romenge, kaj isys kerdo dre bersia 2004 ke 2013, isys mišto realizowano, ale efekty na sys dasave syr powinna, bo isys kerdo pełde za tykno ćiro. Najbaredyr celo dre Programo Romenge isys kaj Romenge dre Polska te dzidziot pes fededyr, kaj te javen wyrównana szansy Romenge, syr isy vavire manusien. Ale pe dava saro potrzeba isy but butedyr ćiro syr 10 berś. Wnioski i doświadczeni save raja vytyrdyne pošli do Poogramo, line teł bary uwaga dre nevo Programo pe bersia 2014 ke 2020 pał integracja Romengry.

Najbaredyr wniosko da kontrolatyr, isy kaj ustawa pał tyknedyr nacji i etnikane i Programo Romenge, dyne szansa pe projekty, zadani i działani pał ochrona romani tożsamość, obyczaji, tradycja i kultura. Ustawa i Programo

dyja też Romenge równo dostępo ke edukacja i opieka sastypnytko.

Programo Romenge obłetys peskre działanienca 8 kotyra: Edukacja, Roma a społeczeństwo obywatelsko, Przeciwdziałanie bybucitko, Sastypen i higiena, Ciororypen (sytuacja bytowo), Bezpieczeństwo (przeciwdziałanie dyskryminacja), Kultura i rakhiben romani tożsamość etniczno, Dzindlipen pał romane nacjatyr. Realizacja Programo kerdzia kaj isys poprawa sytuacja Romengry dre butedyr da kotyra, maškre łendyr ciororypen. Kaj te javeł fededyr sytuacja bytowo, kaj te na javeł dasavo baro ciororypen ke Roma, isys kerde but vavir ćhane działani. Isys finansowana projekty pał remonty khera, podłączenie osiedli romane ke wogociągi i kanalizacja.

Poprawindzia pes sytuacja dre dykhiben pe sastypen ke Roma. Kerdzia pes łokhedyr dostępo ke doktory, isys kerde projekty kaj isys ryškiryben łove pał specjalisty, pał recepty. Bucia kerensy specjalna pielęgniarke Romenge, save phirenys ke khera i badynenys ciśnienie, cukro i pomoginenys naswałe Romenge. Dre 2005 berś kutedyr syr 900 sieła Romen isys kerde badani i szczepieni pał finansy Programostyr, a dre 2013 berś już prawie 2 bara manusien.

Prawie phaś łove dre celo desiebersitko Programo vydine isys pe projekty pał edukacja. Najbaredyr działani isys pał wyposażenio ćhavoren dre pustika i przybory szkolna (dasave projekty keretys prawie sare organizacji romane) i pał stypendi studentenge,

Najbaredyr wniosko da kontrolatyr, isy kaj ustawa pał tyknedyr nacji i etnikane i Programo Romenge, dyne szansa pe projekty, zadani i działani pał ochrona romani tożsamość, obyczaji, tradycja i kultura.

Programo Romenge, kaj isys kerdo dre bersia 2004 ke 2013, isys mišto realizowano, ale efekty na sys dasave syr powinna, bo isys kerdo peđe za tykno ċiro.

ponadgimnazjalna i pał bare talenty. Roma chwalinenys peske pomoc pał korepetycji ċhavorenge, projekty pał koloni wakacyjna i świetlicy romane. Dre dawa kotyr – edukacja – pomoc i poprawa isy dyćli pał jekhto dykhiben.

Baro pozytywo isy kaj vligirdo ċhija zawodo asystento pał edukacja romani i zacegerdo ċhija pe oficjalno lista zawody. Buti savi keren asystenty pał edukacja romani, łengry funkcja, zaangażowanie i działani dyne łacze efekty: butedyr ċhavore phiren ke szkoły systematycznie – 72% ċhavore (gił dova sys 65%). Na mišto isy kaj ceło ċiro na sare ċhavore isy zacegerde ke szkoła – ceło ċiro isy 88% ċhavore kaj phiren ke szkoła, czyli 12% w ogóle na phiren, na ni zacegerde. Raporto podeł kaj powodo dałeske isy kaj ċhavorenge na kameł pes te syklakireł, na ni łen motywacja pe edukacja, a dada na keren peske but dołestyr. Ćhindło isy kaj i ċhavore i dada na zden peske mišto sprawa syr wažno isy edukacja, kaj dre dziplen te javeł łokhedyr. Vavir powodo poden kaj ke Roma terne połen pes dre terne bersia i dołeske naktóra na phiren ke szkoły. NIK podeł jeszcze kaj baro pluso savo kerdzia Programo isy kaj isys kerde projekty pał finansowanie przedszkoli tykne ċhavorenge.

Peđe dawa ċhavorenge javeł łokhedyr dre edukacja duredyr dre baredyr szkoła.

NIK podyja kaj pomimo dałeske kaj isys but vavir ċhane działani i inicjatywy pał przeciwdziałanio bybucitko, to na but pes jednak poprawindzia. Peđe 10 berś Programo poziomo bybucitko małskre Romendyr styknija tylko o 2%. Dre grudnio 2013 berś ceło ċiro isys butedyr syr 70%, a średnio poziomo bybucitko dre ceło Polska ke sare manusia isy saveś 10-11%. Dawa sykaveł sai przepaść isy dre kotyr ke Roma. NIK phenel jednak kaj nawet dasavo tykno postępo, isy znako kaj dre przyszłość javeł poprawa. Działani save isys kerde dre da kotyr to pał przykładowo porady zawodowa, szkoleni i kursy zawodowa. Dre Raporto poden też save isy przyczyny pał dasavo baro poziomo bybucitko dre romani tyknedyr nacja. Ćhindło isy kaj na tylko problemo edukacjasa i migracji Romengre pał thema isy powodo, ale też romane obyczaji i bucia save ke Roma na ni frei te kerel.

NIK uważyneł kaj Programo Romenge osiągnindzia celi save peske zatchodzja vagestyr, rozwojo dre Programo isys łokho, ale systematyczno. Realizynenys da Programo na tylko organizacji rządowa i samorządowa, ale też i organizacji ngo. Najbaredyr aktywność isys dre 2008 berś, syr projekty Programostyr kerenys 368 vavir ċhane instytucji i organizacji. Peđe bersia coraz butedyr organizacji romane kerenys projekty Programostyr. Dre jekhto berś projekty kerenys 13 organizacji romane, a dre ostatnio już 79 organizacji! Raja poden kaj dawa sykaveł, kaj Roma paćte dre dawa kaj moginen soś korkore te sparuveł. Poden kaj aktywizacja romane organizacjenge isy baro sukceso dre desiebersitko realizacja Programo.

Raporto sykaveł kaj realizacja ustawa pał tyknedyr nacji i etnikane, peđe organy dre administracja publiczno isys sprawnie kerdy. Sare wojewody isys kontrolowana ke da Raporto i okazyndzia pes kaj sare powołyndłe pełnomocniken pał tyknedyr nacji i etnikane, save doradzynenys i załenys pes tyknedyr nacjenca pe szczeblo wojewódzko. Wojewody mišto reagenenys pe vavir ċhane sygnały pał dyskryminacja i rasizmo, i na odmekhenys dasave sprawy. Dre 2014 berś sys phaś kutedyr dasave incydenty pe Romendyr syr dre berś 2013, a dre do samo ċiro ke sare vavir manusia dre Polska dasave incydenty isys butedyr o phaś. Sykaveł dawa bary poprawa dre phagirypen cacipena jamare tyknedyr nacjakre.

But wažno kotyr dre Raporto isy kaj łove dre Programo isys vydyne prawidłowo, gospodarnie i zgodnie dołesa pe so isys vagestyr przeznaczona. Dre 10 berś Programo isys kerde 5725 zadani, pe save isys vydyne prawie 114 mln zł. Najbutedyr zadani isys kerde pał edukacja (3584) i pał kultura i tożsamość etnikani (684).

Syr podeł da Raporto, jeszcze but musineł pes te sparuveł, isy pherdo działani ke keryben. But wažno isy kaj te rozprynckireł save isy ciaciune potrzeby i lokalna problemy, savenca Roma pes stykinen pe so dyves dre peskre foria, dre urzedy, dre szkoły. Nastety skontrolowana wojewody na sykade żadna konkretna potrzeby Romngre te peskre województwy. Adzia sames i gminy na ni mišto rozprynckirde dre potrzeby i problemy Romengre.

Kontrola i badani save kerdzia Najhuciedyr Izba Kontroli, sykaven kaj pomimo dałeske kaj but pes poprawindzia i sparudzja dre sytuacja Romengry dre Polska, to i tak ceło ċiro romani tyknedyr nacja isy dre margineso społeczno. Powody isy but, ale najbaredyr isy ciororyben, tykni edukacja i baro poziomo bybucitko ke Roma. Buty i działani kaj dawa saro te sparuveł isy pe bare bersia ċiro so duje rygendyr: i ke Roma i ke reszta manusia.

Ania Perelka

Prawie phaś łove dre ceło desiebersitko Programo vydyne isys pe projekty pał edukacja. Dre edukacja pomoc i poprawa isy dyćli pał jekhto dykhiben.

NIK

Najhuciedyr Izba Kontroli isy najhuciedyr organo kontrolno dre Polska. Podlegineł Sejmoske, a šero prezeso isy kana Krzysztof Kwiatkowski. Syr phenel Konstytucja Najhuciedyr Izba Kontroli kontrolineł organy dre administracja guvernytko, Narodowo Banko Polsko i vavir instytucji państwowa czy keren saro legalnie zgodnie przepisenca. NIK dykheł też pe vašta sare da instytucjenge syr i pe so vyden jone łove państwowa.

Cygańska Gwiazda tańczyła dla WOŚP

W niedzielę, 10 stycznia 2016 roku, 120 tysięcy wolontariuszy 24. Finału Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy wyszło na ulice nie tylko polskich miast, ale także zagrało w kilkudziesięciu krajach na świecie. Sukces Orkiestry jest sukcesem wszystkich, którzy chcą pomagać przekazując datki zarówno w dniu zbiórki, jak i w trakcie całorocznej działalności Fundacji.

Zespół Romani Cierheń jak co roku wspierał działania Wielkiej Orkiestry prezentując na scenie Wielkiej Orkiestry taniec cygański, który jest różnorodnością form, wyraża bogactwo emocji cygańskiego życia. Tu widzowie znajdują zarówno elementy liryczne, nastrojowe, wyrażające najsubtelniejsze uczucia, jak i te dynamiczne, pełne ognia i wiatru we włosach.

Zespół zaprezentował się w dynamicznych choreografiach Anny Dębickiej, będących gwarancją oryginalnej, rdzennej formy tańca, czerpiącej wprost z doświadczeń wielu pokoleń cygańskich kobiet. Anna Dębicka uznawana jest za wybitną tancerkę z bogatym doświadczeniem scenicznym zarówno w Polsce i za granicą. Jest również instruktorką uczącą tańca cygańskiego

Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy wspierana jest przez Romów już od lat, stało się to już swego rodzaju tradycją. Co roku, zimą, na scenie WOŚP Romani Cierheń dzieli się swoją energią i zaraża radością, dając publiczności to, co najlepsze w romskiej kulturze – tradycyjny, żywiotowy taniec i mnóstwo energii. Wyczerpujące występy „nagradzane” są datkami na szlachetne cele trafiającymi do puszek wolontariuszy Wielkiej Orkiestry.

w szkołach tańca w Polsce, a także w wielu krajach Europy, gdzie na jej warsztaty zjeżdżają tancerki z całego świata. Anna od kilkunastu lat pozostaje w stałej współpracy z Cygańskim Teatrem Muzycznym „Terno”. Współprowadzi jedną z największych szkół tańca cygańskiego w Europie

– Romany Dance School z siedzibą w Berlinie. Wraz z Katjuszą Kozubek i córką Natalią Dębicką współtworzy zespół Phenjoripe, prezentując muzykę i taniec cygański z różnych stron świata. Od wielu lat współpracuje ze Związkiem Romów Polskich wspierając jego działania artystyczne swoim

doświadczeniem, szkoląc tancerki zespołu Romani Cierheń.

Cygańska Gwiazda to kilkunastoosobowy dziecięcy romsko-polski zespół taneczny założony w 2004 roku w Gorzowie Wlkp. przy Związku Romów Polskich, którego prezesem jest Robert Doliński. Zespół od początku działa przy świetlicy integracyjnej Čhavorytko, nad której funkcjonowaniem czuwa Agnieszka Majewska. Celem świetlicy jest promowanie muzyki, kultury i folkloru romskiego oraz integrowanie środowisk – polskiego i romskiego.

Zespół przez wszystkie lata swojej działalności zgromadził dość duże doświadczenie sceniczne – występy i koncerty w kraju i za granicą. W swoim repertuarze ma tańce oparte na tradycjach cygańskich i hinduskich. Solistki Romani Cierheń wielokrotnie zdobywały pierwsze miejsca w konkursach stypendialnych organizowanych przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji w Warszawie dla dzieci i młodzieży romskiej wybitnie uzdolnionej.

Ponadto zespół od ponad siedmiu lat jest gospodarzem Ogólnopolskiego Festiwalu Romsko-Polskich Dziecięcych Zespołów Taneczno-Wokalnych pod hasłem „Muzyka Łagodzi Obyczaje” odbywającego się w Gorzowie Wielkopolskim.

*Robert Doliński
Fot. Alicja Laszuk*

W skład zespołu Romani Cierheń wchodzi kilkanaście młodych osób, które poprzez tradycyjny taniec rozpowszechniają na terenie kraju folklor i kulturę romską. W repertuar grupy wchodzi muzyka cygańska we współczesnej aranżacji. Zespół w swej karierze uczestniczył w licznych koncertach i przeglądach. Choreografie do występów zespołu tworzy między innymi Anna Dębicka – znana i ceniona tancerka.

Wymordowanie Romów w Imbramowicach w 1943 r.

Fot. Sławomir Sztaba

2 lutego 1943 r. w Imbramowicach (wówczas pow. miechowski) zostało zamordowanych 43 Romów przez oddział pościgowy Policji „Jagdkommando” (przez miejscową ludność zwanego „Mordkommando”). Następnego dnia zastrzelono kolejnych 8 Romów ujętych w tej miejscowości. W 1978 r. władze PRL rozpoczęły postępowanie w tej sprawie, a 1980 r. Komisja Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce wszczęła śledztwo, podczas którego zgromadzono cenny materiał dowodowy.

Co mówią akta IPN-u?

Jak wynika ze zgromadzonych w archiwach IPN protokołów przesłuchań świadków sporządzonych w latach 1978-1984, masakry ludności pochodzenia romskiego w Imbramowicach 2 lutego 1943 r. dokonał oddział pościgowy Policji „Jagdkommando”, który w taki sposób rozpoczął swoją kilkumiesięczną krwawą działalność. Celem dla którego zorganizowano „Jagdkommando” była, zgodnie z wytycznymi Hitlera, „likwidacja ukrywających się Żydów, Cyganów, bandytów i innych elementów przestępczych”.

Oddziałem tym w powiecie miechowskim kierowali żandarmi niemieccy: najpierw Fischer, później Baumgarten, a następnie Herling. Faktycznym jednak komendantem „Jagdkommando” był słynący z okrucieństwa Komendant Policji Powiatowej w Miechowie Kazimierz Nowak (przedwojenny Komendant Policji Polskiej w Skale). W związku z sadystyczną działalnością tego oddziału, co znamienne, nawet sam landkomisarz Kazimierzy Wielkiej wyraził w piśmie do starosty miechowskiego swoje niezadowolenie, tłumacząc, że „akcje tego rodzaju ujemnie wpływają na stosunek ludności do władz niemieckich”.

Ostatecznie „Jagdkommando” zostało rozwiązane 2 maja 1943 r. Na tym jednak nie zakończyła się zbrodnicza kariera Nowaka. Za dotychczasowe zasługi zastał nagrodzony możliwością wpisania na volklistę i brał aktywny udział w zwalczaniu partyzantki. Podczas pacyfikacji południowej części powiatu miechowskiego, 4 czerwca 1943 r. dowodził jednym z trzech zgrupowań prowadzących obławę. Dowodzone przez niego oddziały zabiły w tym dniu w pięciu wsiach 108 osób w wieku 2-80 lat. Za tę działalność Kazimierz Nowak wyrokiem Sądu Specjalnego AK został skazany na karę śmierci. 24 czerwca 1943 r. w Miechowie został ostrzelany przez Jana Molendę (ps. Trzaska), w wyniku czego został ciężko ranny. Po upływie miesiąca zmarł w szpitalu.

Jak wynika ze sprawozdania wiceprokuratora wojewódzkiego z 1985 r., sporządzonego na podstawie zeznań świadków, co najmniej od roku 1940, corocznie na okres kilku miesięcy jesienno-zimowych do wsi Imbramowice przybywało kilka rodzin cygańskich, które zamieszkiwały w kwaterach wynajmowanych u miejscowych gospodarzy. Z nastaniem wiosny wyruszali oni na wędrowną, aby znów powrócić do wsi przed zimą. Obecność Cyganów we wsi Imbramowice znana była okupacyjnym władzom administracyjnym, albowiem, jak wynika z zeznań małżeństwa Brzychcych, u których m.in. zamieszkiwały trzy rodziny cygańskie, każdorazowo wynajmujący kwatery dokonywali obowiązku meldunkowego w urzędzie gminnym mieszczącym się wtedy w Minodze. W tej sytuacji trudno traktować zamieszkałych w Imbramowicach Cyganów jak ukrywających się przed władzą niemiecką.

Późnym wieczorem 2 lutego 1943 r. do wsi Imbramowice przybył kilkudziesięcioosobowy oddział pościgowy policji niemieckiej, a wśród jego funkcjonariuszy niektórzy świadkowie rozpoznali znanych im wcześniej policjantów granatowych z Miechowa.

Z zeznań Genowefy Brzychcy wynika, że do jej mieszkania przybyło 2 lutego 1943 r. pięciu funkcjonariuszy policji i po stwierdzeniu, iż zamieszkują u niej trzy rodziny cygańskie o nazwisku Kwiatkowski, polecili jej mężowi Janowi Brzychcy udać się do miejscowego sołtysa, aby przekazać mu polecenie przygotowania 10 furmanek na tzw. podwodę. W tym czasie do zabudowań Brzychcych pozostali funkcjonariusze policji poczęli sprawdzać Cyganów zamieszkałych u innych gospodarzy na terenie wsi. Do domu Brzychcych przyprowadzono również kilku mieszkańców wsi – Polaków, którzy w momencie zatrzymania nie przebywali w miejscu swego zamieszkania. Polaków po stwierdzeniu ich tożsamości zwolniono. Po zgromadzeniu w domu Brzychcych wszystkich Cyganów, których w ten wieczór policjanci zdążyli ująć, po pewnym czasie dowodzący akcją, prawdopodobnie Kazimierz Nowak, polecił mężczyznom

wyjść z domu. Chwilę po ich wyjściu słychać było dochodzące z zewnątrz odgłosy strzałów z broni palnej.

Po wyprowadzeniu mężczyzn, polecono opuścić dom Cyganom z małymi dziećmi i, podobnie jak w przypadku mężczyzn, po ich wyjściu na zewnątrz słychać było strzały. Na koniec wyprowadzono dzieci starsze. Kolejnym wyprowadzaniem grup cygańskich towarzyszyły lamenty, płacz i błaganie o litość.

Wbrew wcześniejszym zapowiedziom, jakoby Cyganie mieli być ewakuowani ze wsi i skierowani do robót przymusowych w Rzeszy, okazało się, że wyprowadzeni z domu Brzychcych Cyganie rozstrzeliwani byli na polu w bezpośrednim sąsiedztwie zabudowań. Kazimierz Nowak osobiście zastrzelił dwie osoby, a pozostałe 41 bliżej niezidentyfikowany policjant niemiecki.

Po dokonanej egzekucji, kierujący akcją polecił członkom miejscowej straży pożarnej pogrzebać zwłoki w dole wykopanej na podwórzu zabudowań Brzychcych, w którym złożono zwłoki 43 osób.

3 lutego 1943 r. dwiema furmankami przewieziono do siedziby policji niemieckiej w Wolbromiu co najmniej 7 osób narodowości romskiej, w tym również dziecko, które dzień wcześniej uniknęło rozstrzelania. Po przybyciu do Wolbromia policjanci niemieccy polecieli woźnicom pojechać w stronę lasu zwanego Sośnicą i tam jeden, względnie dwóch bliżej niezidentyfikowanych funkcjonariuszy policji niemieckiej dokonano egzekucji tych 7 osób.

Podsumowując, w dniach 2 i 3 lutego 1943 r. w wyniku akcji oddziału pościgowego Policji Niemieckiej z Miechowa zginęło co najmniej 50 osób narodowości romskiej. Śledczym nie udało się ustalić bliższych personaliów pomordowanych. Wiadomo jedynie, że wśród ofiar było kilka osób o nazwisku Kwiatkowski. W Wolbromiu natomiast zastrzelony został Julian Preis i jego syn. Uratowała się natomiast żona Preisa, która – jak wynika z zeznań Genowefy Brzychcy – w 1954 r. zorganizowała przeniesienie zwłok pomordowanych Romów z gospodarstwa Brzychcych na cmentarz w Imbramowicach.

„Doktor prawd”

Wspomnienia Stanisława Nowickiego (ur. w 1932 r.), mieszkańca Imbramowic

Fot. Sławomir Sztaba

Stanisław Nowicki pamięta jak 2 lutego 1943 r., w Święto Matki Boskiej Gromnicznej, do jego rodziców przyszedł 21-letni sąsiad Stefan Baran, który opowiadał o anonimowych listach wysyłanych z miejscowej poczty. Listy te – jak wspomina – adresowane były do woltbromskiego gestapo [najpewniej do posterunku żandarmerii, bowiem w Wolbromiu nie było placówki gestapo – przyp. red.] i wrzucane do skrzynki znajdującej się na budynku poczty w Imbramowicach. Pracownicy poczty, z obawy przed donosami, listy te otwierali i przepisywali minimalizując ich treść, a następnie wysyłali pod

wskazany adres. Pod każdym z tych listów widniał podpis „doktor prawd”. Pomimo czujnej obserwacji skrzynki pocztowej nie udało się ustalić tożsamości donosiciela. Zdaniem Stanisława Nowickiego opowieść o anonimach przerwało pojawienie się Niemców we wsi. Stefan Baran nigdy opowieści nie dokończył. W listopadzie tego roku został zastrzelony przez Niemców za posiadanie broni.

Właśnie w tym dniu, 2 lutego 1943 r. w Imbramowicach pojawił się oddział Niemców. Stanisław Nowicki pamięta, że przybył na saniach od strony Wysocka. Na każdym z trzech sani ciągnię-

tych przez parę koni siedziało 5-6 żołnierzy niemieckich.

Na pytanie czy miejscowa ludność mogła być niezadowolona z obecności Cyganów we wsi z powodu kradzieży, Stanisław Nowicki odpowiada dyplomatycznie, że odczuwali ich obecność. Przychodzili do nich zarówno latem jak i zimą. – *Pamiętam* – wspomina – *jak podczas okupacji latem do naszego domu weszły cztery Cyganki, a dwie zostały na podwórku. Po ich wyjściu brakowało kilku kur. Mówiono, że pod spódnicami miały specjalne haczyki, na które zawieszały złapane kury. Zdarzało się również, że w nocy ktoś włamał się do stodoły czy do innego pomieszczenia i coś ukradł. Ale nie wiadomo, czy to byli Cyganie czy szajka złodziejska Polaków, bo i taka kręciła się wówczas po okolicy.*

Stanisław Nowicki nie wyklucza również, że wymordowanie Cyganów w Imbramowicach miało związek z nocnymi napadami na miejscową mleczarnię, gdzie wytwarzano masło i sery. Napady te najpewniej jednak były organizowane przez partyzantów zarówno miejscowych jak i z odległego o 18 km Łobzowa. I z całą pewnością tak było, bowiem po wojnie jeden z uczestników takich akcji – partyzant z Łobzowa, opowiadał o tym Stanisławowi Nowickiemu. Przemawiałby za tym również fakt, iż po wymordowaniu Cyganów napady na mleczarnię w Imbramowicach nie ustały, czego najlepszym dowodem jest skierowanie przez Niemców dla ochrony tego obiektu (już po tej zbrodni) pięciu własowców.

Stanisławowi Nowickiemu zapadło w pamięci również zdarzenie, które miało miejsce następnego dnia po bestialskim wymordowaniu większości Romów kwaterujących w Imbramowicach. 3 lutego 1943 r. schwytano jeszcze dwóch Cyganów – ojca i syna, którzy zostali dostarczeni do posterunku żandarmerii w Wolbromiu, gdzie zostali zastrzeleni. Nie wiadomo jednak kto ich schwytał.

Cyganie byli w porządku...

Wspomnienia Danuty Kołodziej (córki Jana i Genowefy Brzychcy, ur. w 1948 r.)

Danuta Kołodziej, choć urodzona po wojnie, dobrze pamięta opowieści mamy o tragicznych wydarzeniach 1943 r. i ekshumację w 1954 r., której była naocznym świadkiem. Wspomina, że w ich domu mieszkała duża rodzina Cyganów o nazwisku Kwiatkowscy i oprócz nich jeszcze jacyś inni Romowie. Razem kilkanaście osób. Cyganie mieszkali również w innych gospodarstwach w tej wsi. Jej zdaniem żyło im się w Imbramowicach dobrze. Danuta Kołodziej pamięta, jak mama mówiła jej, że mieszkający w ich domu Cyganie „byli w porządku”, że nie robili żadnych szkód we wsi, nie kradli. Ich kobiety wyprawiały się na handel na Węgry i do Słowacji. I właśnie wówczas, na początku 1943 r., trzy kobiety mieszkające w ich domu udały się za granicę. Jedną z nich była w ciąży, druga miała maleńkie dziecko przy piersi, a trzecia najprawdopodobniej była nastoletnią córką jednej z tych dwóch kobiet. Osoby te dowiedziały się o wymordowaniu ich rodzin i nie wróciły do wsi.

Romowie wynajmowali w ich domu osobną dużą izbę z piecem, do której wchodziło się ze wspólnej sieni.

– 2 lutego 1943 r. – wspomina Danuta Kołodziej – Niemcy zajęli na podwórko i otoczyli je ze wszystkich stron tak, że nie było możliwości ucieczki. Domownicy byli bardzo wystraszeni. Tatę bosego w kalesonach od razu wyśladli po sołtysa i strzelali za nim w górę, aby się śpieszył. Tato tak się przestraszył, że uciekł do Tarnawy do rodziny mamy i wrócił dopiero po dwóch lub trzech dniach. Ze wsi chłopcy przyszli kopać dół. Ktoś przyniósł wapno. Zrobiono w sadzie wykop o wym. mniej więcej 6 na 6 m w odległości od domu od 6 do 10 m. Zebranych ze wsi Cygan ustawiali wzdłuż drogi biegnącej obok gospodarstwa i tam do nich strzelali. Moją mamę natomiast w trójkę małych dzieci wyprowadzili przed dom, aby przyglądała się egzekucji. Jeden Niemiec powiedział wówczas mamie, że jak dzieci będą spokojne, to wszystko będzie w porządku. Dorośli Cyganie byli rozstrzelani. Jednak nie wszyscy. Ci, którzy błagali o życie byli bici korbami i wrzucani żywi do dołu. Zastrze-

Fot. Ewa Sarecka-Sztaba

lonych natomiast układano na zdjętej z ogrodzenia bramie i przenoszono do wspólnej mogiły. Maleńkie dzieci brano za nogi i rozbijano im główki o węgiel domu. W innym gospodarstwie natomiast do schowanych w piwnicy cygańskich dzieci Niemiec wrzucił granat. W jeszcze w innym dzieci schowały się do wnęki pod piecem. Niemiec, który po nie przyszedł, najpierw tłukł je kolbą karabinu, a potem wyciągał za włosy. Też je pozabijano. W kolejnym gospodarstwie cygańskie dzieci schowały się w oborze pod żłobami. Jednak następnego dnia ktoś je znalazł i odwiózł na posterunek do Wolbromia, gdzie zostały zastrzelone. Ich zwłoki zostały przywiezione z powrotem do Imbramowic i pochowane w zbiorowej mogile w naszym sadzie.

Danuta Kołodziej wspomina, że po wojnie jej tato ogrodził tę mogiłę palikami i drutem kolczastym, aby bydło czy inne zwierzęta po niej nie chodziły. W 1954 roku samochodami terenowymi i na motocyklach przyjechał oddział wojska lub milicji w długich skórzanych płaszczach, aby dokonać ekshumacji. Jan Brzychcy wykonał wówczas trzy skrzynie z desek, wybite od wewnątrz papą, o wymiarach ok. 2 m x 1,2 m x 1,2 m każda z przeznaczeniem na

szczątki ciał. Jednak zmieściły się one do dwóch skrzyń, które następnie przewieziono na miejscowy cmentarz i ułożono w przygotowanym grobie jedną na drugiej. Do końca lat 60. była to mogiła ziemna. Potem pojawił się metalowy płotek z krzyżem.

Pani Danuta pamięta jak ojciec opowiadał o tym, że Cyganie prowadzili niezależny od Polaków tryb życia. Przykładowo w niedzielę, kiedy mieszkańcy wracali z kościoła po sumie, Cyganie ze śpiewem maszerowali z lasu z sosenką na ramionach. To się miejscowym nie podobało. Po wojnie Cyganie odwiedzali mogiłę w sadzie, na której zostawiali część przywiezionej z sobą żywności. Taki mieli zwyczaj.

Z pogromu 2 lutego 1943 r. uratował się Żyd o nazwisku Zelinger, który został schwytany i ustawiony na drodze w szeregu razem z Cyganami. Tuż przed salwą strzałów zaczął jednak uciekać zygzakiem – jak sam opowiadał Danucie Kołodziej w 1964 r. – w stronę stromego brzegu rzeki, gdzie rosła wysoka tarnina. Niemcy strzelali za nim, jednak żadna kula go nie dosięgła. Potem szukali go po wsi, ale nie znaleźli. Przechowywała go m.in. rodzina Brzychcych.

Sławomir Sztaba

Roma zamarde dre Imbramowice dre 1943 berś

Dre dyves 2 luto 1943 berś dre Imbramowice (wtedy powiatio miechowsko) oddziało pościgowo Heładengro „Jagdkommando” zamardzia 43 Roma pełde. Pe vavir dyves pałe zakariedyne 8 Roman. Manusia kaj adoj isys bešte phenenys pe do heładendyr „Mordkommando”. Dre 1978 berś raja zaline pes da sprawasa, a dre 1980 berś Komisja pał Badani Zbrodni Hitlerowska dre Polska zathodzia śledztwo, dre savo rakte bare dowody pe da zamaryben.

Syr isy čindło dre protokoły prze-siubnytka świadkengre bersiendyr 1978-1984, save isy dre archiwu IPN, masakra pe Romendyr dre 2 luto 1943 berś dre Imbramowice, kerdzia oddziało Heładengro „Jagdkommando”. Oddziało dava Sasy zathode, kaj te zamaren dołe Roman i Činden kaj ugaruvenys pes ke da pora.

„Jagdkommando” dre powiatio miechowsko kierowano isys pełde sasytko heładendyr: najpierw Fischer, pošli łestyr Baumgarten, a ostatnio Herling. Jednak ciaciuno komendanto „Jagdkommando” isys Polako Kazimierz Nowak, Komendanto Powiatowe Heładengro dre Miechów (gił dujto maryben isys jof Komendanto Polske Heładengro dre Skafa). Hełado dava isys dzindło dre doła ryga, kaj isy baro sadysta i hyria manuś. Oddziało „Jagdkommando” čhija rozwiązano dre dyves 2 majo 1943 berś, ale pošli dova Nowak duredyr keretyś adoj bare zbrodni. Pał dava kaj przegeja pe

sasytko ryg, nazisty denys łeske bare przywileji, a jof jekh vašt łenca khetanes zamarelyś partyzanten dre doła ryga. Dre dyves 4 czerwco do samo berś, khetanes Sasenca keretyś oblawa dre południowo kotyr do powiatio. Dre do dyves łeskre manusia dre 5 gava zamarde 108 Polaken: čhavoren, ternen, phuren... Najternedyr zamarde čhavoreske isys 2 berś, a najphuredyr manusieske isys 80 berś. Pał da sare zbrodni, Sądo Specjalno AK vydya pe Nowakostyr wyroko merybnytko. Naceła tryn kurke duredyr, dre dyves 24 czerwco dre Miechów, ke Nowakostyr kariedyja varykicy moły Jan Molenda. Phares ranno pošli kariedyphen, Nowak meja dre szpitalo pošli čhon čiro.

So phenen liła dre IPN?

Dre sprawozdanie savo pe podstawa zeznani świadkengre kerdzia wiceprokuratoro wojewódzko dre 1985 berś, čindło isy kaj 1940 bersiestyr, so berś pe varykicy čhona vendytka javenys ke Imbramowice Roma i vynałenys adoj khera ke gospodarzy. Pe wiosna omekhenys da gav i tradenys

pałe taborencu pe vesia, a pe vend ryšionys adoj pałe. Dofestyr kaj zarykiren pes adoj Roma pe vend, mišto dzinelyś okupacyjno administracja pe do phuvia, dałeske kaj gospodarzy ke save vynałenys khera Roma, meldynenys łen dre urzędó gminno savo isys dre Minoga. Adzia zeznajindzia gospodarzo Brzychcy i łeskry romni, ke save zarykirenys pes tryn familii romane. Dava sykaveł kaj našty te phenel kaj Roma ugaruvenys pes adoj gił Sasendyr.

Belwele dre 2 luto 1943 berś ke Imbramowice przytradyja oddziało pościgowo sasytko heładengro. Maśkre varykicydesia hełade isys adoj też hełade Michowatyr – prynckirde łen świadki, bo do hełade dzindłe isys dre Imbramowice.

Genowefa Brzychcy phenetyś dre peskre zeznani, kaj dre 2 luto 1943 berś ke łakro kher javne 5 hełade. Phenetyś kaj pošli dova syr hełade dyktle kaj isy ke jone bešte tryn familii Roma (kharrenys pes Kwiatkowska), phendle łakre romeske Janoske, kaj te dział ke sołtyso te phenel kaj musinel te przygotyneł 10 furmanki. Dre do čiro vavir hełade jandenys ke kher Brzychcengro vavire

Romen kaj vynaŝenys khera dre do gav. Ke do kher heŝade jandŝe teŝ varykicen Polaken, save beŝte isys dre do gav, ale dre do ĉiro syr heŝade phirenys pe khera isys jone ke kon vavir dre kher. Ale syr dyktŝe ŝengre liŝa i potwierzindŝe kon jone isy, vymektŝe ŝen ke peskre khera. Syr dre kher Brzychcengro isys juŝ sare Roma saven heŝade raktŝe do belweŝ dre do gav, heŝado kaj ligireŝys da celo akcja (prawdopodobnie Kazimierz Nowak) phendŝia kaj mursia te vydŝian kherestyr. Syr Roma vygene kherestyr siundŝo isys kariedyen. Posli dova heŝade phendŝe kaj te vydŝian Romnia i tykne ĉhavore, i paŝe poŝli dova siundŝo isys kariedyen. Pe koŝnco heŝade vytradyne kherestyr phuredyr ĉhavoren... Syr heŝade vyŝigirenys po kolei Romen do kherestyr, to siundŝo isys roibena, krzyki i mangipena paŝ li-toŝć. Adŝia zeznajindŝia rani Genowefa Brzychcy.

Heŝade sygedyr hohavenys kaj Roma javena da gavestyr vyŝigirde ke bucia przymusowa dre Sasy. So kesu, okazyndŝia pes kaj zakariedyne Romen pe feŝda pasie kher Brzychcengro. O Kazimierz Nowak korkoro kariedyja duje Romen, a 41 Romen kariedyja heŝado sasytko, ale ke da pora na dzinen syr jof pes khareŝys.

Poŝli zamaryben, dova kaj ligireŝys do akcjasa, nakazyndŝia kaj manusia save isys dre straŝ poŝarno do gaveskry, te vyhanden ŝteto pe vtęga ke Brzychcy i te zahanden 43 muŝen.

Pe vavir dyves poŝli do zbrodnia, dre 3 luto 1943 berŝ, ke siedziba sasytke heŝadengry dre Wolbrom jandŝe duje furmankenca 7 Romen. Maŝkre do 7 manusiendyr isys ĉhavoro, saves heŝade na zamarde dyves giŝ dre Imbramowice (garudŝia pes syr heŝade rodenys Romen i jandenys ke do jekh kher). Heŝade phendŝe kaj woŝnicy do Romenca te traden ke veŝ, pe savo manusia phenenys Soŝnica. Adoj jekh albo duj heŝade sasytka zakariedyne do 7 dzinen,

Paŝ podsumowanio, syr isy dzindŝo, dre duj dyves – 2 i 3 luto 1943 berŝ – oddziaŝo poŝcigowo Sasytke Heŝadengro dre Miechów zamardŝia najkutedyr 50 Romen. Dre ŝledztwo na udyja pes te ustalineŝ syr kharenys pes sare zamarde manusia. Dzindŝo isy tylko, kaj maŝkre do zamarde Romendyr isys varykicy kaj isys ŝen nazwisko Kwiatkowski. Dre Wolbrom, dre do dujto dyves zamarybena, zakariedyne ĉhija Julian Preis i ŝeskro ĉhavo. Uratyndŝia

pes ŝeskry Romni, savi – syr vygeja dre zeznani kaj kerdŝia Genowefa Brzychcy – poŝli maryben dre 1954 berŝ zaŝatwindŝia kaj przeligirde do zamarde Romen kaj isys zahandŝe dre gospodarstwo ke Brzychcy, pe cmentary dre Imbramowice.

Roma isys „w porzqdku”

Danuta Koŝodziej isy ĉhaj Janoskry i Genowefakry Brzychcy. Chociaŝ javia pe sveto juŝ poŝli maryben, to miŝto rypyreŝ kaj do historiatyr but moŝy ophenelŝys ŝake ŝakry daj Genowefa. Rani Danuta isys teŝ ŝwiadko syr dre 1954 berŝ kerenys ekhumacja pe gospodarstwo ŝakre dadengro i przeligirenys ŝczętki muŝorengre pe cmentary dre Imbramowice.

Rypyreŝ, kaj daj phenelŝys ŝake, kaj zarykirde pes ke jone bary familia kaj kharenys pes Kwiatkowska i jeszczu varesave vavir Roma. Khetanes maŝkre 10 a 20 manusia. Dre do gav zarykirenys pes butedyr Roma i beŝte isys teŝ dre vavir khera, ke vavir gospodarzy. Phenel kaj dre do gav dzidŝioŝys pes Romenge miŝto, paŝ dova javenys jone adoj so berŝ pe vendytka ĉhona. Rypyreŝ kaj ŝakry daj Genowefa phenelŝys ŝake kaj „Roma isys w porzqdku”, kaj na kerenys ĉhi hyria dre do gav, na ciorenys. Romnia adoryk tradenys pe paruiben pe Węgry i ke Słowacja. Właŝnie dre dova ĉiro, vageŝtyr 1943 berŝ, tryn Romnia, kaj beŝte isys ke Brzychcy, tradyne paŝ thema pe zahtyliben. Jekh isys phare dziesa, dujto isys tyknoro ĉhavoro pesa, a tryto isys terni ĉhaj jekhe do duje Romniendyr. Romnia dodzindŝe pes kaj lengre semencen kaj ĉhine dre Imbramowice zamarde Sasy i na rysine juŝ ke do gav.

Roma vynaŝenys dre ŝengro kher osobno baro pokojo bovesa, ke savo vdŝialŝys pes khetane tremosa. Rypyreŝ: „Dre 2 luto 1943 berŝ Sasy vtradyne pe vtęga ke jame i obtchode sare ryga, kaj nikon te na hylcioŝ. Manusia dre kher przemene pes i darenys kaj soŝ hyria doŝestyr vydŝiaŝa. Dades piranges dre kalosony biĉhade paŝ softysostyr i kariedenys paŝ ŝestyr dre berga kaj te nasieŝ sygedyr. Dad adŝia pes przemeja, kaj hylcija ke Tarnawa ke semenca dakry i rysija dopiero poŝli duj czy tryn dyves. Mursia gavestyr javne ke jame kaj te vyhandel dre phuv ŝteto. Konŝ jandŝia wapno. Dre sado vyhandŝe kotyr 6 pe 6 metry, saveŝ 10 metry kherestyr.

Romen jandŝe cele gavestyr, uthode ŝen paŝ drom paŝ kher i kariedenys ŝen. Mire da i tryne ŝakre ĉhavoren vyŝigirde giŝ kher, kaj te dykhen pe da kariedyen. Ke miry daj jekh Saso phendŝia, kaj so ĉhavore javna spokojna to saro javela miŝto. Phuredyre Romen i dofen dre bersia Sasy zakariedenys, ale na saren: dofen kaj mangelŝys paŝ dzipen, Sasy denys kolbasa i jeszczu dziden vĉhurdenys dre phuv. Do zakariedyne Romen uthovenys pe brama savi zline ogrodzeniostyr i przeligirenys ke do vyhandŝo ŝteto. Tyknore ĉhavoren ŝenys htyŝenys paŝ herore i rozmarenys ŝenge ŝere pe muro kherytko. Dre vavir gospodarstwo Sasy vĉhurdyne granato dre piwnica kaj garude pes ĉhavore romane. Dre jeszczu vavir ŝteto ĉhavore garude pes teŝ bov. Syr Sasy raktŝe ŝen to najpierw denys ŝen kolbenca, a posli dova vyŝenys paŝ baŝa. Teŝ ŝen saren zamarde. Dre jekh gospodarstwo ĉhavore garude pes dre siurna, ale pe vavir dyves konŝ ŝen rakcia i ligirdŝia ke heŝade ke Wolbrom, a adoj ŝen zakariedyne. Muŝen ŝen jandŝe paŝe ke Imbramowice i zahandŝe dre do samo ŝteto ke jame dre sado.”

Danuta Koŝodziej phenel kaj poŝli maryben ŝakro dad ogrodzindŝia do ŝteto i zathodŝia druto kolczasto, kaj javnara adoj te na phiren. Dre 1954 berŝ, motorenca i bare vurdnenca przytradyne adoj heŝade i wojsko, kaj te kereŝ ekshumacja. ŝakro dad kerdŝia dre do ĉiro tryn bare kasztune skrzyni, kaj te ĉhuveŝ dre ŝendyr do vyhandŝe ŝczętki manusiengre. Jednak saro vgeja dre duj skrzyni, save przeligirde pe cmentary i uthode jekh pe vavir dre vyhandŝo sygedyr grobo. Ke koŝnco 60. bersia isys adoj tylko grobo phuviaty, a poŝli dova zakerde adoj sastruno pŝotko i trusiu.

Poŝli maryben Roma javenys ke do sado ke Brzychcy, adoj kaj zahandŝe isys zamarde Roma. Przytradenys kaj te phenel devŝores i mekhenys adoj habena, save jandenys pesa.

Do pogromostyr kaj Sasy kerde dre 2 luto 1943 berŝ, uratyndŝia pes ĉhindo kaj khareŝys pes Zelinger. Htyŝde ŝes dre do ĉiro heŝade adoj i uthode khetanes Romenca kaj te zakariedeŝ ŝen saren. Giŝ dova syr kariedyne Sasy, jof zacyznindŝia te hylcioŝ zygzakosa. Korkoro phendŝia Danutake dre 1964 berŝ, kaj hylcija dre ryg kaj isys rzeka i huci ciar. Sasy kariedenys paŝ ŝestyr, ale pe ŝeskry bacht na naŝty ŝes kariedenys. Poŝli dova rodenys ŝes dre celo gav, ale na raktŝe. Ugaruveŝys pes teŝ ke Brzychcy.

~~PEDOFILIA~~ - OUT

ZBURZMY MUR MILCZENIA

Pomimo rozgorzałej debaty publicznej na temat pedofilii, jest ona wciąż tematem tabu w Polsce, a statystyki policyjne dowodzą, że skala tego problemu społecznego narasta. Kampania ~~PEDOFILIA~~ – OUT ma na celu walkę ze zjawiskiem pedofilii i wykorzystywania seksualnego dzieci bez względu na narodowość. Projekt ma pobudzić do przerywania zmywu milczenia i do wypracowania wspólnego frontu przeciwdziałania pedofilii także wśród Romów.

Dzieci nie są edukowane pod kątem edukacji seksualnej i często nie zdają sobie sprawy z tego, co jest dozwolone w stosunku do ich ciała i przestrzeni osobistej, a co nie. Niezbędne jest dotarcie do nich z informacjami tak, by były świadome, że dzieje im się krzywda oraz gdzie mogą szukać pomocy. Ważne, żeby dziecko wiedziało, że to, co robi sprawca jest

niezgodne z prawem i cała wina leży po jego stronie, niezależnie od tego, czy się broniło, czy nie.

Romowie nie są skorzy do zgłaszania się z prośbą o jakąkolwiek pomoc do instytucji publicznych w szczególności, w tak delikatnych i wymagających dyskrecji, sprawach jak wykorzystywanie seksualne. Najlepszym rozwiązaniem jest stworzenie miejsca,

gdzie będą mogli się zgłosić bez obaw o stereotypy, z zagwarantowaną dyskrecją i poszanowaniem rromskiej kultury.

Pedofilia nie jest wcale rzadkim zjawiskiem. To problem dotyczący wszystkie warstwy społeczne – nie tylko te „z marginesu”. Molestują nie tylko dorośli, lecz także rówieśnicy, często osoby z najbliższego otoczenia

– starszy brat, kolega, czy przyjaciel rodziny. Zdarza się również, że to kobiety są sprawcami wykorzystywania seksualnego i stanowią ok. 1-10% ogółu sprawców. Niezależnie jednak od tego, kto dopuszcza się pedofilii, pozostawia ona głębokie ślady w psychice ofiary, a nierzadko także i na ciele. **Szybka reakcja daje duże szanse na powrót do normalnego, bezpiecznego życia.**

Chcemy zmienić świadomość społeczną dotyczącą wykorzystywania seksualnego dzieci. Brak reakcji na krzywdzenie dziecka oznacza przyzwolenie na nie!

■ Cele projektu

- zebranie danych dotyczących zjawiska pedofilii wśród Romów;
- kompleksowa pomoc ofiarom pedofilii w środowisku romskim;
- akcja informacyjno-promocyjna dotycząca zjawiska pedofilii i sposobów walki z nią;
- stworzenie skutecznych narzędzi do walki ze zjawiskiem pedofilii.

■ Działania

W ramach projektu PEDOPHILIA – OUT uruchomiony jest telefon zaufania (94 37 250 96) oraz możliwość kontaktu poprzez stronę internetową (www.romowie.com pod hasłem PEDOPHILIA – OUT, e-mail zrp.pedofilia_out@wp.pl), gdzie ofiary pedofilii mogą szukać pomocy przy zachowaniu całkowitej anonimowości. Udzielamy poszkodowanym kompleksowej pomocy, np.: kierujemy osoby poszkodowane do odpowiednich instytucji i zapewniamy pomoc prawną oraz wsparcie psychologa.

Pamiętaj! Zapewniamy pełną anonimowość osoby zgłaszającej.

WAŻNE!

JEŻELI ZNASZ SPRAWCÓW PEDOFILII I ICH OFIARY, POPRZEZ MILCZENIE JESTEŚ POŚREDNIO RÓWNIEŻ SPRAWCĄ. OBOWIĄZKIEM KAŻDEGO UCZCIWEGO CZŁOWIEKA JEST POMOC OFIAROM, RÓWNIEŻ POPRZEZ WSKAZYWANIE. NIE BĄDŹ ŚLEPY NA KRZYWDĘ INNYCH, NIECH ZNIECZULICA NIE DOTYCZY RÓWNIEŻ CIEBIE. NIE MOŻEMY DAĆ PRYZWOLENIA SPOŁECZNEGO PEDOFILII.

~~PEDOPHILIA~~ - OUT

Despite the raging public debate on pedophilia, it is still a taboo in Poland. The police statistics show that the scale of this social problem is growing. Campaign PEDOPHILIA – OUT seeks to combat the pedophilia and sexual abuse of children, regardless of nationality. The project aims to interrupt conspiracy of silence and to develop a common front to counter pedophilia, also among the Roma.

Children often do not realize what is allowed and what is not allowed in relation to their body and personal space. It is necessary to reach them with proper information so that they are aware that something like sexual abuse may hurt them and where to seek help. It is important that the child knows what the offender is doing is against the law and the entire fault lies on his side.

Roma are not willing to ask for any help from public institutions, particularly in such delicate issues as sexual abuse. The best solution is to create a place where they will be able to report any abuse without fear of stereotypes, with guaranteed discretion and respect for Roma culture.

Pedophilia is not a rare phenomenon. It is estimated that one in seven children is a victim of pedophilia by the age of 15! This is a problem affecting all groups of society – not just the "marginalized one". Abusers are not only adults but also their friends, often people from the same environment – an older brother, a colleague, or a family friend. It happens that women are committers of sexual abuse as well and they are approx. 1-10% of the perpetrators. Pedophilia always

leaves deep scars and psychological effect on the victim. Fast reaction on it gives a chance to return to a normal and safe life.

We want to change public awareness of children sexual abuse. No reaction to children harm means the consent to it!

■ Aims of the project

- to collect data on pedophilia among Roma;
- comprehensive assistance to victims of pedophilia in the Roma community;
- to share information of pedophilia and the ways to fight it;
- to create effective tools to combat pedophilia.

You can contact us by the phone hotline 94 37 96 250 and the website www.romowie.com or e-mail zrp.pedofilia_out@wp.pl. We provide comprehensive assistance to victims, e.g. directing victims to relevant institutions and providing legal assistance and psychological support.

Remember! We guarantee total anonymity of the reporting person.

IF YOU KNOW ANY PERPETRATORS OF PEDOPHILIA OR THEIR VICTIMS AND IF YOU KEEP SILENT YOU ARE INDIRECT PERPETRATOR AS WELL. THE RESPONSIBILITY OF EVERYBODY IS TO HELP VICTIMS, EVEN BY POINTING ANY OFFENCE. DO NOT BE BLIND TO SUFFERING OF OTHERS. DO NOT LET ANESTHESIA BE RELATED ALSO TO YOU. WE CAN NOT GIVE A SOCIAL CONSENT TO PEDOPHILIA.

thumaczyła Kamila Zarębska

Rusza PO WIER

Przywitaliśmy nowy rok, a wraz z nim nową okazję do zyskania środków na realizację projektów na rzecz Romów – jednym ze źródeł takiego dofinansowania jest długo wyczekiwany Program Wiedza Edukacja Rozwój, w ramach którego na 2016 rok zaplanowano **63 konkursy**. Łączna kwota przeznaczona na dofinansowanie obejmująca wszystkie konkursy to **1 965 171 194 zł**.

O Programie informowaliśmy czytelników już 2014 roku, jednak nie został on wówczas ostatecznie wdrożony, trwały konsultacje i dopracowywano szczegóły jego funkcjonowania. Pierwszy kwartał roku 2016 oficjalnie otwiera możliwość korzystania z PO WIER.

Program Wiedza Edukacja Rozwój jest finansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS) oraz ze środków specjalnej linii budżetowej Inicjatywy na rzecz zatrudnienia ludzi młodych (*Youth Employment Initiative – YEI*), a także z budżetu państwa. Na realizację Programu przeznaczone zostanie ponad 5,4 mld euro, w tym ponad 2 mld euro na wsparcie osób młodych.

Głównym założeniem Program jest: **wsparcie aktywizacji osób młodych poniżej 30 roku życia pozostających bez zatrudnienia, szkolnictwa wyższego, innowacji społecznych, mobilności i współpracy ponadnarodowej, a także reform w obszarach zatrudnienia, włączenia społecznego, edukacji, zdrowia i dobrego rządzenia.**

Osoby młode na rynku pracy

- wsparcie ludzi młodych do 30 roku życia bez pracy, w tym w szczególności osób, które nie uczestniczą w kształceniu i szkoleniu poprzez m.in. pomoc w zakresie określenia ścieżki zawodowej, szkolenia i egzaminy, staże, praktyki, subsydiowane zatrudnienie, dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej, wsparcie w zakresie mobilno-

ści międzysektorowej i geograficznej. Integralną częścią działań wspierających osoby młode jest Inicjatywa na rzecz zatrudnienia ludzi młodych.

Poprawa efektywności wybranych polityk publicznych

- np. działania wspierające rozwój przedsiębiorstw i ich pracowników, modernizacja instytucji rynku pracy, poprawa jakości działań skierowanych do osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym oraz zwiększenie ich szans na zatrudnienie, rozwój ekonomii społecznej, podnoszenie jakości systemu oświaty i rozwój edukacji, usprawnienie procesu stanowienia prawa i działania wymiaru sprawiedliwości, podnoszenie jakości usług administracyjnych.

Rozwój szkolnictwa wyższego

- np. zapewnienie kształcenia odpowiadającego potrzebom gospodarki, rynku pracy i społeczeństwa, podniesienie jakości studiów doktoranckich, zwiększenie otwartości i mobilności międzynarodowej, poprawa jakości dydaktyki i systemów zarządzania kształceniem.

Innowacje społeczne

- dotyczące wszystkich obszarów wsparcia Europejskiego Funduszu Społecznego (np. wypracowanie i przetesto-

PROGRAM

Wiedza Edukacja Rozwój

wanie nowych, skuteczniejszych rozwiązań istniejących problemów w obszarze rynku pracy, integracji społecznej, kształcenia przez całe życie, zdrowia oraz modernizacji administracji publicznej).

Rozwój współpracy ponadnarodowej

- polskich podmiotów z partnerami zagranicznymi (np. wypracowywanie nowych rozwiązań lub adaptowanie w Polsce rozwiązań, które z powodzeniem stosowane są przez inne państwa).

Realizacja programów mobilności ponadnarodowej

- w celu wzmocnienia kompetencji zawodowych i kluczowych uczestniczących w nich osób (np. projekty komplementarne z programem Erasmus+, dotyczące aktywizacji zawodowej osób młodych zagrożonych wykluceniem społecznym lub skierowane do osób zaangażowanych w kreowanie lub wdrażanie polityk publicznych).

Wsparcie dla obszaru zdrowia

- np. programy profilaktyczne, kształcenie kadr medycznych, poprawa efektywności i jakości funkcjonowania systemu ochrony zdrowia.

Podział środków na osie priorytetowe:

- I Osoby młode na rynku pracy – 2 035 mln euro;
- II Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji – 878 mln euro;
- III Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju – 1 253 mln euro;
- IV Innowacje społeczne i współpraca ponadnarodowa – 711 mln euro;
- V Wsparcie dla obszaru zdrowia – 357 mln euro;
- VI Pomoc techniczna – 195 mln euro.

Nowe programy kształcenia

Konkurs „Nowe programy kształcenia” realizowany przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (NCiBR) zostanie ogłoszony w pierwszym kwartale 2016 roku. Jego celem jest dostosowanie programów studiów do oczekiwań pracodawców i stworzenie lepszych większych szans absolwentom na znalezienie pracy. Dofinansowanie mogą otrzymać szkoły wyższe publiczne i niepubliczne, które w swoich

projektach będą realizować kierunki studiów i programy kształcenia dostosowane do obecnych potrzeb gospodarczych, społecznych oraz rynku pracy. W konkursie mogą również wziąć udział projekty, które będą angażować pracodawców w przygotowanie i realizację programów kształcenia. Szacowana liczba studentów, którzy wezmą udział w tego typu projektach to ponad 6 800 osób. Konkurs realizowany będzie w ramach działania „Kompetencje w szkolnictwie wyższym” (działanie 3.1 Programu Wiedza Edukacja Rozwój). Na ten cel w ramach konkursów przeznaczonych zostanie 200 000 000 zł.

Innowacje społeczne

W pierwszym kwartale 2016 roku ogłoszony zostanie także konkurs resortu rozwoju na innowacje społeczne w schemacie makro (działanie 4.1 Programu Wiedza Edukacja Rozwój) dotyczące problemów dziedziczenia ubóstwa, systemu opieki dla osób dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną oraz zintegrowanych usług aktywizacji zawodowej i społecznej oraz usług opiekuńczych i asystenckich. Kwota dofinansowania przeznaczona na konkurs to 120 000 000 zł.

Pakiet Gwarancji dla Młodzieży

Przez rok 2016 kontynuowane będą także działania realizowane w ramach pakietu Gwarancji dla Młodzieży, których celem jest zapewnienie wszystkim osobom do 29. roku życia dobrej jakościowo oferty pracy w ciągu 4 miesięcy od zarejestrowania w urzędzie pracy. Zaplanowano łącznie 11 konkursów na projekty dotyczące wspierania osób młodych pozostających bez pracy, na które przeznaczono 224 590 994 zł. Projekty realizowane w ramach konkursów przyczynią się do zwiększenia kompetencji i umiejętności młodych ludzi, którzy poprzez odbyte praktyki, szkolenia i staże będą bardziej atrakcyjni na rynku pracy i zwiększą swoją szansę na zatrudnienie.

Na lata 2014-2020 w programie Wiedza Edukacja Rozwój przewidziane są m.in. następujące formy wsparcia:

- szkolenia ogólne i specjalistyczne,
- doradztwo,
- dotacje,
- instrumenty zwrotne,
- praktyki, staże, kursy,

- zatrudnienie subsydiowane,
- programy mobilnościowe,
- badania i analizy.

Kto może występować o dotację?

Projekty w ramach PO WER są realizowane w dwóch podstawowych trybach:

- Pozakonkursowym, w którym projekty realizowane są przez dokładnie określonych beneficjentów precyzyjnie wskazanych w Szczegółowym Opisie Osi Priorytetów PO WER,
- Konkursowym, w którym o dofinansowanie mogą się ubiegać wszystkie formy prawne zgodnie z klasyfikacją form prawnych podmiotów gospodarki narodowej, m.in.:

- jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne,
- stowarzyszenia i związki jednostek samorządu terytorialnego, o administracja rządowa i jej jednostki podległe, o organizacje pozarządowe, ich związki i federacje o podmioty ekonomii społecznej i ich federacje lub związki,
- samorząd gospodarczy i zawodowy,
- instytucje integracji i pomocy społecznej,
- instytucje rynku pracy,
- uczelnie i podmioty uczestniczące w kształceniu na poziomie wyższym,
- jednostki naukowe, w tym instytuty badawcze,
- jednostki badawczo-rozwojowe,
- przedsiębiorcy,
- podmioty opieki zdrowotnej,
- podmioty lecznicze,
- partnerzy.

Szczegółowe informacje na temat podmiotów uprawnionych do wnioskowania o wsparcie publikowane są każdorazowo w dokumentacji konkursu o dofinansowanie.

Grupy docelowe, czyli ostateczni odbiorcy wsparcia w ramach realizowanych projektów to m.in.:

- osoby młode, w tym niepełnosprawne, do 30 roku życia bez pracy, które nie uczestniczą w kształceniu lub szkoleniu (tzw. kategoria NEET),
- pracownicy administracji publicznej,
- jednostki samorządu terytorialnego (w tym jednostki organizacyjne pomocy społecznej) i ich pracownicy,
- instytucje pomocy i integracji społecznej i ich pracownicy,
- absolwenci szkół i placówek systemu oświaty prowadzących kształcenie zawodowe,
- pracownicy systemu oświaty,
- placówki doskonalenia nauczycieli,
- biblioteki pedagogiczne,
- poradnie psychologiczno-pedagogiczne,
- kadry medyczne,
- społeczność romska,

- osoby odbywające karę pozbawienia wolności,
- mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa i ich pracownicy,
- podmioty ekonomii społecznej, przedsiębiorstwa społeczne i ośrodki wsparcia,
- osoby chcące założyć przedsiębiorstwa ekonomii społecznej,
- szkoły i placówki oświatowe różnego typu,
- uczelnie i jednostki naukowe,
- osoby uczestniczące w kształceniu na poziomie wyższym (w tym studenci niepełnosprawni),
- osoby w wieku aktywności zawodowej, w większości ze zidentyfikowanych grup największego ryzyka,
- osoby niesamodzielne, w tym starsze,
- pacjenci,
- partnerzy.

Harmonogram naboru wniosków dla Programu Wiedza Edukacja Rozwój na rok 2016 oraz więcej szczegółowych informacji znaleźć można na stronie www.power.gov.pl

PO WER następcą PO KL

PO WER to następcą Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (PO KL), który realizowany był w latach 2007-2013. Był to największy w historii Unii Europejskiej program, który współfinansowany był z Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Kwota jaka została przeznaczona na jego realizację to ponad 11,5 mld euro, z czego ponad 9,7 mld euro stanowiły środki EFS, a pozostałą część (ok. 1,7 mld EUR) środki krajowe.

Głównym celem Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki był wzrost poziomu zatrudnienia i spójności społecznej. Realizacja tego celu następowała poprzez takie działania, jak: aktywizacja zawodowa, rozwijanie potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw i ich pracowników, podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego oraz wsparcie mechanizmów efektywnego zarządzania w administracji państwowej.

Dążąc do efektywnego rozwoju zasobów ludzkich, Program wspierał następujące obszary: zatrudnienie, adaptacyjność przedsiębiorstw, edukacja, integracja społeczna, zagadnienia związane z rozwojem zasobów ludzkich na terenach wiejskich, z budową sprawnej i skutecznej administracji publicznej wszystkich szczebli oraz partnerskiego państwa, a także z promocją postaw zdrowotnych wśród osób pracujących i doskonaleniem zawodowym kadr medycznych.

PO KL składał się z 10 Priorytetów, realizowanych równoległe na poziomie centralnym i regionalnym. Szczególnie ważnym dla Romów elementem Programu był priorytet I Zatrudnienie i integracja społeczna i jego Poddziałanie 1.3.1 – Projekty na rzecz społeczności romskiej, w ramach którego Związek Romów Polskich realizował dwie edycje projektu Innowacyjni Romowie na rynku pracy, projekt Szczecińscy Romowie na rynku pracy, Rynek pracy otwarty dla Romów, Staże zawodowe dla Romów oraz Cooltura równych szans – wszystkie zadania miały na celu aktywizację Romów na rynku pracy.

Agnieszka Huczko

Rozpocín dźias pes

projektos POWER

Jaweł nowo berś, a ande łeskie newi okazja kaj te dochudeł łowe pre projekti so sy skierinde ko Roma. Maškar łende sy Program Wiedza Edukacja Rozwój. Ando kada programos pre 2016 berś zaplanimen sy **63 konkursy**. Dofinansowanios pre sawore konkursy sy bare łowe **1 965 171 194 zł**.

P

ał Programos imar pisynahas ando 2014 berś. Na sas akor jow meg skunćindo. Kerde konsultacje he kampałas te užareł. Ando jekhto kwartałos 2016 oficjalnie oputerdo programos he sy możliwościia te korzystineł pał programos POWER.

Program Wiedza Edukacja Rozwój sy finansowano pał Europejski Fundusz Społeczny (EFS), he mek pał specjalno linia **Inicjatywa na rzecz zatrudniania ludzi młodych (Youth Employment Initiative – YEI)** he tiś pał budżet państwa. Pre kada programos dine łowe pre kwota 5,4 mld euro, maškro łende sy 2 mld euro pre terne dźene.

Główno celos ando Programos sy: wsparćios terne dźenengie so sy łen cineder sar 30 berśa he sy jon biebući, szkolnictwo wyższe, innowacji społecznych, mobilności i współpracy ponadnarodowej, he tiś reformy ando than zatrudnienie, włączenia społecznego, edukacji, zdrowia i dobrego rządu.

Terne dźene pre bućakro rykos

- wsparćios terne dźenengie so sy łen ćuneder sar 30 berśa he sy jon biebući, a szczególnie dźiene so na sikhlon, šaj chuden pomoca kaj te: ophenen peskro bućakro drom, pre szkolenia he egzaminny, staże, praktyki, subsydiowane zatrudnienie, dotacje kaj te oputeren peskri bući he te kieren pe peste korkore, wsparćios pe mobilność międzysektorowa i geograficzna. Najważneder ande kada sy kaj o terne dźene te chuden bući.

Kaj feder te jaweł efektywność pał sawore polityki publiczne

- np. bući kaj te wspiernieł o rozwój przedsiębiorstw he fengre pracowniken, modernizacja instytucji rynku pracy, kaj feder działania te awen skierunde ko dźene zagrożona bokhenca ći sy wyklucimien społecznie, he tiś te aweł łen bareder szansa pre bući, rozwój ekonomii społecznej, pre feder edukacja, usprawnienie procesu stanowienia prawa i działania wymiaru sprawiedliwości, podnoszenie jakości usług administracyjnych.

Rozwój szkolnictwa wyższego

- np. zapewnienios siklaripen pełdaro gospodarka, bućiakro rykos he społeczeńswoś kawka sar jon potrzebinen, feder jakości pełdaro studi doktoranckie, bareder możliwości he mobilność międzynarodowa, feder jakości pełdaro dydaktyka he systemi zarządzania pał siklaripen.

Innowacje społeczne

- dotyćinen sawore thana so sy wspierimen pał Europejski Fundusz Społeczny (np. kaj te testinen nowe możliwości kawka kaj skutecznie te rozphanden akantune problemi pał bućiakro rykos, integracja społeczno, siklaripen pał cało dźiwipen, saććipen he modernizacja administracji publicznej.

PO WER to następca Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (PO KL) skierowanego do lat 2007-2013. Skierowany jest do historii Unii Europejskiej i jest współfinansowany przez Europejski Fundusz Społeczny (EFS). Łącznie są przewidziane na każdy programy po 11,5 mld euro, a także 9,7 mld euro są przewidziane dla EFS a 1,7 mld euro środki krajowe.

Rozwój współpracy ponadnarodowej

- polskich podmiotów z partnerami zagranicznymi (np. takie jak nowe rozwiązania w Polsce jak rozwiązania są to są i awer państwa).

Realizacja programów mobilności ponadnarodowej

- ando celos są wzmocnienie kompetencji zawodowych i kluczowych dziedzin są ando koda uczestniczą (np. projekty komplementarne z programem Erasmus+, dotyczące aktywizacja zawodowej terne dziedzin są sy zagrożenie są wykluczenie społeczno, ci są skierowane do dziedzin są zaangażowane ando kreowanie ci są wdrażanie polityk publicznych.

Wsparcie pełdaro sąścipen

- np. programy profilaktyczna, siklaripen pełdaro kadry medyczna, jak te awer jakości, efektywności, dostępność ando systemos są sąścipen.

Podział środków na osie priorytetowe

- I Terne dziedzin pre bućiakro rynekos – 2 035 mln euro;
- II Efektywne polityki publiczne dla rynku pracy, gospodarki i edukacji – 878 mln euro;
- III Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju – 1 253 mln euro;
- IV Innowacje społeczne i współpraca ponadnarodowa – 711 mln euro;
- V Wsparcie pełdaro sąścipen – 357 mln euro;
- VI Pomoc techniczna – 195 mln euro.

Nowe programy pełdaro siklaripen

Konkursos „Nowe programy pełdaro siklaripen” realizando są pał Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (NCiBR). Ogłoszenie są awer ando jekhto kwartałos 2016. Celos ando kada konkursos są kaj kampeł te dostosinē o programi po studi kawka kaj te awer feder he bareder szansa te absolwenten te rakheł bući he te spełnimen oczekiwania sawe są te pracodawcen. Dofinansowanios są chuden o szkoły wyższe publiczne i niepubliczne sawe ando peskre projekti realizinena kierunki studiów he programy po siklaripen dostosowano pełdaro akantune potrzebi gospodar-

cza, społeczna he są pre bućiakro rynekos. Ando konkursos są są są udziałos projekty so angażynena te pracodawcen ando przygotowanie he realizację programów pał siklaripen. Ginen kaj ando kajso projektos tena udziałos studenty ando liczba 6 800 dziedzin. Konkursos realizando awer ando działanie „Kompetencje w szkolnictwie wyższym” (działanie 3.1 Programu Wiedza Edukacja Rozwój). Pre kada celos ando konkursy są pśznaćimen łowe 200 000 000 zł.

Innowacje społeczne

Ando jekhto kwartałos 2016 ogłosinena awer konkursos pał resort rozwoju na innowacje społeczne ando schematos makro (działanie 4.1 Programu Wiedza Edukacja Rozwój) dotyczące są problemy są: dziedziczenie ubóstwa, system opieki pełdaro pełnoletnia dziedzin niepełnosprawna intelektualnie he zintegrowane usługi aktywizacji zawodowej i społecznej ci są usługi opiekuńcze he asytenckie. Ando kada konkursos dofinansowanios sawo są pśznaćimen są łowe 120 000 000 zł.

Pakietos Gwarancji pełdaro terne dziedzin

Ando cało berś 2016 realizinena awer działania ando pakietos Gwarancji pełdaro terne dziedzin. Celos sawo ando kada działanios są to zapewnienie sawore dziedzinengie so nane ten buteder są 29 berśa, kaj te chuden feder bući ando 4 chona zarejstrinena ando bućiakro urzędos. Zaplanimen są 11 konkursy pre projekti so dotycinena wspieranie terne dziedzin są sy biebuć, he pre łende są pśznaćimen łowe 224 590 994 zł. Projekti sawe są realizinena ande kajso konkursy dena bareder he feder możliwości terne dziedzinengie. Są kierena praktyki, staże he szkolenia feder dikhena pre łende po bućiakro rynekos he awer ten bareder szansa pre bući.

Ando berśa 2014-2020 ando Program Wiedza Edukacja Rozwój przewidziano są kajso wsparćos są:

- szkolenia ogólne i specjalistyczne,
- doradztwo,
- dotacje,
- instrumenty zwrotne,
- praktyki, staże, kursy,
- zatrudnienie subsydiowane,
- programy mobilnościowe,
- badania i analizy.

Ko  aj chudeł dotacja?

Projekti ando PO WER sy realizimen pro duj sposobi:

- Pozakonkursowym, kajse projekti realizinen  iak beneficjenci so sy opisinde, he precyzyjnie wskazimen ando Szczeg owy Opis Osi Priorytetów PO WER,
- Konkursowy, dofinansowanie  aj chuden sawore formy prawne zgodnie z klasyfikacj  form prawnych podmiotów gospodarki narodowej, m.in.
  - jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne,
  - stowarzyszenia i związki jednostek samorządu terytorialnego,
  - administracja r zadowa i jej jednostki podległe,
  - organizacje pozar dowe i ich związki lub federacje,
  - podmioty ekonomii społecznej i ich związki lub federacje,
  - samorząd gospodarczy i zawodowy,
  - instytucje integracji i pomocy społecznej,
  - instytucje rynku pracy,
  - uczelnie i podmioty uczestniczące w kształceniu na poziomie wyższym,
  - jednostki naukowe w tym instytuty badawcze,
  - przedsiębiorcy,
  - podmioty opieki zdrowotnej,
  - podmioty lecznicze,
  - partnerzy.

Szczeg owe informacje ko  aj sthoweł wnioski pro wsparcio s sy publikimen ando dokumentacja konkursu o dofinansowanie.

Grupi docelowe – d iene so chuden wsparcio pał projekti ma kro  ende sy:

- terne d ene, ti s niepełnosprawna, so nane  en buteder sar 30 ber ahe sy biebući, na siklon pes he na phiren po szkolenia, (phenen pre  ende kategoria NEET),
- pracownicy administracji publicznej,
- jednostki samorządu terytorialnego (w tym jednostki organizacyjne pomocy społecznej) i ich pracownicy,
- instytucje pomocy i integracji społecznej i ich pracownicy,
- absolwenci szkół i placówek systemu o swiaty prowadzących kształcenie zawodowe,
- pracownicy systemu o swiaty,
- placówki doskonalenia nauczycieli,
- biblioteki pedagogiczne,
- poradnie psychologiczno-pedagogiczne,
- kadry medyczne,
- Roma,
- d iene so be s en ando chudipen,

Kana awela terminos kaj te sthoweł wnioski pał Program Wiedza Edukacja Rozwój po ber s 2016 he mek buter informacji  aj rakhen pre internetowo sera www.power.gov.pl

- mikro, małe i s rednie przedsiębiorstwa i ich pracownicy,
- podmioty ekonomii społecznej, przedsiębiorstwa społeczne i o srodki wsparcia,
- d ene so kamen te zathoweł przedsiębiorstwa ekonomii społecznej,
- szkoły i placówki o swiatowe r znego typu,
- uczelnie i jednostki naukowe,
- d ene so siklon na poziomie wyższym (ando kada studenti niepełnosprawna),
- d ene ando ber s so  aj kieren bu i w większości ze zidentyfikowanych grup najwyższego ryzyka,
- d ene so na moginen te d iweł korkore, he ti s phureder manu s a,
- nasfałe manu s a,
- partnerzy.

Kana awela terminos kaj te sthoweł wnioski pał Program Wiedza Edukacja Rozwój po ber s 2016 he mek buter informacji  aj rakhen pre internetowo sera www.power.gov.pl

PO WER następc  PO KL

PO WER to następc  Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (PO KL) sas kiedo ando ber s a 2007-2013. Sas jow najbareder programos ande historia Uni Europejskiej he sas współfinansowano pał Europejski Fundusz Społeczny (EFS).  owe sawe sas p s z na cimen pre kada programos sy 11,5 mld euro, ande  ende 9,7 mld euro sas łowe pał EFS a 1,7 mld euro s rodki krajowe.

Główno celos sawo sas ando Program Operacyjny Kapitał Ludzki sas bareder poziomos zatrudnienia he spójność społeczna. Ando projektos kiedo sas: aktywizacja zawodowa, rozwijanie potencjału adaptacyjnego przedsiębiorstw i ich pracowników, podniesienie poziomu wykształcenia społeczeństwa, zmniejszenie obszarów wykluczenia społecznego oraz wsparcie mechanizmów efektywnego zarządzania w administracji państwowej.

D z c do efektywnego rozwoju zasobów ludzkich o Programos wspierine s a kajse thana sar: zatrudnienie, adaptacyjność przedsiębiorstw, edukacja, integracja społeczna, temati pał rozwój zasobów ludzkich po gawa, te thoweł sprawno he skuteczno administracja publiczno po sawore szczebli he partnerskiego państwa, a także z promocj  postaw zdrowotnych w s r d osób pracujących i doskonaleniem zawodowym kadr medycznych.

Ando PO KL sas 10 Priorytety realizimen sas pre poziomos centralno he regionalno. Szczególnie wa no pełdaro Roma elementos Programu sas priorytet I Zatrudnienie i integracja społeczna he  eskro Poddziałanie 1.3.1. Projekty pełdaro Roma ando kada programos kierafas o Związek Romów Polskich. Kierdzas duj edycje projektu Innowacyjni Romowie po bućiakro rynekos, projekt Roma Szczecinkostar po bućiakro rynekos, Bu iakro rynekos puterdo pełdaro Roma, Sta e zawodowa pełdaro Roma,  i Cooltura równych szans – celos sawo sas ande sawore projekti sy aktywizacja Romen po bućiakro rynekos.

Monika Szewczyk

KONFERENCJA

Mniejszości w wyborach.

W dniach 24 i 25 listopada w budynku Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Szczecińskiego miała miejsce ogólnopolska konferencja naukowa pt. „Mniejszości w wyborach. Wybory mniejszości”, której organizatorem był Zakład Dziejów Najnowszych i Polityki Etnicznej, wchodzący w skład Instytutu Politologii i Europeistyki US. Listopadowa konferencja w Szczecinie, która odbywała się zaledwie miesiąc po wyborach parlamentarnych i niespełna pół roku po wyborach prezydenckich oraz niemal równo rok po wyborach samorządowych w ub.r. poświęcona była sprawom uczestnictwa w wyborach i aktywności politycznej społeczności mniejszości narodowych, etnicznych i językowych oraz obecności spraw narodowościowych i etnicznych w polityce szczebla centralnego, regionalnego i lokalnego.

Konferencja na Uniwersytecie Szczecińskim, który obchodzi w tym roku 30-lecie swego istnienia zgromadziła najważniejszych przedstawicieli świata naukowego, zajmujących się naukowo i zawodowo sprawami mniejszości narodowych i etnicznych oraz języka regionalnego z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Gdańskiego, Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim, a także z Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego i Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Główną rolę odgrywali przedstawiciele gospodarzy z dr hab. US prof. Januszem Mieczkowskim, kierownikiem Zakładu Dziejów Najnowszych i Polityki Etnicznej, a jednocześnie członkiem Rady Naukowej Instytutu Pamięci i Dziedzictwa Romów oraz Ofiar Holokaustu w Szczecinku i mgr Dorotą Kowalewską – sekretarzem konferencji, a ponadto Dyrektorem Regionalnego Ośrodka Debaty

NAUKOWA

Wybory mniejszości

Międzynarodowej w Szczecinie. Na konferencji był obecny także mgr Mateusz Babicki, doktorant w Instytucie Politologii Uniwersytetu Gdańskiego, również członek Rady Naukowej Instytutu Pamięci i Dziedzictwa Romów oraz Ofiar Holokaustu w Szczecinku i wieloletni współpracownik i pracownik Związku Romów Polskich z siedzibą w Szczecinku.

Uczestnicy konferencji wymieniali wiele przykładów aktywności politycznej mniejszości w Polsce i na świecie, a także obecności spraw narodowościowych w agendach głównych partii politycznych, jak również samej działalności partii mniejszości narodowych, etnicznych, językowych i religijnych. Wielokrotnie podkreślano kwestie niewielkiej obecności mniejszości w polskiej polityce na szczeblu centralnym, przy jednoczesnej sporej aktywności na szczeblu lokalnym i regionalnym w wybranych częściach kraju. Spekulowano ponadto na temat potencjalnych modeli polityki narodowościowej obecnego rządu i Prezydenta RP oraz Sejmu i Senatu obecnej kadencji. W wypowiedziach konferencyjnych i kularowych zgodnie określano fakt zawetowania przez Prezydenta Andrzeja Dudę, zaledwie kilka dni po październikowych wyborach, nowelizacji ustawy o mniejszościach z 2005 r., dotyczącej możliwości używania języka ojczystego na szczeblu powiatowym jako negatywny sygnał i budzący uzasadnione poczucie niepewności, co do dalszej polityki obecnego układu sił politycznych wobec mniejszości narodowych i etnicznych oraz spraw języka regionalnego.

Na konferencji „Mniejszości w wyborach. Wybory mniejszości” nie mo-

gło zabraknąć spraw społeczności romskiej, które poruszane były zarówno przez prelegentów, jak i uczestników dyskusji części panelowej i plenarnej. Prof. Anita Adamczyk z Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM w Poznaniu wygłosiła interesujący referat „(Nie)obecność Romów w polityce”, poświęcony analizie aktywności politycznej Romów w Polsce w porównaniu z działalnością romskich partii politycznych na Węgrzech, na Słowacji, w Czechach, Serbii, Macedonii i Rumunii. Z kolei dr hab. prof. PWSZ w Gorzowie Wlkp. Paweł Leszczyński, w swym referacie na temat działalności Pełnomocnika Wojewody Lubuskiego do spraw Mniejszości Narodowych i Etnicznych oraz Języka Regionalnego podawał wiele przykładów aktywności środowisk mniejszości w tym regionie. Przypominał także działalność tamtejszych

Romów, ze szczególnym uwzględnieniem działalności Romskiego Teatru Muzycznego „Terno” pod kierownictwem Edwarda Dębickiego i jego osoby, a także pionierski fakt opracowania i wydania pierwszego elementarza dla dzieci romskich w Polsce w języku romskim „Miri szkoła” w roku 2007, autorstwa zmarłego na początku tego roku śp. Karola Parno Gierlińskiego oraz działalność romskich stowarzyszeń i ich działaczy na Ziemi Lubuskiej.

Honorowy patronat nad konferencją objęli: Ministerstwo Administracji i Cyfryzacji, Wojewoda Zachodniopomorski oraz Marszałek Województwa Zachodniopomorskiego Olgierd Geblewicz. W pierwszej części przyszłego roku przewidziane jest wydanie publikacji z wygłoszonymi podczas konferencji referatami.

Mateusz Babicki

Fot. Janusz Mieczkowski

Mniejszości w wyborach. Wybory mniejszości

Ande dziejsa 24 taj 25 deszujejkto sion ando ker Wydziało Humanitatosko Uniwersyteto Szczecinako sas tan intrego Polska kadi konferencja, busiolas „Mniejszości w wyborach. Wybory mniejszości”. Wyzery sas Zakłado Dziejów Najnowszych taj Polityki Etnicznej, so si kołtar Instytuto Politologii i Europeistyki US.

Pe kadi konferencja worbinas sar tawen e manusz pe wybory taj te kierren wareso ando polityka. Taj kadal si inkredy mniejszości narodowy, etniczny taj sibengie.

Ciacies e Rom ci siuwempe andi polityka, bo igien cerra Rom sam. Nasztik awel kadej, trobundamas telasame pala kado. Maszkar e Rom andi Polska linesama wi ame parudzilam. Wi e Rom siuwen stowarzyszenia taj fundacje ka si but członkura. Miszto awiloun e Rom te worbinpe maszkarpe. Anda kodo bo sam różny nacje romengie, bo ci chaciarenpe maszkarpe.

Pe kadi konferencja ando Uniwersyteto Szczecinako sas igen godziawera manusza. Sas dr hab. US prof. Janusz Mieczkowski kierownik Zakłado Dziejów Najnowszych taj Polityki Etnicznej, człono Rada Naukowo Instytuto Pamięci taj Dziedzictwo Roma taj Ofia-

ro Holokausto anda Szczecinek. Sas mgr Dorota Kowalewska – sekretary konferencjaki, taj Dyrektorkini Regionalno Ośrodko Debato Międzynarodowo anda Szczecin.

Pi konferencja wi sas mgr Mateusz Babicki – doktoranto anda Instytuto Politologii Uniwersyteto Gdańskako, człono Rada Naukowo Instytuto Pamięci taj Dziedzictwo Roma taj Ofiaro Holokausto anda Szczecinek, taj buteberszeno bułciary Związko Polsko Roma anda Szczecinek.

But przykładura sas pe mniejszości anda Polska, so nas andi polityka, ci centralno, ci lokalno taj ci regionalno. Worbinas pa prezydento Andrzej Duda so siutas weto pala awera dziejsa anda wybory a ustawake anda mniejszości anda 2005 b.

Pi konferencjo „Mniejszości w wyborach. Wybory mniejszości” musaj sas tawen dzielura romane. Wi i prof. Anita Adamczyk anda Wydziało Nauk

Politycznych taj Dziennikarstwa UAM anda Poznań pendas igen ciekawo referato „Naj/si e Roma anda polityka”. Das przykłado pa Roma anda Węgry, Słowakia, Czecho, Serbia, Macedonia taj Rumunia.

Pala kodo dr hab. prof. PWSZ anda Gorzowo Paweł Leszczyński ande pesko referato pe bułci Pełnomocniko Wojewodako Lubusko pe Mniejszości Narodowo taj Etniczno taj sibengio. Woj das but przykładura sar mniejszości kieren anda polityka pe lesko regiono.

Wi sas worba pe Romano Teatro Muzyczny „Terno” taj bułci Dębickako Edwardako.

Honorowo patronato pe kadi konferencja line: Ministerstwo Administracji taj Cyfryzacji, Wojewodo Zachodniopomorsko taj wi Marszałko Zachodniopomorsko Olgierd Geblewicz.

Zygmunt Tabaczyk

AMBIWALENCJA wokół

Dekady
Integracji
Romów
2005-2015

„Dekada uczyniła więcej niż jakikolwiek inny proces międzyrządowy, aby upewnić się, że romskie społeczeństwo obywatelskie ma miejsce przy stole. Ale musi pojawić się znacznie więcej zaangażowania Romów we wszystkich etapach integracji: od polityki i rozwoju programu do jego realizacji. Niestety, Romowie są nadal żałośnie słabo reprezentowani w organizacjach międzynarodowych, rządach krajowych oraz na szczeblu lokalnym. To musi się zmienić, aby motto [przyp. „nic o Romach bez Romów”] mogło mieć realne znaczenie.” (George Soros)¹

DEKADA – KTO, CO, GDZIE, KIEDY, JAK?

Dekada Integracji Romów 2005-2015 była bezprecedensowym zaangażowaniem politycznym zainicjowanym przez Bank Światowy i Fundację Społeczeństwa Otwartego (Open Society Foundations – OSF), rozpoczętym w 2005 roku w stolicy Bułgarii – Sofii. Do tejże inicjatywy zachęcono inne państwa europejskie i obrano cel: eliminacja dyskryminacji Romów i koniec niedopuszczalnych przepaści między Romami a resztą społeczeństwa. Dekada Integracji Romów i porozumienie Unii Europejskiej na rzecz Integracji Romów (UE Framework) to niezaprzeczalnie dwa z najważniejszych międzynarodowych przedsięwzięć politycznych na rzecz Romów w ciągu ostatnich 10 lat. Dekada została oficjalnie zamknięta podczas oficjalnego spotkania w Sarajewie w dniu 11 września 2015 r.

Wśród 12 krajów biorących udział w Dekadzie znalazły się Albania, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Węgry, Macedonia, Czarnogóra, Rumunia, Serbia, Słowacja i Hiszpania, natomiast Słowenia, Stany Zjednoczone, Norwegia i Mołdawia

posiadały status obserwatora. Dekada opierała swoje działania na ustanowionych uprzednio Warunkach i Zakresie Upoważnień. Do głównych punktów implementacji programu Dekady należały: krajowe plany działania, koordynacja zasad podjętych działań, wymiana doświadczeń, aktualizacja i demonstracja postępu, partycypacja Romów i aktywacja ich działań, udzielanie informacji i wsparcia eksperckiego. Szerzej ujmując, zamiarem inicjatorów Dekady nie było utworzenie kolejnej nowej instytucji lub funduszu. Uczestniczące w programie kraje musiały realokować przydzielone środki tak, aby móc osiągnąć wyniki i dostosować swoje plany do międzynarodowych organów wspomagających. Przy procesie powstawania Dekady stworzono również fundusz powierniczy (DTF) zarządzany przez Bank Światowy. DTF został sfinansowany z kolekt wpłacanych przez wszystkie kraje partycypujące w programie, jak również z funduszy zainteresowanych międzynarodowych organizacji partnerskich. Podczas spotkania Międzynarodowego Komitetu Sterującego (ISC), który odbył się w listopadzie 2005 w Bukareszcie, ustalono, że każdy z krajów Dekady wspomógł całą akcją wpłacając wstępną kwotę w wysokości 20.000 Euro do Funduszu

Powierniczego. Fundacja Społeczeństwa Otwartego również przesłała zadeklarowaną kwotę. Wszystkie wspomniane sumy były tylko zaczątkiem całego funduszu. Z roku na rok Dekadę obdarowywano milionami euro, które miały przynieść ulgę i polepszenie bytu wielu Romom.

Pomysłodawcy inicjatywy utworzyli program Dekady, który w głównej mierze wskazuje priorytetowe obszary wymagające interwencji, i są to: edukacja, zatrudnienie, zdrowie i mieszkalnictwo oraz uwzględnia inne podstawowe kwestie, takie jak: ubóstwo, dyskryminacja i równość płci. Dekada to międzynarodowa inicjatywa, która powinna być połączyć rządy, organizacje międzyrządowe i pozarządowe, a także romskie społeczeństwa obywatelskie.

USTALENIA I WNIOSKI Z ZEBRANYCH DANYCH W SKRÓCIE

Dostępne informacje zaczerpnięte z Roma Inclusion Index (raport podsumowujący Dekadę) sugerują, że edukacja to dla Dekady obszar priorytetowy, i w nim właśnie poczyniono największe

postępy w poprawie sytuacji Romów w stosunku zarówno do sytuacji z początków Dekady oraz w porównaniu do sytuacji nie-Romów. Wiele z osiągnięć w edukacji włączającej przypisać można pracy Rromskiemu Funduszowi Edukacyjnemu (Roma Education Fund – REF), który powstał podczas inauguracji Dekady w 2005. Przez dziesięć lat, REF zapewnił wsparcie tysiącom rromskich dzieci i młodych ludzi w procesie edukacji od przedszkola do studiów podyplomowych. Jak zauważa Bernard Rorke: REF wykazał, że desegregacja w szkolnictwie jest możliwa i osiągalna przez wszystkich; że merytoryczny udział Romów ma kluczowe znaczenie dla osiągnięcia sukcesu; i że skuteczna współpraca na tym polu zapewnia ten rodzaj zmian, który może zmienić życie dziesiątek tysięcy rromskich dzieci.² Ocena innych obszarów priorytetowych pod względem osiągnięć w ramach Dekady jest utrudniona ze względu na mniej dostępne dane, ale wydaje się, że osiągnięcia w dziedzinie zdrowia nie były większe niż te z zakresu zatrudnienia lub mieszkalnictwa; pomimo powolnego startu w projektowaniu i wdrażaniu polityk zdrowotnych skierowanych do Romów, istnieją dowody sugerujące zarówno stopniowe przyspieszenie, jak i nierówny postęp. Estymacja wskaźników zatrudnienia i mieszkalnictwa wciąż zostaje otwarta z powodu niekompletnych danych.³

Niemniej jednak, wyniki zebrane z drugiej połowy wdrażania programu zdają się potwierdzać obserwacje wykonane wokół punktu środkowego Dekady, zgodnie z którymi „*brak spójnej polityki w zakresie mieszkalnictwa i zatrudnienia wpływał negatywnie na efektywność programów w dziedzinie edukacji i zdrowia.*”⁴

Obecnie uznaje się, że zagadnienia przekrojowe zostały zaniedbane podczas trwania całego projektu Dekady. Obrazując przykładem, państwa europejskie poświęciły sporo uwagi kwestiom dyskryminacji. Z drugiej zaś strony skromne zaliczki, zadeklarowane w pierwszej połowie Dekady przez kraje uczestniczące w projekcie, zostały wycofane w drugiej połowie programu, gdyż stosunki między Romami a nie-Romami uległy pogorszeniu. Idąc nieco dalej, brak zainteresowania kwestiami związanymi z nurtem gender odnotowano w obu połowach trwania Dekady. Wreszcie, ograniczenie poziomu ubóstwa w głównej mierze pozostawiono

bez odzewu i interwencji, nie tylko przez politykę rządów krajów uczestniczących Dekadzie, ale także przez organy zewnętrznego szacowania. I mimo, że Dekada ustanowiła śmiały program na rzecz integracji Romów, kładąc nacisk na konieczność określenia jasnych celów w ramach przeznaczonych środków, ustalonych terminów i śledzenia postępów posługując się regularnymi i skutecznymi mechanizmami nadzoru, wzywając tym samym Romów do zorganizowanej aktywności społecznej, to ogólny wniosek pochodzący z raportu za okres pierwszej połowy wskazuje, że nie osiągnęła ona poziomu, który zagwarantowałby sukces całemu przedsięwzięciu. (Pomimo pewnego progressu w poszczególnych dziedzinach.)⁵

RÓŻNORODNOŚĆ REFLEKSJI I WNIOSKÓW

Dekada Integracji Romów została zakończona. Jednak w opinii niektórych specjalistów, rromy krajów w niej uczestniczących zdecydowanie nie wypełniły wszystkich złożonych uprzednio obietnic. Pomimo to, Roma Inclusion Index wskazuje pewien postęp w dziedzinie edukacji, począwszy od kończenia szkoły podstawowej, oraz dostępu do ubezpieczenia zdrowotnego. Ogólne podsumowanie jednak akcentuje, iż codzienne życie Romów zdaje się być trudniejsze niż u innych grup etnicznych w Europie. Uśrednione dane zebrane w krajach Dekady pokazują, że tylko jeden na dziesięciu Romów kończy szkołę średnią, prawie połowa członków rromskich społeczności pozostaje bezrobotna, a więcej niż jeden na trzech Romów wciąż żyje w skrajnym ubóstwie, co oznacza, że jest pozbawiony możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb (żywność, woda pitna, urządzenia sanitarne, opieka zdrowotna i dach nad głową).

Zeljko Jovanovic zauważa kilka zmian w procesie przeprowadzania programu: przy rozpoczęciu Dekady, dysponowano mniejszą ilością pieniędzy, a „*bardziej wolą polityczną*”. Dziś jednak znajduje się więcej pieniędzy, ale za to „*mniej politycznego zapachu*”. Wśród niektórych czynników wspomagających takowy rozwój sytuacji upatruje on, paradoksalnie, przystąpienie krajów Europy Wschodniej do Unii Eu-

ropejskiej. Dziesięć lat temu, Czechy, Słowacja, Węgry, Bułgaria, Rumunia spostrzegły Dekadę, jako okazję do wykazania spełnienia kryteriów akcyjnych UE w sprawach dotyczących praw człowieka i mniejszości narodowych i etnicznych. Dlatego też, zaraz po przyznaniu im członkostwa do UE, Dekada szybko straciła na znaczeniu.⁶

Kolejny negatywny wpływ, wskazany przez Jovanovica, miał kryzys finansowy, który przyniósł ze sobą „*złość i niepokój gospodarczy*”. Na tym tle, społeczności rromskie w ujętych programem krajach, otrzymały miliony euro, jako pomoc finansową. Ale to nie pomogło. Zjawisko to wzmogło powstanie opozycji np. w stosunku do dzieci rromskich w szkołach i rodzin rromskich mieszkających w dzielnicach etnicznych – tzw. większościowych. Kryzys gospodarczy stał się niejako katalizatorem niechęci wobec Romów i skuteczną bronią w polityce wewnętrznej krajów członkowskich Dekady. Według wielu opinii, w tym także Jovanovica, miało to dość negatywny wpływ na sytuację Romów we wschodnich krajach UE, takich jak na przykład Bułgaria. Pomimo tego, że UE dostarczała ogromnych funduszy jako pomoc, Bułgaria nie użyła ich, ani żeby zapobiec eksmisji Romów, ani nie zaoferowała alternatywnej formy osiedlania. Odebrane to zostało jako (tylko) formalne podpisanie stosownych zobowiązań, by stworzyć wrażenie wprowadzania zmian, podczas gdy realnie podjęto jedynie kilka inicjatyw.

Jak spostrzegła Jovanovic, pojawienie się w środowisku międzynarodowym „*wrażenia postępu*” de facto ukryło druzgocącą regresję na szczeblu działań oddolnych – taki stan rzeczy działa dobrze dla wąskiej elity. Zbyt wielu polityków, urzędników, ekspertów, pracowników organizacji międzynarodowych, darczyńców oraz lokalnych organizacji pozarządowych wygodnie zagwarantowało sobie pozycję „*w branży*” dzięki sporządzaniu raportów, konferencjom i projektom finansowanym zazwyczaj ze środków UE. Takowe zabiegi mogą dać miejsce tylko ograniczonemu postępowi, który na poziomie krajowym i tak okazał się nieskuteczny w stworzeniu równego dostępu do usług publicznych dla Romów. Jovanovic nieugięcie stwierdza, że ci wszyscy, którzy utrzymują, że są najbardziej zaniepokojeni i zaangażowani w proces integracji Romów,

muszą koniecznie zmienić swój sposób pracy. Zaczyna się to od realnego rozpoznania niektórych „twardych prawd” o rzeczywistych przeszkodach w integracji.

Z drugiej zaś strony Bernard Rorke jest zdania, że „jeśli Dekada ma być oceniana przez pryzmat jej własnych warunków, czyli jak zostało obiecano: ‘aby zamknąć lukę’ pomiędzy Romami a nie-Romami w dziedzinie zdrowia, mieszkalnictwa, edukacji i zatrudnienia w ciągu dziesięciu lat, to wyraźnie nie zakończyło się to sukcesem. Tylko najbardziej naiwni mogli się spodziewać, że taka transformacja społeczna zostanie rozpoczęta, przeprowadzona i zakończona w ciągu dekady. To było zupełnie jasne od samego początku – mając na uwadze kilkuletnie wykluczenie [Romów, przyp.] – że cały proces zajmie znacznie więcej niż dziesięć lat. Nie było żadnych złudzeń co do trudności podtrzymania woli politycznej do realizacji merytorycznych zagadnień polityki integracji społecznej w całej prostokątnie krajów z ledwie ugruntowaną demokracją.”⁷

W dalszych wnioskach Rorke stwierdza, że Dekada nie przeprowadziła (i rzeczywiście nie mogła przeprowadzić) tego rodzaju przemian społecznych, które były niezbędne do eliminacji ubóstwa wśród milionów Romów, zmniejszenia skutków wykluczenia społecznego, przeciwdziałaniu uprzedniom i dyskryminacji strukturalnej. Jednakże ta rzeczywistość istniejąca i niedoskonała Dekada wskazała i dostarczyła szablony działań potrzebnych do integracji społecznej i zapaliła jasne światło tam, gdzie dotąd panowała ciemność.

Aby zrealizować założenia zawarte w samej idei Dekady, oczekiwano, że działacze romskiego społeczeństwa obywatelskiego zainicjują dialog pomiędzy lokalnymi władzami i społecznościami, w których zostaną podjęte dyskusje nad wprowadzeniem postanowień Dekady w życie oraz niezbędne działania ku poprawie sytuacji ludności romskiej. Oczekiwania dotyczyły również aktywnego ich uczestnictwa w realizacji i monitorowaniu krajowych planów działania i zapewnienia na poziomie krajowym uczestnictwa Romów w życiu społeczno-politycznym „w jak najszerzym zakresie”. Według wszelkich standardów było to trudne zadanie, ale jak Margareta Matache wskazuje w swoim badaniu o faktycz-

nej partycypacji Romów, Dekada spotkała się z szerokim uznaniem i optymizmem wśród wielu Romów, którzy twierdzili później, że w ogromnej ilości przypadków chętnie otwierano dla nich drzwi do negocjacji. W niektórych krajach zwolennicy integracji Romów i oni sami zaczęli spotykać się z przedstawicielami urzędów państwowych oraz ministerstw, budując także dialog z lokalnymi władzami. Matache stwierdza również, że w wyniku celowej taktyki założycieli Dekady, wybrano grupy młodych, „świeżych” i dobrze wykształconych Romów po to, aby wprowadzić pewien dystans pomiędzy Dekadą, a bardziej uznanymi liderami romskimi. Okazało się to ogromnym niepowodzeniem. Oczywistym jest dla Matache fakt, że więcej starszych i bardziej doświadczonych działaczy romskich wprowadziłoby większą równowagę i osiągnęłoby lepsze wyniki w całym procesie integracji.

„A zatem była to stracona Dekada? Dziesięć lat później, publikacja ta⁸ ma na celu podsumowanie i refleksję nad zmiennością procesu integracji Romów od roku 2005. Posiada ona trzy rozdziały, trzech różnych autorów w połączeniu z kilkudziesięcioma wywiadami z działaczami, urzędnikami i wszystkimi przedstawicielami związanymi z Dekadą, które dostarczyły szerokie i zróżnicowane spectrum wyników i perspektyw. Pewne wspólne zagadnienia wskazują, iż mimo braku postępów na szczeblu podstawowym, na pewno nie wszystko było stracone podczas Dekady.”⁹

Zdaniem niektórych ekspertów, przy pierwszej ocenie wszystko może sugerować, że w zakresie integracji Romów było to stracone dziesięciolecie. Dlatego też, aby wydać miarodajną ocenę osiągnięć Dekady, koniecznym jest spojrzeć szerzej, głębiej i przeanalizować szereg publikacji, w tym sprawozdań z monitorowania społeczeństwa obywatelskiego, raporty, sondaże i badania Banku Światowego, UNDP i FRA. Obserwatorzy jednak doszli do wniosku, że nie wszystko było stracone i że rzeczywiście zostały osiągnięte pewne korzyści w integracji Romów w ciągu tej dekady. Ale teraz jest po prostu „zbyt wcześnie, żeby to stwierdzić.”¹⁰

Joseph P. Jones, przewodniczący Gipsy Council wskazuje odpowiednie remedium na taki stan rzeczy. Stwierdził, że społeczności romskie muszą

szukać rozwiązań, aby polepszyć poziom edukacji, szkoleń, zatrudnienia i mieszkalnictwa wśród nich samych, w sposób dzięki któremu „wszyscy mogą być zwycięzcami”, także poprzez bardziej pozytywne myślenie i pracę. Jak pisał: „To nie o to chodzi, co oni mogą zrobić dla nas, ale o to, co my [Romowie, przyp.] możemy zrobić dla nich. Musimy stawiać wyzwania tym, którzy są u władzy, którzy patrzą od początku w negatywnym tonie na wszystko to, z czym muszą się zetknąć w relacjach z Romami. Musimy to zrobić zdobywając zaufanie dla własnej [romskiej, przyp.] społeczności.” Sapienti sat.

Kamila Zarębska

¹ „George Soros looks back on the decade” by Margareta Matache, s. 14; [w:] „A lost decade? Reflections on Roma inclusion 2005-2015”, written by Bernard Rorke, Margareta Matache and Eben Friedman. Edited by Bernard Rorke and Orhan Usein.

² „The end of a decade: what happened to Roma inclusion?”, Bernard Rorke, 29 września 2015.

³ „A lost decade? Reflections on Roma inclusion 2005-2015”, Bernard Rorke, Margareta Matache and Eben Friedman. Edited by Bernard Rorke and Orhan Usein, s. 7.

⁴ „Decade Watch Romania Report: Mid-Term Evaluation of the Decade of Roma Inclusion”, Iulian Stoian, David Mark, and Marius Wamsiedel, Roma Civic Alliance of Romania, Bucharest, 2010, s. 53.

⁵ Ibidem, s. 9.

⁶ „Why Europe’s “Roma Decade” Didn’t Lead to Inclusion”, September 21, 2015, by Zeljko Jovanovic.

⁷ „The end of a decade: what happened to Roma inclusion?”, 29 September 2015, Bernard Rorke.

⁸ Oficjalne dokumenty raportowe Dekady: „A lost decade? Reflections on Roma inclusion 2005-2015”, written by Bernard Rorke, Margareta Matache and Eben Friedman. Edited by Bernard Rorke and Orhan Usein; „Roma Inclusion Index” by Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation, September 2015 [przyp.]

⁹ „A lost decade? Reflections on Roma inclusion 2005-2015”, written by Bernard Rorke, Margareta Matache and Eben Friedman. Edited by Bernard Rorke and Orhan Usein, s. 6.

¹⁰ Ibidem, s. 59.

Ambiguity of The Decade of Roma Inclusion 2005-2015 Initiative

EDITED BY KAMILA ZARĘBSKA

“The Decade has done more than any other intergovernmental process to make sure that Roma civil society has a seat at the table. But there needs to be much more engagement of Roma in all stages of inclusion: from policy and program development to implementation. Unfortunately, Roma are still woefully underrepresented in international organizations, national governments, and municipalities. This must change in order for that motto [note: “nothing for Roma without Roma”] to have real meaning.” (George Soros)¹

ABOUT THE DECADE ITSELF

The Decade of Roma Inclusion 2005-2015 was an unprecedented political commitment initiated by the World Bank and the Open Society Foundations, started in 2005 in Sofia, Bulgaria and encouraging European governments to eliminate discrimination against Roma and close the unacceptable gaps between Roma and the rest of society. The Decade of Roma Inclusion and the EU Framework for Roma Integration were two of the most significant international political developments for Roma in the last 10 years. The Decade has been formally closed with a meeting in Sarajevo on September 11, 2015.

The twelve countries taking part in the Decade were Albania, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, the Czech Republic, Hungary, Macedonia, Montenegro, Romania, Serbia, Slovakia and Spain. Slovenia, the United States, Norway and Moldova had observer status. The Decade of Roma Inclusion 2005-2015 operated according to Decade’s Terms of Reference. Principle operational elements of the Decade were: National Action Plans, policy coordination, exchange of experiences, revision and demonstration of progress, participation of Roma and provision of information and expert support. The Decade of Roma Inclusion 2005-2015 was not another new institution, bureaucracy, or fund. Participating governments must have reallocated resources to achieve results, also aligning their plans with funding instruments of multinational, international, and bilateral donors. The Decade had also Trust Fund (DTF) administered by the World Bank. The DTF was financed out of contributions from all Decade countries as

well as interested international partner organizations. It was agreed at the November 2005 International Steering Committee (ISC) meeting in Bucharest that each of the Decade countries would contribute an initial amount of EUR 20,000 to the Trust Fund. The Open Society Institute has also contributed this amount. The World Bank managed the DTF at the request and on behalf of the Decade countries.

Originators formed the Decade program focused in general on the priority areas of education, employment, health, and housing, and committed governments to take into account the other core issues of poverty, discrimination, and gender mainstreaming. The Decade was an international initiative that should have brought together governments, intergovernmental and nongovernmental organizations, as well as Romani civil society.

FINDINGS AND CONCLUSIONS FROM THE DATA IN SHORT

Available information coming from Roma Inclusion Index suggests that education was the priority area in which the most progress has been made in improving the situation of Roma relative both to what it was at the beginning of the Decade and to the situation of non-Roma. Much of the progress on inclusive education was attributable to the work of the Roma Education Fund (REF), which was founded at the launch of the Decade in 2005. For ten years, REF has provided support to thousands of children and young people in education from pre-school to post-graduate studies. As Bernard Rorke notices: in the course of the decade REF has shown that school

desegregation is possible, achievable and better for all; that substantive Roma participation is crucial for success; and that effective cooperation on the ground delivers the kind of change that can transform the lives of tens of thousands of Roma children.² Assessing the other priority areas in terms of achievements in the course of the Decade is made more difficult by the smaller bodies of available data, but it appears that achievements in the area of health have been greater than in employment or housing; despite a slow start in designing and implementing health-related policies targeting Roma, there is evidence suggesting both gradual acceleration and uneven progress. Assessing employment and housing is more difficult still due to incomplete information.³

Nonetheless, the second half of the Decade seems to confirm the observation made around the Decade’s midpoint that a *“lack of coherent policies regarding housing and employment affects negatively the efficiency of programs in the fields of education and health.”*⁴

It is now considered that the cross-cutting issues have been largely neglected throughout the Decade. Giving an example, the discrimination have received attention from governments as well as in external assessments, but modest advances made in the first half of the Decade were rolled back in some participating countries in the second half of the Decade as relations between Roma and non-Roma deteriorated. Finally, poverty reduction has for the most part been left alone not only by government policies, but also by external assessments. Although, the Decade set a very necessary, audacious and public agenda for Roma inclusion, at the end of the day, the general conclusion of the first Decade Watch report still reminds that despite some progress, the Decade has not reached the critical point that would guarantee success.⁵

VARIETY OF REFLECTIONS, VARIETY OF CONCLUSIONS

The Decade of Roma Inclusion has ended. But in opinions of some authorities, governments definitely did not deli-

ver all given before promises. However, The Roma Inclusion Index shows some progress in literacy levels, completion of primary education, and access to health insurance, but in general the daily life of Roma seems to struggle like no other ethnic group in Europe. On average, in the Decade countries, only one in ten Roma completes secondary school, almost half of Roma are unemployed, and more than one in three Roma still live in absolute poverty, meaning they are severely deprived of basic human needs, including food, safe drinking water, sanitation facilities, health care, and shelter.

One change is noticeable by Zeljko Jovanovic: when the Decade began, there was less money and more political will to deliver; today there is more money, but less political will. Among some contributing factors is, paradoxically, the accession of Eastern European countries to the European Union. Ten years ago, the Czech Republic, Slovakia, Hungary, Bulgaria, and Romania saw the Decade as an opportunity to demonstrate their fulfillment of EU accession criteria on human and minority rights. As they were granted membership in the EU, the Decade quickly lost its relevance for them.⁶

Another negative influence on the Decade implementation indicated by Jovanovic was the financial crisis, which brought with it anger and economic anxiety. Against this backdrop, a backlash ensued against governments and the EU committing millions of euros as a financial aid for Roma communities. But it did not help either. The economic crisis catalyzed anti-Gypsyism as an effective weapon in domestic politics. According to several opinions, this had quite negative impact on Roma in eastern EU countries like Bulgaria, for instance. Although the EU provided generous funds, Bulgaria did not use them to prevent evictions or offer alternative housing. It was directly perceived by Jovanovic that this status quo exposed by the Decade of Roma Inclusion – the international appearance of progress concealing a devastating regression at home – works well for narrow elite. Too many politicians, civil servants, experts, staff of international organizations, donors, and local NGOs comfortably entrench themselves in the industry of report writing, conferences, and usually EU-funded projects. It was said by Jovanovic that those ones, who claim to be most concerned about and committed to inclusion, need to change the way they work. This starts with some hard truths about the real obstacles to inclusion.

On the other hand Bernard Rorke remarked that “if the Decade is to be judged on its own terms, i.e. its pledge

“to close the gap” between Roma and non-Roma in health, housing, education and employment within ten years, then clearly it has not been a success. Only the most naïve, however, could have expected such a social transformation to be launched, packaged and completed within a decade. It was abundantly clear from the outset that undoing centuries of exclusion would take far more than ten years. There were no illusions about the difficulty to sustain the political will to implement substantive social inclusion policies across such a motley crew of barely consolidated democracies.”⁷

Undoubtedly the Decade did not (indeed it could not) deliver the kind of social transformations required to lift millions out of poverty, undo centuries of exclusion, and eliminate popular prejudice and structural discrimination. This actually existing and imperfect Decade did, however, provide a template for social inclusion and marked a real departure in that it raised the stakes in advocacy terms and it shone a harsh light like never before.

To follow directions ensuing from the Decades idea, Roma civil society activists were expected to initiate dialogue between local authorities and local communities; communicate the Decade goals and objectives to the Roma populations, actively participate in implementation and monitoring of National Decade Action Plans, and ensure national level Roma participation “to the broadest possible extent.”⁸ By any standards this was a tall order, but as Margareta Matache notes in her examination of how Roma actually did participate, the Decade was greeted with broad optimism by many Roma who found that for the first time doors were open for regular consultation. Matache also states, that the deliberate tactic of the Decade founders to select groups of young, “fresh” and well-educated Roma and to put some distance between the Decade and the more established figures within the Roma movement was a misstep. It is clear for Matache that including more senior Roma advocates would have made for a better balance, and maybe even better results.

“So was it a lost decade? Ten years on, this publication⁹ aims to take stock and reflect on the vicissitudes of Roma inclusion since 2005. Three chapters by three different authors, combined with dozens of interviews with activists, officials and representatives all connected to the Decade, yield a wide and varied plurality of perspectives. Yet some common themes emerge to suggest that despite the lack of progress on the ground, all was definitely not lost in the Decade that was.”¹⁰

Joseph P Jones, chairman of the Gypsy Council dared to give a remedy. He stated that Roma communities must look into solving the lack of education, training, employment and accommodation, so that all can be winners in solving the problems, also by thinking and working in a more positive way. As he wrote: “It’s not what they can do for us, it’s what we can do for them. We must challenge those in power, who look at everything what they have to do with Roma in a negative vein from the start. Also by gaining the confidence of our own community.”¹¹ No more than that.

¹ “George Soros looks back on the decade” by Margareta Matache, p. 14; [in:] “A lost decade? Reflections on Roma inclusion 2005-2015”, Bernard Rorke, Margareta Matache and Eben Friedman. Edited by Bernard Rorke and Orhan Usein.

² “The end of a decade: what happened to Roma inclusion?”, 29 September 2015, Bernard Rorke.

³ “A lost decade? Reflections on Roma inclusion 2005-2015”, Bernard Rorke, Margareta Matache and Eben Friedman. Edited by Bernard Rorke and Orhan Usein, p. 7.

⁴ “Decade Watch Romania Report: Mid-Term Evaluation of the Decade of Roma Inclusion”, Iulian Stoian, David Mark, and Marius Wamsiedel, Roma Civic Alliance of Romania, Bucharest, 2010, p. 53.

⁵ “A lost decade? Reflections on Roma inclusion 2005-2015”, Bernard Rorke, Margareta Matache and Eben Friedman. Edited by Bernard Rorke and Orhan Usein, p. 9.

⁶ “Why Europe’s “Roma Decade” Didn’t Lead to Inclusion”, September 21, 2015, by Zeljko Jovanovic.

⁷ “The end of a decade: what happened to Roma inclusion?”, 29 September 2015, Bernard Rorke.

⁸ “Decade of Roma Inclusion 2005–2015: Terms of Reference”, International Steering Committee, Bucharest, 2005, p. 6.

⁹ Meaning: “A lost decade? Reflections on Roma inclusion 2005-2015”, written by Bernard Rorke, Margareta Matache and Eben Friedman. Edited by Bernard Rorke and Orhan Usein and “Roma Inclusion Index” by Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation, September 2015.

¹⁰ “A lost decade? Reflections on Roma inclusion 2005-2015”, written by Bernard Rorke, Margareta Matache and Eben Friedman. Edited by Bernard Rorke and Orhan Usein, p. 6.

¹¹ “Decade of the Roma” by Joseph P Jones, Gypsy Council cooperative;

Juž pošli romani

Syr vygeja Dekada pał Integracija Romengry?

„Dekada kerdzia butedyr syr sare vavir inicjatywy maškreguvernnytk, kaj te javet pewno, kaj romane nacija isy šteto paś tysia. Ale musinet te javet but butedyr zaangażowanio Romengro dre sare kotyra dre integracija: politykatyr i programostyr ke łengry realizacija. Nastety, Roma isy ceło ciro but hurdes reprezentowana dre organizaciji maškrethemytka, guverny dre vavir čhane thema i pe kotyr lokalno. Dava musinet pes te sparuveł, kaj pheniben („čhi Romendyr by Romengro“) moginet ciaciunes soś te znaczyneł.” (George Soros)

Da ciaciune łava Dekadatyr phendzia na byle kon, bo korkoro George Soros, manuš savo kerdzia da inicjatywa – miliardero i filantropo, savo deł but romane nacjatyre dre celi Europa. Dre da łeskre łava možna te rakhel frejda, duma, ale i zawodo... But manusia isy zawiedziona, phenen, kaj Dekada isy te jandel fededyr dzipen romane nacjkake, a čhi pes na sparudzia. Czy dava cacio? Phares te phenel. Soś pe jednak sparudzia, tylko but but kutedyr syr manusia kamenys. Dekada pes skończyndzia, vygeja oficjalno Raporto podsumowująco, ale łestyre čhina duredyr. Vagestyr trzeba te ophe- neł butedyr same Dekadatyr – kiedy, kaj i so dava isy?

DEKADA – KON, SO, KAJ, KIEDY, SYR?

Dekada pał Integracija Romengry 2005-2015 isy jekhto dasai inicjatywa polityczno pe ceło sveto, savi kerde dre 2005 berś dre baro foro Bułgaria-kro – Sofia, banko Svetytko i Fundacija pał Phirado Społeczeństwo – OSF. Ke da inicjatywa dogene vavir thema Europakre, kaj khetanes te pomoginet romane tyknedyr najcjake, savi isy dźidy dre do thema. Isy duj najbare- dyr celi: kaj te na javet już dasai bary dyskryminacija pe Romendyr i kaj te na javet dasai bary przepaść maškre Romendyr i vavire manusiendyr. Dekada

pał Integracija Romengry i Programo Uniakro pał Integracija Romengry (UE Framework) to duj najbaredyr maškrethemytka programy polityczna pał Romendyr dre ostatnia 10 berś. Oficjalnie Dekada skończyndzia pes pe rakhiben dre Sarajewo dre dyves 11 wrześnio 2015 berś.

Dre Dekada isy 12 thema: Albania, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Czechy, Węgry, Macedonia, Czarnogóra, Rumunia, Serbia, Słowacja i Hiszpania. Isy jeszcze thema kaj isy łen statuso „obserwatory” dre da inicjatywa: Słowenia, USA, Norwegia i Mołdawia. Vagestyr isy kerdo regulamino – warunki i zakreso uprawnień, czyli so kon i kiedy moginet te kerel. Dopiero pe daja podstawa isy kerde

DEKADA

działani dre da programo. Działani ob-
tenys dova kaj te javen themytka plany
działania, koordynacja pał zasady save
przyline vavir čhane thema dre peskre
działani, paruiben peskre doświadcze-
niosa, sykaiben savo isy postępo kerdo,
zaangażowanie Romen i wsparcio eks-
percko. Syr dyćto, manusia kaj wydum-
mindle Dekada na kamenys kaj te javeł
dava jeszcze jekh instytucja czy fundu-
szo, kamenys butedyr zaangażowanie
guvernengre dre sare thema i baredyr
khetani współpraca dre działani. Sare
thema save isys dre da programo, mu-
sinenys te vydeł łove kaj doresenys De-
kadatyr adzia kaj te javen spodziewana
wyniki i musinenys te łeł teł uwaga
dre peskre plany opinii maškrethemyt-
ke instytucjengre.

A syr vydyćholys sprawa łovenca?
Vagestyr syr kerenys Dekada, zathode
funduszo DTF, savo zarządzano isy
pełde Banko Svetytka. Ke funduszo
DTF łove wpreskirenys sare thema
save vgene dre Dekada i vavir čhane
maškrethemytka organizacjii partner-
ska. Pe rakhiben kaj kerdzia Maškre-
themytka Komiteto Sterujaco (ISC) dre
2005 berś dre Bukareszto, ustalindle
kaj sare thema i fundacja OSF wpreski-
rena pe poczătko po 20 bara euro ke
funduszo DTF. Dava isys dopiero po-
czătko, pe vavir bersia dre budżeto isy
już miliony euro, save Dekada przeka-
zyndzia pe pomoc Romenge. Plany isy
bare, pomysły łacze. Roma frejdzionys
kaj nareszcie konś pes tenca załeła.

Dre programo Dekadakro isys va-
rykicy priorytety kaj te pomogineł
Romenge: edukacja, bucia, sastypen
i khera, ale też ciororypen, dyskrymi-
nacja i równość maškre mursiendyr
i dziuvlendyr. Da maškrethemytka
inicjatywa maś isy te kereł da saro
khetanes guvernenca, organizacjenca
ngo i romane tyknedyr nacjasa. Syr
pes dava udyja? Czy pełde da 10 berś,
desia projekty i miliony euro vydyne
Romenge dre do thema isy dadyves
fededyr?

WNIOSKI – SO PES UDY- JA TE POPRAWINEŁ?

Dre Raporto podsumowujaco De-
kada (Roma Inclusion Index) phendło
isy kaj najbaredyr prioryteto dre da
programo isys edukacja, i właśnie paś
dava isy najbaredyr postępo pełde de-
siebersitka działani. Da postępo isys
kerdo pełde dova kaj już dre 2005 berś,
syr zathody isys Dekada, zathodo čhi-
ja też Romano Funduszo Edukacyjno
(REF). Pełde da 10 berś REF dyja wspar-
cio finansowo bute sieła a nawet bara
terne Romenge. Pomoc doresenys
čhave i čhaja dre sare kotyra edukacja:
dre tykne szkoły, dre studii...

Nastety dre vavir priorytety pha-
res już te pheneł czy isys bare postępy
bo brakineł ke dava konkretna dany.
Raporto sykaveł kaj działani skierowa-
na pe sastypen, bucia i khera denys
podobna ke pe rezultaty – na pewno
dasave łacze adzia syr dre edukacja.
Dzinas kaj phares działys wdrażanio
polityka pał satypen dre vavir čhane
thema. Dre da priorytety isys vavir
čhane efekty dre sare thema: dre jekh
isys fededyr poprawa dre sastypen
a dre vavir pał przykłado dre khera. Isy
dasave thema, kaj dre jekh berś isy
saiś poprawa dre savoś prioryteto, ale
dre vavir bersia isy już przestojo. Dany
save isy skendyne pełde ceło čiro syr
isys kerdy Dekada, sykaven kaj na sys
jekhipen dre polityka pał bucia i khera,
a dava hyria kerełys pał efekty dre pro-
gramy pał edukacja i satypen. Dava isy
już dzindło pe phaś Dekada dre 2010
berś.

Pał ogóło na sys dava saro adzia
zgrano syr powinno, syr vagestyr za-
thovenys kaj javeła. Jekhe rygatyr sare
thema kerensy sporo działani antydy-
skryminacyjna, ale vavire rygatyr dre
dujto kotyr Dekadakry thema już na
kamenys te wpreskireł łove ke budżeto
Dekadakro kaj deklarynenys sygedyr.

Pał powodo isys podyno, kaj isy bare-
dyr nazgody maškre Romendyr i vavire
manusiendyr paše programy pomo-
cowa. Vavir hyria kotyr, to kaj na sys
żadna ciaciune działani pał likwidacja
ciororypen ke romani tykner nacja. Syr
das apre raporto to dykhas kaj idea,
celi, procedury sprawdzajaca isys łac-
ches pomysłana, ale integracja na geja
adzia mišto syr isy spodziewano.

VAVIR ČHANE OPINII I WNIOSKI

Dekada już pes zakończyndzia. But
manusia phenen kaj guverny sare the-
mengre kaj isys dre Dekada na kerde
dova so obiecynenys. Raporto sykaveł
kaj Romenge ceło čiro isys pharedyr pe
sodyves syr vaviren tyknedyr nacjen
i etnikanen. Dany sykaven, kaj dre the-
ma Dekadakre jekh pe deś Roma keren
szkoła średnio, a phaś Roma na keren
bucia. Phendło isy jeszcze kaj butedyr
syr jekh manuś pe tryne Romendyr dzi-
do isy dre skrajno ciororypen.

Ciekawo opinia dre Raporto čhin-
dzia Zeljko Jovanovic. Według łestyry
vagestyr isys dre Dekada but kutedyr
łove, ale isys bary wola polityczno kaj
te sparuveł do problemy Romenge.
Kana dykheł kaj łove isy but, ale na
ni dasavi chęć polityczno, kaj te za-
łeł pes da problemenca. Podeł jof kaj
baro problemo isys kryzyso finansowo
savo isy dre Europa. Pełde dova but
hyriedyr dykhenys gadzie pe Romen-
dyr: baro kryzyso, na ni bucia, a adaj
Romenge isy miliony pe pomoc – dava
kerełys bare holina.

Vavire rygatyr Bernard Rorke čhin-
dzia dre Raporto, kaj dre 10 berś na
ni možliwo te kereł dova saro so isy
zaplanowano i so isy spodziewano.
Pheneł jof kaj kon duminelys, kaj dre
10 berś možna te naprawineł dova, kaj
Roma isy wykluczona pełde varykicy
century, musindzia te javeł ciaciunes
naiwno. Według łestyry Dekada na ni
ke końco stracone čiro dre proceso in-
tegracja. Dekada sykadzia syr isy dava
pharo i baro proceso, i save działani
pes na sprawdzinen.

Naktóra obserwatory phenen kaj
najważnedyr isy kaj Roma korkore –
tykno i baro – musinen pes butedyr te
zaangażynen dre proceso integracja-
kro, bo by dałeskro żadna miliony euro
da na sparuvana.

Ania Perelka

Moda pe

Moda pe Tolerancja sas ando Romano Atmo imar na jekwar. Sako so ćitine-
łas kaja gazeta džaneł kaj šaj stoweł liła sar pes kieret Romengie dyskrymina-
cja ći waresawi kriwda. Akana kamas tumengie te phenet so amen kierdzam he pesoste
sas oda projektos.

Moda pe Tole-
rancja začin-
dża pes mar-
cone 2014.
Oda projek-
tos sas innowacyjno he napisindžas
łes Romani organizacja. Kamas kaj te
aweł šundło ande Polska, po swetos
Sar Romen dyskrymininen he nato-
lerinen. But phujphena pal Roma
pisinen manuša po internetos, ando
gazeti, pe TV. Phendžam amengie kaj
sako so pisineła ći phenela wareso
negodno, dyskryminujućo Romeskie
sako jekh me odphenet waś koda so
kerdža.

Celos Sawo amengie diniam to Sar
najsygieder te reaginet pe dyskrymi-
nacja he te interweninet kaj te chu-
das łe na došalen. Kaj kada te osiagi-
nas kierachas buci po duj thana. Pe
jekhto than amen dikhasam po inter-
netos so manuša pisinen pało Roma,
Sar łen nanawidzinen, he keci choli
łen na sy po Roma. Igen pomocna sas
amengie infolinia sawi uthodžam po

kada celos. Pe infolinia dziene haran-
gozinenas he ophenenas amengie so
dikhte ći šunde pało Roma.

O konsultantos ande amaro pro-
jektos zathodža 173 sprawy i skierin-
dža łen ko prawnikos. O konsultantos
rakhlas he zarchiwizindžas 1056 wpi-
sy so rakhłe pes po internetos. Oła
wpisy igen znieważyninenas Romen.
O prawnikos usunindžas 4529 wpisy
(andre łende sas 1343 z 6208 z 69
sprawy so phendłe awer manuša).

Igen but phujphena sas sikhade
ade arykuły, ći materiały video so sas
pało Roma. Wirakhlam akalestar naj-
horšeder negatywno wakeripen pało
Roma. Sako wakeripen sawo narušin-
dža polsko przepiso karno odiniam
ko prawnikos. O komentarze sas po
znana portale andre Polska tj. wp,
onet, interia, gazeta, wykop, sfora,
cda, youtube, facebook.

Interweninachas ando purano
berś pało bari, głošno sprawa so bun-

tinenas, wićinenas po mariben he kaj
te nanawidzinen łe Romen. Począt-
kowo o portalis Gazeta Wroclawska
nić na kierde dopiero sar amen zare-
angindžam he zathodžam 35 sprawy
so dotycinełas 865 komentarzy to
jon (e gazeta) muśinde te usuninet
862 wpisy.

10 listopadone 2015 po 29 spra-
wi so dotycinenas dyskryminacji,
rasizmu, ksenofobii, nienawiścia ko
Roma pe cali Polska ćiak 21 aćilas
phandło, 8 mek na. Zalile pes łenca
o šungune. Andro projektos udželin-
džam 45 porady prawne Romengie.

Sawore Roma ći murša, ći ćiaja,
ći ćiore, ći barwale so bešen ande
Polska skożistinde amara pomocotar
pało projektos Moda pe Tolerancja.
Najbuteder sas amen zgłoszenia pali
nierównościa Romendar pało Górno
he Dolno Śląskos. Kada sprawenca
zajminetas pes o Zespół Projektowy.

Grudnionie ado purano berś za-
phandlam o projektos i widiniam Ra-
portos Końcowo. Paś kada projektos

Tolerancja

„Romen e dyskryminacja rakhet po sako dżiwes na ćiak po internetos ći telewizja. Manušengie ado śero pes na mieścineł so o Roma mušinen te phśedźiał. Hin ande Polska fora kaj na ćiak na tolerinen Romen ale, mek ubliżinen po sako krokos, ćiwen pełende bara, prasawen łen, na jekwar dikhet pes rasistowska napisy po muri, ći po kibicengre szaliki, a nawet po telewizoris ći ado filmi.

kierachas buci jekh he jepaś berś. Rakhena ado Raportos Końcowo sawe trudoćia sas amen kaj te amaro projektos te aweł łaćio Romengie. Wicyrdlam wnioski po feder dżidżipen amengie. O Raportos dostęпно na sy pe strona www.modanatorolancje.romowie.com, a e drukowano wersja dostęпно pełdaro sawore Roma ado than Związek Romów Polskich w Szczecinku. Pe strona śaj rakhen sawore interwencji so podlilam ado kada projektos.

Akana dikhas sar sas potrzebna amari buci. Na zdachas peskie sprawa sawi bari nienawićia, choli po Roma hin po internetos, he niko pe kada na dikhet he na reagineł. Dopiero amari interwencja zmusindźa rajen kaj wareso kołeja te kieren.

Romen e dyskryminacja rakhet po sako dżiwes na ćiak po internetos ći telewizja. Manušengie ado śero pes na mieścineł so o Roma mušinen te phśedźiał. Hin ande Polska fora kaj na ćiak na tolerinen Romen ale, mek ubliżinen po sako krokos, ćiwen pełende bara, prasawen łen, na jekwar

dikhet pes rasistowska napisy po muri, ći po kibicengre szaliki, a nawet po telewizoris ći ado filmi. **Oda na ne chochaniben.** Koda projektos he amari buci dotyćinełas dżidonen manušen so rakhen pes kołeja problema po sako dżiwes.

Amen kamas te sikhaweł sawo baro problemos na sy i sar mek but kapeł te kiereł kaj te Romengie pes feder te dżiwel. Ći śaj mek wareso Kieras? Amengie pes wideł kaj najfeder awlaha sar bi siklardżiamas manušen sar o Roma dżiwen, sawi łen na sy tradycja, kultura. Po fanpejdżos Moda pe Tolerancja po feckbookos sikhawas Romani kultura, tradycja, a so ćion so kieras ando amaro projektos. Skhidlam 581 dżiwe so kamen te dżianeł sar o Roma dżiwen he meg buter dżiene wdżian

po fanpejdżos. Na sy amen nadzieja he chęcia te kiereł amaro projektos dureder. But sikhililam, has amen doświadczenie he but pomysły sar te kiereł mek feder buci ande kada projektos. Amaro projektos imar pes zakunćindźias. Myślinas kaj e Moda pe Tolerancja, zrozumienie he integracja te aweł amenca zawsze ći san Rom ći na.

Monika Szewczyk

O projektos sas współfinansowano pało Funduszos EOG ando programos Obywatele dla Demokracji

MODA NA

TOLERANCJĘ

Moda na tolerancję gościła w Romano Atmo już nie raz, czytelnicy mieli okazję od początku realizacji projektu śledzić nasze działania, a nawet przyłączali się do nich zgłaszając akty dyskryminacji jakie miały miejsce w ich otoczeniu. Teraz przychodzimy do Was z podsumowaniem projektu, ponieważ wraz z rokiem 2015 skończyła się jego realizacja. Na pewno jednak nie ustaną nasze działania w walce o to, by tolerancja zawsze była modna.

Agnieszka Huczko

Moda na tolerancję rozpoczęła swe działania w marcu 2014 roku i była innowacyjnym projektem, którego zadaniem było monitorowanie i zwalczanie aktów dyskryminacji i nietolerancji wobec mniejszości romskiej w Polsce. Cel jaki od początku nam przyświecał, to reagowanie na przejawy dyskryminacji i podejmowanie natychmiastowych interwencji, które doprowadzą do wyciągnięcia konsekwencji wobec sprawców. Żeby to osiągnąć prowadziliśmy działania na dwóch płaszczyznach: monitorowaliśmy przestrzeń publiczną oraz Internet pod kątem mowy nienawiści wobec Romów. Bardzo pomocne w tym były dla nas zgłoszenia, które napływały z zewnątrz – przez utworzoną w tym celu infolinię lub przez panel

zgłoszeniowy na stronie internetowej projektu oraz wiadomości e-mail.

W rezultacie działań konsultanta ds. dyskryminacji w sieci w trakcie trwania projektu **zostały założone 173 sprawy skierowane do interwencji prawnika, dotyczące znalezionych i zarchiwizowanych 10566 wpisów znajdujących się w Internecie, znieważających romską mniejszość oraz nawołujących do nienawiści wobec Romów. W wyniku podjętych przez prawnika interwencji zostało usuniętych 4529 wpisów (wśród nich 1343 z 6208 z 69 spraw założonych ze zgłoszeń osób z zewnątrz).**

Spośród ogromu szkalujących Romów komentarzy, w zdecydowanej większości pojawiały się one pod artykułami lub materiałami video dotyczącymi Romów. Kwalifikacja negatywnych treści do interwencji odbywała

” W trakcie trwania projektu zostały założone 173 sprawy skierowane do interwencji prawnika, dotyczące znalezionych i zarchiwizowanych 10566 wpisów znajdujących się w Internecie, znieważających romską mniejszość oraz nawołujących do nienawiści wobec Romów. W wyniku podjętych interwencji zostało usuniętych 4529 wpisów.

się w ścisłej współpracy z prawnikiem. Zazwyczaj sprawy dotyczyły komentarzy, które bezpośrednio lub pośrednio naruszały przepisy polskiej ustawy karnej, znajdujące się pod artykułami lub materiałami video dotyczącymi Romów. Niepochlebne komentarze znajdowały się m.in. na najbardziej znanych portalach w Polsce, tj. wp, onet, interia, youtube, cda, facebook, gazeta, wykop, czy sfera.

Interweniowaliśmy także w głosnej w ubiegłym roku sprawie komentarzy podżegających do przemocy i nienawiści wobec Romów, które – początkowo bez żadnej reakcji ze strony redakcji – w setkach pojawiały się na portalu Gazety Wrocławskiej. Na 35 naszych spraw/interwencji dotyczących 865 komentarzy, redakcja usunęła 862 wpisy.

Jeśli chodzi o monitoring przestrzeni publicznej, **na 29 podjętych przez nas spraw** dotyczących aktów dyskryminacji, rasizmu, ksenofobii, mowy nienawiści, mających miejsce w stosunku do Romów na terenie całego kraju **ostatecznie 21 z nich zostało zamkniętych, natomiast 8 nadal jest w toku** – zajmują się nimi organa ścigania. Ponadto w omawianym okresie **udzielono porad prawnych w 45 sprawach**, które nie nosiły znamion dyskryminacji, jednakże zdecy-

Zwieńczeniem realizacji projektu było spotkanie podsumowujące, które odbyło się 21 grudnia 2015 w siedzibie ZRP. W spotkaniu wzięły udział lokalne media. Koordynator projektu podsumował działania i interwencje podejmowane w ramach Mody na tolerancję oraz przedstawił kwestię dyskryminacji Romów w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem województwa zachodniopomorskiego.

dowano wesprzeć Romów w zgłaszanych przez nich kwestiach, poprzez wskazanie metod postępowania, wyjaśnienie przyczyn niepowodzenia i udzielanie szeroko pojętych porad.

Osoby, które skorzystały z naszej pomocy w ramach projektu Moda na tolerancję to osoby ze społeczności romskiej, zarówno mężczyźni jak i kobiety o różnym statusie materialnym i prawnym zamieszkujące na terenie Polski. Warto podkreślić, że o pomoc zwracało się do nas najwięcej Romów zamieszkujących tereny Górnego i Dolnego Śląska. Z naszej pomocy korzystały zarówno osoby indywidualne, jak i grupy osób np. całe rodziny. Każde zgłoszenie było przez nas dokładnie analizowane, dokumentowane i monitorowane przez Zespół Projektowy.

W grudniu ubiegłego roku zamykając realizację projektu wydaliśmy **Raport końcowy**, który jest rozbudowanym podsumowaniem naszej ponad półtorarocznej pracy w ramach Mody na tolerancję. Znajdziecie w nim efekty podejmowanych przez nas działań, trudności jakie napotkaliśmy w trakcie

realizacji projektu, wnioski jakie wyciągnęliśmy i zalecenia na przyszłość. Raport dostępny jest w wersji elektronicznej na stronie www.modanatolerancje.romowie.com, a jego drukowana wersja dostępna jest dla wszystkich chętnych w siedzibie Związku Romów Polskich w Szczecinku. Na stronie projektu znaleźć można także zbiór wszystkich interwencji jakie zostały podjęte w ramach projektu.

Rezultaty ukazane w liczbach wiele mówią o potrzebie realizacji tego typu zadań. Skala nienawiści do Romów w sieci jest naprawdę zatrważająca, a co najgorsze, zdaje się, że administratorzy głównych polskich portali w żaden sposób nie kontrolują dodawanych przez użytkowników treści. Dopiero po podjęciu przez nas interwencji, komentarze były kasowane, a i to, nie zawsze.

Podobnie ma się kwestia interwencji dotyczących dyskryminacji Romów w życiu codziennym, spotkać się z tym można naprawdę często. Przedstawicielom społeczeństwa większościowe-

„ Przedstawicie-
 lom społeczeń-
 stwa większościowego
 nie sposób jest wyobrazić
 sobie jak żyje się Romom
 w niektórych miastach
 w Polsce, gdzie są nie tyl-
 ko nietolerowani, są szy-
 kanowani, ubliża się im
 na każdym kroku, obrzuca
 kamieniami i wykrzykuje
 pod oknami inwektywy.
 Nie są to odosobnione
 przypadki, obraźliwe na-
 pisy na murach, rasistow-
 skie hasła na szalikach
 kibiców, czy nawet dys-
 kryminujące wypowiedzi
 o społeczności romskiej
 w publicznej telewizji,
 czy kasowych polskich fil-
 mach – to sprawy jakimi
 się zajmowaliśmy.

go nie sposób jest wyobrazić sobie jak żyje się Romom w niektórych miastach w Polsce, gdzie są nie tylko nietolerowani, są szykanowani, ubliża się im na każdym kroku, obrzuca kamieniami i wykrzykuje pod oknami inwektywy. Nie są to odosobnione przypadki, obraźliwe napisy na murach, rasistowskie hasła na szalikach kibiców, czy nawet dyskryminujące wypowiedzi o społeczności romskiej w publicznej telewizji, czy kasowych polskich filmach, to nie wymysł – to sprawy jakimi się zajmowaliśmy, sprawy, które nie dotyczą cyferek w rezultatach, ale prawdziwych ludzi z krwi i kości, których dotyka to każdego dnia.

Dzięki naszym działaniom naświetliliśmy skalę problemu i daliśmy sygnał, że w tej materii jest jeszcze wiele do zrobienia. Co jednak rzeczywiście można zrobić? Wydaje się, że jedynym i najrozsądniejszym wyjściem byłoby działanie u postaw, czyli przede wszystkim edukacja na temat Romów,

o których większość społeczeństwa wciąż wie tak niewiele. Może dzięki bliższemu poznaniu Romów, ich kultury, zwyczajów i specyfiki tego narodu mniej skłonni byłibyśmy do kierowania się stereotypami, a co za tym idzie byłibyśmy otwarci na odmiennność, a wręcz ciekawi jej. Oswojeniu z kulturą romską miała służyć działalność **fanpejdża Mody na tolerancję na portalu Facebook**, gdzie promowaliśmy wydarzenia związane z tradycją romską oraz umieszczaliśmy comiesięczne podsumowania naszych działań w ramach projektu. Zgromadziliśmy tam aż 581 osób ciekawych świata Romów i Mody na tolerancję, a liczba ta wciąż rośnie!

Mamy nadzieję i wielkie chęci do kontynuowania projektu w tej samej lub nieco zaktualizowanej formie – przez czas jego realizacji wiele się nauczyliśmy, zdobyliśmy cenne doświadczenie i mamy gros pomysłów jak usprawnić nasze działania, by były

jeszcze skuteczniejsze. Choć realizacja projektu dobiegła końca, nasze hasło przewodnie nadal nam przyświeca – niech moda na tolerancję, zrozumienie i integrację towarzyszy nam wszystkim zawsze i wszędzie, bez względu na pochodzenie.

Projekt współfinansowany z Funduszy EOG w ramach programu Obywatele dla Demokracji

www.ngofund.org.pl

Nauka trendem współczesności

Obrona rozprawy doktorskiej mgr Mateusza Babickiego

Dnia 14 stycznia br. w Instytucie Politologii na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Gdańskiego miała miejsce publiczna obrona rozprawy doktorskiej mgr Mateusza Babickiego.

Praca doktorska byłego Dyrektora, a wcześniej Sekretarza Instytutu Pamięi i Dziedzictwa Romów oraz Ofiar Holokaustu w Szczecinku, mgr Babickiego została zatytułowana „Polityka państw Grupy Wyszehradzkiej wobec mniejszości narodowych, etnicznych i językowych”. Wiele zagadnień analizowanych i zaprezentowanych w tejże dysertacji dotyczy spraw społeczności romskiej w Czechach, w Polsce, na Słowacji i na Węgrzech w latach 1989-2015.

Wspomniana praca naukowa jest owocem wieloletnich badań naukowych oraz pracy zawodowej obecnego dr Babickiego w środowisku mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności języka regionalnego. Szczególną rolę odegrała tu prowadzona od roku 2006 do chwili obecnej współpraca, a w latach 2008-2013 praca zawodowa w Związku Romów Polskich z siedzibą w Szczecinku. W ciągu owych 5 lat ówczesny Sekretarz (2008-2011), a następnie Dyrektor (2012-2013) Instytutu wchodzącego w skład Związku Romów Polskich wielokrotnie uczestniczył w wysokiej rangi wydarzeniach naukowych, popularnonaukowych

oraz kulturalnych i historycznych poświęconych sprawom mniejszości narodowych, etnicznych i językowych, a także kwestiom zwalczania rasizmu, ksenofobii i dyskryminacji o podłożu etnicznym. W sposób szczególny należy przypomnieć międzynarodowe konferencje naukowe w Lublinie w latach 2010, 2011 i 2013, uroczystości z okazji Dnia Pamięi o Zagładzie Romów i Sinty w Krakowie, Oświęcimiu i Treblince w latach 2011, 2012 i 2014, ogólnopolskie konferencje naukowe i sympozja w Szczecinie (2012), w Gdańsku (2012, 2013) oraz warsztaty eksperckie organizowane przez Helsińską Fundację Praw Człowieka (2009, 2011) i Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka OBWE w Warszawie w roku 2011.

Bardzo wiele zagadnień zawartych, a wcześniej analizowanych w rozprawie doktorskiej Mateusza Babickiego dotyczy spraw Romów zarówno w analizowanych czterech państwach Grupy Wyszehradzkiej, jak i w innych państwach UE i kandydackich. Sprawy romskie przedstawione w pracy doktorskiej, obecnie już dr Babickiego obejmują zagadnienia praw mniejszości romskiej w zakresie ich kultury, tożsamości i języka, a zwłaszcza ich podtrzymywania i rozwoju oraz edukacji i praw językowych w kontekście dialogu międzykulturowego. Były Dyrektor i Sekretarz Instytutu ZRP w swej pracy

naukowej obok przykładów pozytywnych inicjatyw państw i społeczeństwa obywatelskiego na rzecz mniejszości romskiej oraz imigrantów pochodzenia romskiego wskazał również na istniejące wcześniej oraz obecnie problemy związane sytuacją Romów, stanowiących bardzo duży odsetek ludności trzech (Czech, Słowacji i Węgier) spośród czterech przedstawianych krajów. Mówiąc o obecności mniejszości narodowych, etnicznych i językowych w społeczeństwach analizowanych państw w przeszłości i obecnie wielokrotnie podkreślał ich wkład w dziedzictwo historyczne, kulturowe i językowe, który musi być zawsze uwzględniany przy wszelkich działaniach na rzecz mniejszości, także w stosunku do Romów. Dotyczy to zarówno działań w zakresie praw kulturalnych i językowych, jak i spraw z zakresu szeroko rozumianej polityki społecznej, niezwykle ważnych z punktu widzenia sytuacji mniejszości romskiej.

Promotorem rozprawy doktorskiej mgr Mateusza Babickiego był dr hab. prof. UG Jacek Tebinka oraz dr Sylwia Mrozowska jako promotor pomocniczy z Zakładu Historii Najnowszej i Myśli Politycznej Instytutu Politologii Wydziału Nauk Społecznych UG. Recenzentami pracy byli: prof. dr hab. Grzegorz Janusz z Zakładu Praw Człowiek na Wydziale Politologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz prof. dr hab. Ewa Bujwid-Kurek z Katedry Współczesnych Transformacji Politycznych w Instytucie Nauk Politycznych i Stosunków Międzynarodowych Wydziału Studiów Międzynarodowych na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie.

dr Mateusz Babicki

Mateusz Babicki w trakcie konferencji „Świat Cyganów – Problemy Romów” w ramach cyklu „Spotkania ze Światem”.
Fot. Anna Jakubowska

„Aktywizm, Uczestnictwo i Bezpieczeństwo Wśród Młodzieży Romskiej i Sinti”

OPTYKA KONFERENCJI MŁODZIEŻY ROMSKIEJ I SINTI W BELGRADZIE W 2014

Konferencja „Aktywizm, Uczestnictwo i Bezpieczeństwo Młodzieży Romskiej i Sinti” zorganizowana w Belgradzie 8 i 9 grudnia 2014 przez ODHIR i serbskie organy rządzące, przedstawia wyniki zebranych badań w raporcie. Nie jest on jednak oficjalnym dokumentem pokonferencyjnym ani też tożsamym ze stanowiskiem OBWE. Zawiera prezentacje stanowisk, refleksji i doświadczeń sześciu prelegentów – młodych aktywistów pochodzących ze społeczności romskich, zamieszkujących głównie rejony Europy Południowej i Wschodniej.

Stanowisko ODHIR odnośnie romskich społeczności zostało jasno wyrażone przez Mirjam Karoly, pełniącą funkcję Starszego Doradcy ds. Romów i Sinti: „Poprawa sytuacji młodzieży romskiej i Sinti jest procesem zgodnym ze zobowiązaniami i linią programową OBWE, zawartymi w planie działania z 2003 roku w sprawie poprawy sytu-

acji Romów i Sinti w regionie OBWE i szczególnie podkreślonymi w późniejszej decyzji Rady Ministerialnej OBWE z 2013 roku.” W jej wyniku OBWE wskazuje priorytetowe punkty koncentracji swojej uwagi: kobiety, dzieci i młodzież pochodzenia romskiego.

Atutową konkluzją całej konferencji okazał się raportowy zapis o tym, że „romska młodzież posiada wszelaki potencjał, by stać się zaangażo-

wanymi i aktywnymi obywatelami.” Niesie to za sobą ogrom zobowiązujących konsekwencji – z jednej strony demonstrując akceptację romskiej różnorodności kulturowo-społecznej i przyznając jej należyte miejsce w równym budowaniu struktur życia społecznego, z drugiej zaś dematerializując – repetycyjnie wygłaszane – usprawiedliwienie bierności. Gdyby pokusić się o prostsze ujęcie kwestii, należałoby postawić pytanie: skoro więc Romowie posiadają wszystko, co jest potrzebne, by poprawiać sytuację swojej społeczności, dlaczego SKUTKI podejmowanych w tym kierunku działań wciąż pozostają niewidoczne w szerokim zasięgu? Idąc nieco dalej, dlaczego tzw. sprawa włączenia Romów i polepszenie ich warunków życia, nadal pozostaje bardziej i częściej w sferze werbalnych deklaracji i starań, a mniej w konstruktywnym sektorze działań i pracy z inicjatywą oddolną? W czym upatrywać błąd i dokąd się udać, by szukać rozwiązań?

Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ODIHR) jest jedną z głównych organizacji praw człowieka na świecie, a jej siedziba mieści się w Warszawie. Biuro działa na rzecz wspierania idei demokratycznych wyborów, poszanowania praw człowieka, praworządności, tolerancji i przeciwdziałania dyskryminacji, prowadząc aktywną działalność w Europie, na Kaukazie, w Azji Centralnej i Ameryce Północnej. ODIHR jest instytucją praw człowieka należącą do Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) – największej na świecie organizacji bezpieczeństwa.

Pokonferencyjny raport, będący wynikiem dyskusji reprezentantów 17 krajów europejskich, wskazuje tylko niektóre z odpowiedzi. Mianowicie, przyczyną różnorodnych braków we wspomnianym zaangażowaniu i aktywności Romów w życiu społecznym, są bariery socjo-kulturowe: ze względu na przywiązanie do tradycji rodzice dzieci nierzadko wykazują postawę zniechęcającą wobec partycypacji ich potomków w życiu społecznym i edukacji; dysproporcja pomiędzy wykształconymi i niewykształconymi Romami; występujący niekiedy brak identyfikacji zamożniejszej części romskiego społeczeństwa z tą mniej zamożną; niewielkie wsparcie aktywności młodych ze strony starszego pokolenia i niskie zaufanie w stosunku do polityków.

Dalsze przyczyny braku uczestnictwa młodych Romów w życiu politycznym wskazane w raporcie zdają się potwierdzać groteskową i nadto roszczeniową postawę wielu z nich. Czytamy bowiem, iż Romowie często nie mają informacji na temat głosowania, nie wiedzą jak rozróżnić kandydatów na posłów przy jednoczesnym braku świadomości o demokratycznych wyborach oraz są nieufni wobec polityków, gdyż ci posiadają niski poziom wykształcenia! Ostatecznie, gdy niektórzy Romowie czy Sinti zostaną wybrani w wyborach, tracą potem swoją przynależność i nie reprezentują dłużej swojej grupy społecznej. Jeden z uczestników konferencji, Maksym Flora – młody romski aktywista z Ukrainy, przyznaje, że w jego kraju nie istnieją żadne struktury aktywności przeznaczone dla młodzieży romskiej i muszą oni walczyć z niską samoocena. Zdaniem innego działacza, Romowie preferują nieinstytucjonalną formę udziału w inicjatywach, wybierając często sport i sztukę, a brak liderów w społecznościach romskich zniechęca do podejmowania działań. Jeśli jeszcze dodać niekonkretność lub zbyt ogólne postulaty w innych przedsięwzięciach romskich (np. „*sytuacja Romów musi się polepszyć*”), szablo-

www.osce.org

ny w konferencjach i szkoleniach (np. „*wielu młodych ludzi, w tym Romów, napotyka trudności...*”), zaniechane lub niewykorzystane możliwości (np. niewielki progres naukowy przy jednoczesnym otrzymywaniu stypendiów), otrzymujemy panteon utyskiwań, do którego rzadko kto obmyśla strategię walki lub proces leczenia; czytamy o rezultatach (np. „*Romowie mieli negatywne doświadczenia w kontaktach z pracownikami publicznymi*”) bez wskazania przyczyn (np. brak edukacji Romów, bierność, wyuczona bezradność). Podejmowanie działań naprawczych w takich przypadkach to tylko leczenie objawowe... a przecież młodzież romska posiada wszelakie środki ku temu, by nie tylko aplikować środek przeciwbólowy, ale także by znaleźć przyczynę i sposób leczenia, po to, by nie pojawiały się już potrzeby organizowania programów o tzw. włączeniu Romów.

Można by tu zatem pójść tropem młodego działacza romskiego z Bułgarii, Atanasa Stoyanova, który podczas konferencji, wygłosił wykład o szeroko rozumianej politycznej partycypacji Romów w życiu społecznym, nie uskarżając się na ciężką sytuację Romów w jego kraju, ale przede wszystkim

podając konkretne wskazówki i metody realnej, acz długotrwałej, pracy naprawczej. Wspomina on o międzynarodowych i krajowych raportach przedstawiających skutki nieefektywnej implementacji wielu programów pomocowych (np. „*Program na rzecz równej integracji Romów w społeczeństwie bułgarskim*”), projektów (np. Human Rights Project) i inicjatyw międzynarodowych i lokalnych (np. Dekada Integracji Romów 2005-2015, kontrybucja Open Society Institute) nie po to, by narzekać, ale po to, by wskazać rozwiązania. Jest on także w pełni świadomy, że tworzenie jakichkolwiek programów bez czynnego udziału Romów, będzie skazane na mniejsze lub większe niepowodzenie. Kreowanie idei pomocy Romom bez ich decyzyjnego głosu wydaje się być gruntem jałowym, na którym nie wyro-

śnie nic konstruktywnego. Nierozważnym jest bowiem oddawanie swojego losu w ręce „*innych*” – tych ze „*środków większościowych*”. W opinii Atanasa Stoyanova, remedium na taki stan rzeczy ma stać się tylko aktywność, przede wszystkim polityczna – decyzyjna. Produktywne stawianie czoła wyzwaniom stojącym przed romską mniejszością, nie tylko w krajach uczestników konferencji, ale także i w Polsce, może odbyć się w przestrzeni politycznej decyzyjności i realnej aktywności społecznej. Wreszcie – trafnym sposobem mądrego wspierania Romów jest dostarczenie im miejsca do realizowania ich własnej, oddolnej inicjatywy. Tym samym otrzymają oni „*terytorium*”, w obrębie którego będą mogli kształtować swoją przyszłość, posiadając ku temu wszelki potencjał. „*Terytorium*” to potocznie zwane jest polityką, czyli „*roztropną troską o dobro wspólne*”.

Może zatem warto zakończyć proces różnorodnych analiz, może warto zaniechać diagnoz i utyskiwań, robiąc tym samym miejsce dla konstruktywnego dialogu nad budowaniem rozwiązań na problem, który roztrząsa już niejedno pokolenie.

Kamila Zarębska

Ternengro dykhiben i recepta pe problemy Romengre

Raporto pošli Konferencja ODIHR terne Romengry i Sinti dre Belgrad dre 2014 berś

Konferencja „Aktywizm, Uczestnictwo i Bezpieczeństwo Młodzieży Romskiej i Sinti” isys kerdy dre Belgrad dre 8 i 9 grudnio 2014 berś pełde ODIHR i serbska instytucji guvernytki. Kana vygeja Raporto do konferencjaty, ale OBWE zaznaczyneł kaj na ni dava oficjalno stanowisko łengro, tylko najwaźnedyr informacji save isys przethode pe konferencja. Raporto sykaveł stanowiski, dumanio i rady šove terne manusiengro, save isys pe konferencja. Roma dała isy aktywna działaczy dre vavir ćhane thema dre Europa Południowo i Wschodnio.

Stanowisko ODIHR pał romani tyknedyr nacja jasno przethodzja Mirjam Karoly, savi isy Doradca pał Roma i Sinti dre ODIHR. Phendzia joj kaj poprawa sytuacja terne Romengry isy ceło ćiro dre programo OBWE. Organizacja daja już dre 2003 berś kerdzia plano działania pał poprawa sytuacja Romengry i Sinti dre thema

kaj należynen ke OBWE, a pošli dova, dre 2013 berś vydyja dodatkowo decyzja pał da sprawa Rada Ministerialno OBWE. Dre da decyzja OBWE podeł najbaredyr priorytety dre peskre działani: Romnia, ćhavore i terne Roma.

Najbaredyr ciaciuni konkluzja dre ceło konferencja kaj isys kerdy dre Belgrad isy sykady dre Raporto: „terne romane manusien isy ceło potencjało,

kaj te javen jone zaangażowana i aktywna obywateli”. Ale trzeba te phenet ciaciunes, kaj pe bary skala adzia te javet javeta but phares te kereł. Pał jekhto, syr terne manusia isy te počczyneł romane obyczaji i aktywno dzipen dre neve ćiry? But pharo dava zadanio, ale možliwi ke keryben počokhes. Pał dujto, i chyba jeszcze pharedyr, so te kereł kaj terne romane manusienge pes te kameł te kereł butedyr akywna dre dzipen pe baredyr skala? I adaj dodzias ke sedno da sprawakro: skoro Romen isy potencjało kaj te sparuveł jamare nacjakry sytuacja, to soske sare działani dre da kierunku, janden dasavi tykni poprawa? Naktóra manu-

Mirjam Karoly, Doradca pał Roma i Sinti dre ODIHR, adaj pe Konferencja OBWE dre Warszawa, dre 30 wrześnio 2014 berś.
Fot. OSCE/Ewa Jasińska

Lukáš Daněk, savo ligiret NGO *Trade ke frejda*, rakiretys pał problemy terne Romengre pe Konferencja ODIHR dre Belgrad, dre 8 grudnio 2014 berś. Fot. OSCE/Edvard Molnar

sia kaj dykhen da problemo, pucien pes wprost: soske tumary nacja kameł poprawa, ale kokore ćhin na keren kaj da poprawa te javeł? Pe miro, dawa na ni ciacio, dawa puciben isy hyria, bo łokhes, ale soś jednak Roma keren dre da kierunko. Ale jednak, kajś problemo isy baro aktywnością, tylko syr da problemo te rozwiązyneł? Dałestyr rakirenys właśnie do terne Roma pe Konferencja ODIHR dre Belgrad i sykad do isy dawa saro dre Raporto pošlikonferencyjno.

Raporto sykaveł najwaźnedyr kwestii, save isys phendźe pe konferencja dre dyskusja maśkre reprezentanty 17 themendyr dre Europa. Ale podyne isy tylko varykicy odphenibena pał pucibena save sykade isy huciedyr. Ale varykicy konkrety jednak Raporto phenel... Sykaveł soske isy dasave bare problemy i tykni aktywność i zaangażo-

żowanie terne Romengro dre dźipen społeczno. Jekhto przyczyna to dova kaj dada isy adzia but przykerde ke romani tradycja i obyczaji, kaj phenen ćhavorenge kaj te na keren edukacja i te na angażyren pes dre dźipen społeczno. Vavir powodo Raporto podeł kaj isy bary przepaść i różnica maśkre terne Romendyr pošli szkoły i dołendyr kaj na denys but pał edukacja. Jeszcze jekh powodo poden kaj barwałe Roma na przykeren pes ke ciorore Roma i na kamen te rykireł łenca. Jeszcze vavir przyczyna ćhinen kaj so już terne keren saviś aktywność czy den but edukacjaty, to i tak isy łen tykno wsparcio phurdyr pokoleniostyr. Ostatnio przyczyna poden kaj isy tykno zaufanio ke polityki, ale adzia isy przecież ke sare nacji pe ceło sveto.

Ale dre Raporto isy phendźo butedyr soś ciekawo, powodo dasavo, kaj ternen Romen isy też adzia syr i phuredyren, bary postawa roszczeniowo, czyli tylko soś kamdłeby kaj konś te deł łenge czy te keret saro pał łendyr. Dava isy pharo temato, ale adzia phendźe pe do konferencja kore do terne ćhave i ćhaja.

Dre Raporto isy podyne vavir ćhane przykładowa sytuacji savenca rakhenys pes do terne manusia kaj isys pe konferencja. Można te deł apre kaj Romen na ni pojęcio pał przykłado syr te keret głosowanie pe wybory, na rozpryncikiren vavir ćhane kandydaten dre wybory, dre ćhi na pacien rajenge

i na dzinen syr w ogóle funkcjonineł demokratyczno them. Podyne isy przykłady kaj saveś Roma i Sinti vykendyne isys dre wybory (ke parlamento albo ke samorząd), a pošli dova Roma łendyr odrysine i phenenys kaj jone na ni łengre reprezentanty.

Maksym Flora, Rom Ukrainatyr phendzia kaj dre łeskro thema w ogóle na ni żadna struktury terne Romenge, pełde dova buten maśkre łendyr isy tykni samoocena. Vavir Rom phendzia kaj terne ćhave i ćhaja często na kamen dasave inicjatywy kaj isy jone pełde saveś instytucji kerde, a fededyr kamen te zaangażyneł pes dre sporto czy dre sztuka. Jeszcze vavir kwestia isy kaj ternenge na kameł pes te keret saveś działani pełde dova kaj na ni ciaciune lidery ke Roma. Dre butedyr przypadki doła kaj poden pes kaj isy lidery, keren tylko peskro bizneso i dasave działni tylko śtrał jakha, kaj te javeł dyćto kaj soś pes keret, ale wiadomo kaj na javeła dołestyr żadno efekto.

Pherdo już isys konferencji pał phary sytuacja Romengry, dasave sama raporty, analizy czy desia projekty pał pomoc Romenge. Pełde dova można już te zadeł da pharo pytanie: So dział dawa adzia miśto, to soske isy adzia hyria? Czy so duj ryga caciunes keren saro kaj sytuacja Romengry te javeł fededyr? Ne właśnie, sare kheta-nes musinen peske te odphenel dawa i každo korkoro gił pestyr.

ODIHR – kon dawa isy?

Biuro pał Instytucji Demokratyczna i Ciacipena Manusitka (ODIHR) isy jekh maśkre najbardyr organizacji pał cacipena manusitka pe ceło sveto, a łengry siedziba isy dre Warszawa. Biuro działyneł pał wspieranio demokratyczna wybory, poszanowanie ciacipena manusitka, pał praworządność, tolerancja i antydyskryminacja. Łengry działalność isy dre Europa, pe Kaukazo, dre Azja Centralno i Ameryka Północno. ODIHR isy instytucja pasie Organizacja pał Bezpieczeństwo i Współpraca dre Europa – OBWE (pe angielsko ćhib OSCE), najbardyr pe sveto organizacja pał bezpieczeństwo.

Wymiary dyskryminacji oraz wykluczenia Romów w Polsce

język – kultura – instytucje publiczne

W dniach 24-25 września 2015 roku miało miejsce bardzo ciekawe wydarzenie poświęcone mniejszości romskiej w Polsce. Z inicjatywy Forum Dialogu Publicznego z Olsztyna oraz Fundacji Róży Luksemburg zostało zorganizowane spotkanie o charakterze eksperckim poświęcone obecnej sytuacji społeczności romskiej w Polsce.

Andrzej Łuczak

Fot. Forum Dialogu Publicznego

Tematyka spotkania nie była szeroka i swoim zasięgiem obejmowała takie składniki jak: język romski, szanse i zagrożenia dla kultury romskiej, instytucje publiczne wobec Romów. Warto podkreślić, że już od kilku lat organizacje te aktywnie włączają się w dialog o Romach oraz ich problemach. Na przestrzeni ostatnich kilku lat w tej tematyce zostało przygotowanych i zorganizowanych kilka znaczących seminariów, debat i dyskusji panelowych.

Miejszem obrad była Warszawa. Pierwszy dzień konferencji miał charakter bardziej kameralny i ograniczał się do ekspertów zaproszonych na to wydarzenie. Wśród nich znaleźli się m.in.: były przewodniczący International Romani Union oraz Centralnej Rady Romów w Białymstoku Stanisław Staniewicz, romolog i medioznawca prof. Wyższej Szkoły Informatyki i Zarządzania Marcin Szewczyk, dr hab. Rafał Pankowski ze Stowarzyszenia Nigdy Więcej walczącego aktywnie na polu antydyskryminacji, dr Małgorzata Kołaczek

z Fundacji Dialog-Pheniben jako jeden z partnerów całego przedsięwzięcia, prof. dr hab. Andrzej Sakson z UAM w Poznaniu, Tomasz Nowicki z wrocławskiego Stowarzyszenia Nomada. Ze strony organizatorów obecni byli: z Forum Dialogu Publicznego Sylwia Gabart oraz Piotr Janiszewski moderujący całą dyskusję, a z Fundacji im. Róży Luksemburg dr Joanna Gwiazdecka. Ze strony Związku Romów Polskich zaproszony był Andrzej Łuczak, dyrektor Instytutu Pamięci i Dziedzictwa Romów oraz Ofiar Holokaustu oraz prezes stowarzyszenia Roman Chojnacki, jednocześnie przedstawiciel mniejszości romskiej w Komisji Wspólnej Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, który z przyczyn niezależnych od siebie nie mógł być obecny na konferencji. Jednocześnie wystosował list do zgromadzonych uczestników, który został odczytany w drugim dniu spotkania. Warto przytoczyć jego fragmenty:

„Jako prezes Związku Romów Polskich z siedzibą w Szczecinku pragnę złożyć na ręce organizatorów – Pani Prezes Forum Dialogu Publicznego oraz Pani Dyrektor Fundacji im. Róży Luksemburg moje wyrazy uznania oraz

serdeczne gratulacje i podziękowania za pomysł i zorganizowanie konferencji „Wymiary dyskryminacji oraz wykluczenia Romów w Polsce – język – kultura – instytucje publiczne”. (...) Jestem wdzięczny, że dzięki dzisiejszej konferencji jej uczestnicy mają możliwość uświadomić sobie to, że zjawisko wykluczenia Romów oraz dyskryminacja, agresja, rasizm, mowa nienawiści w stosunku do Romów są złe, oraz to jak wiele jest jeszcze do zrobienia, by temu przeciwdziałać. Cieszę się, że dzisiaj w Warszawie, w stolicy naszego kraju głośno porusza się problem, z którym Związek Romów Polskich walczy i przeciwdziała od wielu lat. Mam tu na myśli szczególnie problem wykluczenia, dyskryminacji, mowy nienawiści, jakiej w XXI wieku niestety wciąż doświadczają osoby pochodzenia romskiego w Polsce.

W ramach realizowanego przez nas projektu *Moda na tolerancję* monitorujemy i dokumentujemy sprawy dotyczące szeroko pojętej dyskryminacji wobec społeczności romskiej. Nawiązaliśmy kontakty telefoniczne lub bezpośrednie z ofiarami nietolerancji lub ich świadkami na terenie całego kraju,

które pozwoliły na podjęcie interwencji. (...) Romowie z różnych stron Polski pozyskali wiedzę, że w ramach projektu *Moda na tolerancję* mogą od nas uzyskać pomoc prawną i dowiedzieć się o poszczególnych krokach, które należy podjąć od zdarzenia do wyjaśnienia danej sprawy o charakterze dyskryminacyjnym, której byli ofiarami, świadkami lub natrafiali na takie zachowania w stosunku do Romów. Dzięki naszemu wsparciu uzyskali informacje, że dane zajście, czyn jest lub ma znamiona czynu rasistowskiego, dyskryminującego i nie powinni bać się zgłoszenia takich przypadków odpowiednim służbom, w celu ich wyjaśnienia oraz ewentualnego ukarania sprawców. (...) Mimo iż wiele jeszcze mamy do zrobienia na tym polu, dzięki prowadzonym przez nas działaniom w ramach projektu *Moda na tolerancję* oraz pomocy wielu osób z różnych środowisk, zmieniło się podejście ludzi, instytucji, organizacji do osób ze społeczności romskiej."

Pierwszą, czwartkową część konferencji otworzyła w imieniu organizatorów dr Joanna Gwiazdecka z Fundacji im. Róży Luksemburg, której wtórowała Sylwia Gabart z Forum Dialogu Publicznego. W dalszej części spotkania głos zabrał dr hab. Rafał Pankowski ze Stowarzyszenia Nigdy Więcej, który przybliżył zebrany uczestnikom sferę działalności swojej organizacji oraz scharakteryzował pojęcie samej dyskryminacji oraz jego skalę we współczesnej Polsce. W wystąpieniu prelegenta padło wiele przykładów aktów dyskryminacyjnych wobec różnych grup społecznych, w tym także w stosunku do społeczności romskiej. Przy okazji referatu uczestnicy seminarium zastanawiali się nad źródłami tego zja-

wiska i starali się odpowiedzieć na jedno z głównych pytań, które nasuwało się w toku dyskusji – jak przeciwdziałać im skutecznie i efektywnie tak, aby określone działania miały charakter trwały, a nie tylko chwilowy.

Przy tej okazji swoimi uwagami podzielili się m.in. Stanisław Stankiewicz z International Romani Union, który odwołał się do swoich bogatych doświadczeń w działalności społecznej na przestrzeni ostatnich 30 lat, zarówno w skali krajowej jak i też zagranicznej. Głosem wspierającym i doradczym były także uwagi profesora Andrzeja Saksona z UAM oraz Andrzeja Łuczaka z Związku Romów Polskich, który odwołał się do wydarzeń jakie miały miejsce na przestrzeni ostatnich lat na Węgrzech i działalności nacjonalistycznych grup narodowych.

W dalszej części dyskusji głos zabrała dr Małgorzata Kołaczek z Fundacji Dialog-Pheniben, która w formie prezentacji multimedialnej przedstawiła skalę dyskryminacji Romów w obszarze szeroko pojętych mass mediów. Wystąpienie prelegentki ukazało zebrany ogrom treści o charakterze dyskryminującym skierowanych do Romów na portalach internetowych, w czasopiśmie, stacjach telewizyjnych. Sprowokowało to do podjęcia dalszej dyskusji, moderowanej przez Piotra Janiszewskiego, która w pierwszym dniu spotkania koncentrowała się głównie wokół wątków dyskryminacyjnych w stosunku do Romów w Polsce. Nie mogło zabraknąć także głosu ze strony organizacji gdańskich, których przedstawiciel Tomasz Nowicki opowiedział o samym procesie bytności Romów rumuńskich w Trójmieście oraz przykładach łamania praw człowieka.

Drugi dzień konferencji rozpoczął się od panelu dyskusyjnego pod nazwą „Nikt tak nie kradnie jak Cygan z cygańskiego taboru” – antycyganizm w polskim języku i kulturze. Dyskusję otworzył profesor Andrzej Sakson z UAM w Poznaniu, który to odniósł się m.in. do wydarzeń, które miały miejsce podczas ostatnich juwenaliów poznańskich i piosenek w twórczości zespołu Figo Fagot. Piosenki zespołu zawierały treści wymierzone w społeczność romską, a zebrana na juwenaliach młodzież była zachęcana do nieprzyzwoitych zwrotów wobec Romów. Spotkało się to ze zdecydowanym sprzeciwem środowiska naukowego w Poznaniu oraz organizacji romskich w Polsce.

Kolejnym prelegentem był dr hab. Lech Nijakowski z Uniwersytetu Warszawskiego, który zaprezentował referat „Romowie jako polskie kozły ofiarne”. W swojej prezentacji zarysował kwestię wszystkich mniejszości narodowych żyjących w Polsce w porównaniu z mniejszością romską, przede wszystkim silnie akcentując wątki akceptacji omawianej mniejszości narodowej. Z referatu warszawskiego naukowca jasno wynikało, że w obszarze tolerancji i zrozumienia jest jeszcze wiele do zrobienia w Polsce, szczególnie wobec tej omawianej, nie mogącej liczyć często na wsparcie instytucjonalne.

Zjawisko antycyganizmu w referacie „Zutylizować cygana” – językowy antycyganizm w internecie, przedstawił dr hab. Marcin Szewczyk z uczelni rzeszowskiej. Wskazał na wiele stron internetowych jawnie epatujących mową nienawiści, przytaczając tylko garść tego, co niestosowne w obszarze polskiego Internetu. Często przy pomocy sieci utrwalane są złe skojarzenia i stereotypy, a to co złe zestawiane z mniejszością romską.

W drugiej części spotkania głos zabrała Barbara Słania z Uniwersytetu Śląskiego z referatem „Trudne sąsiedztwo” – Romowie w społecznościach Andrychowa i Maszkowic: geneza i dynamika konfliktów lokalnych w Małopolsce. Autorka scharakteryzowała sytuację w dwóch małopolskich miastach na tle zaistniałych konfliktów społecznych. W referacie nakreśliła to, co zdarzyło się w ostatnim roku w obu miastach – brak zrozumienia, zatargi,

Uczestnicy seminarium zastanawiali się wspólnie nad źródłami zjawiska dyskryminacji i starali się odpowiedzieć na jedno z głównych pytań, które nasuwało się w toku dyskusji – jak przeciwdziałać im skutecznie i efektywnie tak, aby określone działania miały charakter trwały, a nie tylko chwilowy.

akty przemocy. Wbrew pozorom oba miejsca oraz to, co działo się w nich, posiadają swoją wspólną płaszczyznę jaką jest kwestia nieporozumień wynikających z różnic kulturowych społeczeństw żyjących w nich. Zarówno w jednym jak i drugim miały miejsce konflikty, których pokłosiem były bójki, wyzviska, wzajemna wrogość i nietolerancja skierowana wobec społeczności romskiej.

Maciej Mandelt ze Stowarzyszenia NOMADA z Wrocławia wskazał w referacie Stowarzyszenie na Rzecz Integracji Społeczeństwa Wielokulturowego, opisał działania jakie wrocławska organizacja przypuszcza i dokonuje wobec rumuńskich Romów koczujących w stolicy Dolnego Śląska.

W ostatniej części spotkania głos zabrali przedstawiciele organizacji romskich. O działalności środowiska skupionego wokół Fundacji Dialog-Pheniben opowiedziała dr Małgorzata Kołaczek. Następnie głos zabrał były prezydent International Romani Union Stanisław Stahiro Stankiewicz, który odniósł się do kwestii i zagadnień wcześniej poruszanych na spotkaniu. Szczególnie akcentując kwestie tolerancji, dyskryminacji oraz próby ich przezwyciężenia w wymiarze krajowym jak i zagranicznym. Poruszana była kwestia zdarzeń mających miejsce w Andrychowie i Maszkowicach. Referent opowiedział także o działalności swojej organizacji wobec społeczności romskiej w ostatnich latach.

Jako ostatni głos zabrał Andrzej Łuczak przedstawiciel Związku Romów Polskich, który w odniesieniu do trzech głównych obszarów tematycznych poruszanych na konferencji: dyskryminacji, wykluczenia, kultury romskiej, opowiedział o działalności szczecińskiej organizacji w obrębie wspomnianych trzech płaszczyzn.

W obrębie dyskryminacji został obszernie scharakteryzowany projekt Moda na tolerancję, jego główne cele, przebieg, trudności w jego realizacji

oraz efekty jakie przyniósł dla jego beneficjentów. Została także podkreślona rola infolinii jaka została uruchomiona dla potencjalnych ofiar i poszkodowanych, co ośmieliło wielu Romów do zgłaszania spraw. W dalszej części spotkania omówiono także inne działania w obszarze walki z dyskryminacją m.in. zjazdy kobiet romskich organizowane kilkakrotnie w okolicach Szczecinka, czy też działania integrujące całe środowisko romskie jak zjazdy studentów pochodzenia romskiego, czy też zjazdy organizacji romskich.

W sferze walki z wykluczeniem społecznym przedstawiciel ZRP opowiedział o programach o charakterze aktywizującym Romów na rynku pracy jak Innowacyjni Romowie na rynku pracy I i II, czy też Cooltura równych szans, skierowanych w pierwszym przypadku do bezrobotnych Romów, a w drugim także dla niepełnosprawnych. Dzięki działaniom w ramach tych projektów prace i zmianę swojej pozycji społecznej znalazło wielu ich beneficjentów.

W obszarze kultury wymieniono zaś takie działania jak konkursy stypendialne dla studentów romskich, czy też dla młodzieży gimnazjalnej, która kontynuowała naukę. Jako przykład w tym obszarze wymieniono także takie projekty jak współfinansowane m.in. przez Fundację im. Róży Luksemburg Kultura i tożsamość Romów w historii, pikniki muzyczno-poetyckie,

czy też działalność Instytutu Pamięci i Dziedzictwa Romów oraz Ofiar Holokaustu, jak również kwestie w obszarze kultywowania i podtrzymywania kultury romskiej poprzez prowadzenie działań zmierzających do budowy pomników ku czci romskich ofiar w obozach i miejscach masowej kaźni takich jak Treblinka, czy też w przyszłości Chełmno nad Nerem.

Spotkania o charakterze konferencyjno-seminaryjnym takie jak to warszawskie, to okazja do wzajemnych kontaktów ludzi związanych ze środowiskiem romskim, niekoniernie wywodzących się z niego, lecz także działających na jego rzecz. W trakcie spotkań powstaje okazja do naświetlenia problemów i spraw, które są istotne z punktu widzenia tej społeczności. Okazja zarówno do wyrażenia swoich poglądów, jak i też ich wymiany, wymiany jakże istotnych doświadczeń w działalności na jej rzecz.

Drugiego dnia konferencja miała charakter otwarty i zgromadziła wiele osób interesujących się tą tematyką, w niektórych przypadkach przybyli oni do stolicy z odległych zakątków kraju. Byli to przedstawiciele świata nauki, organizacji pozarządowych, uczelni wyższych, jednostek badawczych, politycy. Spotkanie miało charakter otwarty, a jego przebieg był utrwalany na nośnikach audiowizualnych.

KONFERENCJA

Wymiary dyskryminacji oraz wykluczenia Romów w Polsce

język – kultura – instytucje publiczne

Ando dżiwesa 24-25 październikone 2015 sas konferencja pał Roma so dżiwen ande Polska. Konferencja zorganizinde o Forum Dialogu Publicznego pał Olsztyn, he fundacja Róży Luksemburg. Pre oda spotkanie zamangłe sas godziawer manuśa. Phenenas odoj sar akana dżiwen Roma ande Polska, he sawe łen sy problemi.

Wakierenas pał Romani ćhib, sawe sy szanse ći zagrożenia peđdari Romani kultura, he sar o instytucje publiczne współpracinen Romenca. Kampeł te phenel kaj oła duj organizacje imar but berśa pomoginen Romengie he ophenen pał Romane problemi. Kerde but ważna seminaria, debati ći dyskusje panelowe.

Konferencja sas ande Warszawa. Ando jekh dżiwes wakierenas ćiak o eksperty sawe sas zamangłe pe kada wydarzenios. Maśkar łengie sas o angłuno przewodniczący International Romani Union, he Centralnej Rady Romów ando Białystok o Stanisław Stankiewicz. Romolog he medioznawca prof. Wyższej Szkoły Informatyki Zarządzania Marcin Szewczyk, dr hab. Rafał Pankowski pał Stowarzyszenios Nigdy Więcej – kaja organizacja igen but kierel pał antydyskryminacja, dr Małgorzata Kołaczek pał fundacja Dialog-Pheniben – kaja fundacja sas partneris ando kada przedsięwzięcios, prof. dr hab. Andrzej Sakson z UAM ando Poznań, Tomasz Nowicki pał stowarzyszenios Nomada Wrocławostar. Pał organizatorsko sera sas Sylwia Gabart pał Forum Dialogu Publicznego he o Piotr Janiszewski. Jow kierynetas

kaj o cało wakeripen te dżiał sar sas zaplanimen, ći sako kaj te wakierel na buzuta. Pał fundacja im. Róży Luksemburg has dr Joanna Gwiazdecka. Pał sera Związku Romów Polskich zamangłe sas o Andrzej Łuczak, dyrektoris Instytutu Pamięci i Dziedzictwa Romów oraz Ofiar Holokaustu he o Romano przedstawicielos ande Komisja Wspólno Rządu i Mniejszości Narodowych i Etnicznych, prezesis stowarzyszenia o Roman Chojnacki. Roman Chojnacki naści sas pe konferencja he napisindża lił ko sawore uczestniki. O lił sas odćitino po awer dżiwes. Ando lił sas pisindo:

„Me prezesis Związku Romów Polskich ando Szczecinkos kamaw te palikierel Rani Prezes Forum Dialogu Publicznego he Rani Dyrektor Fundcji im Róży Luksemburg kaj kierdzian e konferencja „Wymiary dyskryminacji oraz wykluczenia Romów w Polsce – język – kultura – instytucje publiczne”. Som rado waś koda kaj adadżiwes pe kaja konferencja o uczestniki dikhena he śunena sar dyskryminacja, rasizmos, choli, nenawistno wakeripen dotykinel łe Romen, ći sar Romen pes wyklucineł. Saworo kada sy phuj. Rado som tiś kaj adadżiwes ande Warszawa ande stolica Polski zorales pes wakerel pał Romane problemi. Sy man pe miśła

dyskryminacja, wykluczenie, nenawistno wakeripen sawo ando XXI wiekos mek dorakheł Romen ande Polska. Oła problemenca amen o Związek Romów Polskich zajminas pes imar but berśa. Ando amaro projektos Moda pe tolerancja predikhlam he zapisindżiam sprawi pał dyskryminacja so dodićineł łe Romen. Dochudlam kontakty po telefonos he osobiście łe ofiarenca, he łe świadkenca pe cali Polska. Waś koda mogindżam te podłel interwencja. Sikkhardżiam Romen pał sawore seri Polskatar kaj ando projektos „Moda pe tolerancja” śaj chuden pomocu prawno sar pes łengie kierel waresawi kriwda pał dyskryminacja. Amen phenahas he wspierinahas łe Romen kaj pes na daran he te sthowen zawiadomienia ko odpowiednia służby. Ada sy potrzebno kaj te wirakhas łe dośałen kaj te ophenen waś koda so kierde Romengie. But kierdzam ando projektos „Moda pe Tolerancja” dikhas kaj ćepo federdżene, instytucje, organizacje dikhen po Roma, ale meg but kampeł te kierel kaj te na jawel Romen adeci problemi pał dyskryminacja. Kada saworo so amen kieras me dżiał Romengie po feder dżiwiphen.”

Ćwartkone ando jekhto częścica konferencji pał organizatorsko sera duj

Wskazińdžas kaj but po internetowe sery sas nenawistno wakeripen pało Roma. Phendža kaj kada so sikhadžias to ćiak kropla phuipen sawo sy po internetos ande Polska. Rakhen pes po internetos kajse stereotypy kaj phujes dikhen manuša po Roma.

dżenia dr Joanna Gwiazdecka pał fundacja im. Róży Luksemburg he Sylwia Gabart pał Forum Dialogu Publicznego oputerde o spotkanios. Palis o głosos zaila o dr hab. Rafał Pankowski pał stowarzyszenios Nigdy Więcej. Phenełas o raj pał peskro stowarzyszenie he so znaćineł ław dyskryminacja, he sar but than załeł e dyskryminacja ande akantuni Polska. Ando kada wystąpienie o prelegentos dinia but przykłady pał dyskryminacja so dotyćineł różna manušen, maškro łengie sy Roma. O učestniki myślinenas he kamenas te otphenet po phućipen katar pes łeł e dyskryminacja?, he sar te kiereł kaj o dzialania te awen buzuta a na ćiak pe chwila?

Pre konferencja peskre uwagencja podzielindżias pes o Stanisław Stankiewicz pał Internaciunal Romani Union. Phenełas pał peskro barwało doświadczenios ande dzialalnošcia spoleczno

so kierełas imar 30 berša ande Polska he po swetos. Głosos wspierająco he doradczco has łe profesoris Andrzej Sakson pał UAM. Andrzej Łuczak pał Związek Romów Polskich wakierelas pał wydarzenia sawe sas oleskie po Węgri, he so kierenas kodoj o nacjonalistyczna grupi.

Dureder o głosos zaila dr Małgorzata Kołaczek pał Fundacja Dialog-Pheniben. Rani kerdža prezentacja multimedialno he sikhadža pe sawi bari skala dyskryminacja dotikineł łe Romen. Phendža mek sar but ława pał dyskryminacja rakhen pes po internetos, ando gazeti ći pe telewizja. Kada sawaro dinias łe rajen but ando miślenie, he kamenas dureder te wakierel. O wakeripen prowadżinełas o Piotr Janiszewski. Ando jekhto dziwes o wakeripen skoncentrinđžas pes pre dyskryminacja so dotyćineł łe Romen ande Polska. Naśći zapisterdo sas

o głosos pał organizacje so sy ando Gdańsk. Przesawicielos Tomasz Nowicki phendža pało Rumuńska Roma so bešen ando Trójmiasto he podinias przykłady sar pagheł pes manušengre prawo.

Ando dujto dziews konferencja rozpoćindżias pes phenipnasa „Niko kawka na ćoreł sar Rom pał Romano taboris” – antycyganizm ande polsko ćhib he kultura. Wageripen oputerdža profesoris Andrzej Sakson Poznaniostar. Phendža pał wydarzenios sawo sas oleskie pe poznańska juwenalia, he sawe gila gilawelas o zespól Figo Fago. Ande gila sas phuj ława po Roma, a ternen so kodoj sas zachencinenas kaj te prasawen łe Romen. Środowisko naukowe Poznaniostar, he o Romane organizacje Polsaktar sprzećiwinde pes kołestar.

Następno prelegentos sas dr hab. Lech Nijakowski pał Uniwersytet Warszawski. Zaprezenindzias referatos „Romowie jako polskie kozły ofiarne”. Ophendża pał sawore mniejszości narodowe so džiwen ande Polska, he porówninełas ten ko Roma. Zorałas zaakcentindża kaj o Romani mniejszość narodowa na rakhet than ande polsko społeczeństwo, na akceptiten te Romeni. Phendża kaj but mek kampał te kieret kaj ande Polska te jawet tolerancja he zrozumienie pełdaro Roma.

Zjawiskos antycyganizmu ande referatos „Zutylizować Cygana” sikhadża profesor Marcin Szewczyk pał uczelnia Rzeszowostar. Wskaziindzias kaj but po internetowe sery sas nenawistno wakeripen pało Roma. Phendża kaj kada so sikhadżias to čiak kropla phuipen sawo sy po internetos ande Polska. Rakhen pes po internetos kajse stereotypy kaj phujes dikhen manuša po Roma.

Ande dujto częścica o głosos zaila e Barbara Słania pał Uniwersytet Śląski. Napisindża referatos „Trudne sąsiedztwo” – Romowie w społecznościach Andrychowa i Maszkowice geneza i dynamika konfliktów lokalnych w Małopolsce. Autorka ophendża sar džiwen Roma he na Roma ando duj fora małopolskate. Sawe kodoj sy problemi społeczna, he so pes kierdżas ande oła fora jekh berś ośeskie. Roma he na Roma so džiwen kodoj na halon pes, košen he maren pes. Kodoj sy wrogościca, prasawipen, maripen he na ne tolerancja ko Roma. Soskie kawka sy? Dikhćoł kaj sawore problemi ten pes kolestar kaj sy bare różnicy pał kultura, he waś koda o dżene so kodoj bešen na halon pes, jekh awroneja na dżianet te dżiweł.

Maciej Mandelt pał Stowarzyszenie NOMADA Wrocławostar ando referatos Stowarzyszenie na Rzecz Integracji Społeczeństwa Wielokulturowego ophendża pał bući sawi kieret o Stowarzyszenios po feder dżiwiwen Romengie katar Rumunia so bešen adne stolica pe Dolno Śląskos.

Po końcos o głosy zaiłe dżene pał Romane organizacje. Pał perski bući ande Fundacja Dialog-Phenipen ophendża dr Małgorzata Kołaczek. Palis wakierelas o Stanisław Stahiro Stankiewicz angłuno prezidentos Internacjonal Romani Union. O Rom ophendża pał tolerancja, dyskryminacja. So he sar kampał te kieret kaj te rozphandas amare problemi ando krajos he po swetos. Zwrucindzias tiś uwaga pał koda so pes

kierdżas ando Andrychów he Maszkowicende. Ando referatos ophendża pał peskri organizacja he so kodoj kierenas ando angłune berša.

Ostatnio głosos zaila o Andrzej Łuczak przestawicielos pał Związek Romów Polskich. Phendża pał trin najważneder temati sawe sas pe konferencja: dyskryminacja, wykluczenie he pał Romani kultura. Ophendża so kierdo sas ando szczecinecko organizacja pał oda temati.

Wakierelas pał dyskryminacja he ophedża pał projektos Moda pe Tolerancja. Sawo ando projektos sas głównie celos, sar he so kierenas ande łeste, he sawe sas trudnościca kaj taćes te zaphandet o projektos. Andrzej Łuczak phendża sawi ważno sas uthodźi ando projektos infolinia. Infolinia uthodźi sas Romengie kaj pes na daran te zathowet sprawi sar pes tengie kieret waresawi kriwda. Dureder ophendża so mek kierdo sas pał dyskryminacja, a sas: Romniakre zjazdi, sas kierde imar na jekwar ando Szczecinkos, či tiś spotkania integracyjne pełdaro studenty Romane ratestar, či zjazdi pełdaro Romane organizacje.

O przedstawicielos ZRP ophenełas pał programos Innowacyjni Romowie na rynku pracy I i II či tiś Cooltura. Oła programi kierde sas kaj te jawet te Romeni bareder szansa he buteder możliwości kaj te chuden bući. Jekh częścica sas pełdaro Roma biebući, a dujto tiś pełdaro niepełnosprawna. Pał oda

projekty bući he feder dżiwiwen chudłe butdżene.

Pał kultura wyginde sas kajse dzialania sar: konkursy stypendialne pełdaro studenty Romane ratestar, či tiś terne so phiren ando gimnazjum he kamen pes dureder te sikhlawet. Maškar łende sas tiś projekty współfinansowano pał fundacja im. Róży Luksemburg „Kultura i tożsamość Romów w historii”, o pikniki muzyczno-poetyckie, či tiś dzialalność Instytutu Pamięci i Dziedzictwa Romów oraz Ofiar Holocaustu. Sas tiś dzialania kaj o Roma te na zabisteren peskri kultura he tradycja. Pomoginde amengie te thowet pomnikos Romengie so zamarde sas ando dujto baro mariben ando obozis Treblinkate, či tiś imar na buzuta jaweła pomnikos ando Chełmno nad Nerem.

Kajsi konferencja sar sas Warszawa te to sy okazja kaj pes te rakhen dżene so zažen pes Romane problemenca. Sas kodoj Roma he na Roma najważneder sy kaj tengri bući te dżał Romengie po feder dżiwiwen.

Ando dujto dżiwes pe konferencja sas butdżene so pes interesinen Romani kulturaha, tradycjaha, he problemenca sawe dorakhen Romeni po sako dżiwes. Sas kodoj dżene so psytradłe duratar ande stolica. Oda sas przedstawiciele pał nauka, organizacje pozarządowe, uczelnie wyższe, jednostki badawcze, politycy. Saworo so sas kodoj phendo nagrywinde pe nośniki audiowizualne (po płyty).

Monika Szewczyk

Fot. Forum Dialogu Publicznego

podatku
dochodowego
na rzecz

Sam decyduj
na jakie cele mają być
przeznaczone
Twoje podatki!

Nazwa organizacji: **ZWIĄZEK ROMÓW POLSKICH**

KRS: 0000025929

Wszyscy (prawie) narzekamy na to, jak państwo wydaje nasze pieniądze. Twierdzimy, że je marnotrawi. Wydajmy więc część pieniędzy z naszych podatków po swojemu. Sami możemy wybrać szlachetny cel, który zasiliły kwotą równą 1% naszego podatku.

Pamiętaj nic nie ryzykujesz, nic nie tracisz!
Podatek i tak zostanie Ci zwrócony!

